

نادهم گیونہش

هونہری دایکایہتی

کتابخانه‌ی (PDF)

منداللی سازگارترین دۆخی مروقبوونه

مندال، پارچه یه ک توانا و لیتهاتی ناوازه یه. ته گهر زهمینه ی لهباری بو
بره خستیت، ده بییت به باشتترین که سیتی که له توانایدایه بییت. ته گهر ته ماشایه کی
پیکهاته ی کوئه ندامی ده مار بکه یین؛ ژماره ی تهو ده ماره خانانه ی که می شک پیک
ده هیمن به زیاتر له (۱۰۰) ملیار ده ماره خانه ده خه ملیتریت. هاو ده م له گهل
تهزموونکردنی ژياندا، ههر یه کیکیان له گهل (۵ بو ۱۰) هزار ده ماره خانه ی تردا
په یوهندی دروست ده کات و ده ماره پیره و (neural pathways) پیک ده هییتیت.
ته م سیسته مه کو مه لیک بهرنامه ی سه رسور هیتهری له سه ر دانراوه، له وانه؛
"ناره حهت به بهو شتانه ی که ناروون و نه زانراون، ئوقره مه گره هه تا که شفیان
ده کهیت!" بهرنامه یه کی تر؛ "په یوهندی دروست بکه له نیوان تهو شتانه ی فیریان
ده بییت!" ... هتد.

هه موو ته مانه چیمان پی ده لئین؟ به دلنیا ییه وه پیمان ده لئین که مندال
به توانا و ئاماده گییه کی بیسنووره وه دیته ته دنیا یه. ههر ته وه شه و له
مروف ده کات که په ی به نه یینییه کانی گهر دوون بیات و په رله کانی تهو
زمانه ته کوینییه بکاته وه، که کردگار بوونه وه رانی پی ئافران دووه و له
بالاترین ئاستدا به فرمانبهری ئاوه دانکردنه وه هه لبستیت.

به لام پرسیاره که ته وه یه؛ ئایا ئیمه بهو چاوه وه ته ماشای منداله کانمان
ده که یین؟ ئایا متمانه مان بهو هه یه که هه موو مندالیک گهنجینه یه کی

بیهاتو تايه و کلیله کانی له دهستی باوانیدایه؟ به چیدا بزانین ئه و
کۆرپه یه ی له باوه شماندایه، غانیدییه ک یان مه ولانایه کی
چه که ره نه کردوو نییه؟ یان ئه و تۆوه نییه که دواتر بهر ده گریت و
تروسکایی ئومید بۆ هه زاران که س ده گه رینتیه وه؟

هیچ کام له تیمه نازانیت ناواخنی ئه و جهسته بچوو که چ پازتکی له خو
گرتوه و له نه خشه ی نه خشه کیشی نه زه لیدا، ئاوینه ی دره وشانه وه ی چ جوانی و
که مالتیکه!

به لام، مه خابن تیمه ی دایک و باوکان زۆر جار ئه و منداله پهروه ده
ده که ی، که له زیهنماندایه. قالبه کلتوورییه کان، میدیا، پنداویستییه
پرنه کراوه کانی سه رده می مندالیی خو مان، هه موو ئه وانه وینه ی
مندالیکی نموونه یی له هۆش و بیرماندا ده نه خشین. مندالی تاو ئه و
وینه خه یال کرده، هه رگیز یه کسان نییه به حه قیقه تی ئه و منداله
خوا کرده ی بووه ته میوانی مالمان. بۆیه لیره وه ده که وینه له قالبدانی
منداله که مان، به گویره ی وینه که ی خه یالمان. متمانه مان نییه که ئه م
تۆوه نه خشه یه کی خوا کردی تیدا ده سته کاره، ته نها پتویستی به وه یه ئاو
و هه وای گونجاوی بۆ فه راهه م به یتریت و له شته زیانبه خشه کان
بپاریتریت. له بهر ئه وه یه پروامان وایه که پتویسته مندال پهروه ده
بکریت. له کاتیکدا قوناغی مندالی سازگارترین دۆخی مروقبوونه.

به ئی، پهروه رشیا ی هۆشیار پرنیشاندهره، نه ک له قالبده ر. ده زانیت
که پهروه ده کردنی مندال واته پهروه ده بوونی خو ی. متمانه ی هه یه به
منداله که ی و دلنایه هیچ مندالیک به لادانی په فتاری له دایک ناییت، تا

پئوښت بکات هم پراسنی بکاته وه. هر گرفتیکیش له
جگه رگوشه که یدا بیښت، پش نه وهی ده ست بکات به
راستکردنه وهی، له خوی ده پرسیت: "چ شتیکمان کردووه، بوو ته
هوی نه وهی مندا له که مان بهو جوړه په فتار بکات؟"

هموو دایک و باوکیک دلسوز و لیوانلیوه له نه وین و
خوشه ویستی. هموو مندا لیکیش خه لاتیکی خودایی و نومیدی
ژیانیکي باشته بو مرقایه تی. که واته با کارزانانه هم دوو توخمه
ناوټه بکه ین و پیکه وه چیژ له زیان وهریگرین.

نه حمده خالیدی

ماستر له په رورده و پاوژکاری خیزان

له دهستیځدا

له پژگاری ته مړماندا هم دایکایه تی، هم باوکایه تی قورسه، هم
ته وېش که مندالی بهر دهستی دایکان و باوکانی ته مړو بیت. له راستیدا
چاوه پروانی باوان له پوله کانیان ته وېندهش زور نییه. خهون و خولیای
باوان ته وېه، جگه رگوشه کانیان خاوه ن ریژ و پوره وده و سهر پر است و
به ته مه ک دهریچن. تهی مندالان؟ دهی خو ته وانیس داوای شتیکی جیاواز
ناکهن. دهیانه ویت پوره وده یه کی باش وهریگرن و هه ست به خوشه وستی
و بهای خویان بکهن. دهی که وا بیت هه له که له کویدایه، وا له و هه موو
مروقه نیاز باشه و مندالی بی پوره وده و دور له ریژ و هه له شه و شه پرانگیز
به ره هم دیت؟ به پروای ئیوه له و نیوه نده دا، ئیمه ی دایک و باوک ده که وینه چ
هه له یه که وه؟ ده بیت دایکان چ پشکیکیان له مه دا هه بیت؟ تو بلتی دایکایه تی و
باوکایه تی هونه ریکی تاییه تی خوی هه بیت و ئیمه لیتی بیئاگا بین! ته م
کتیبه ی بهر دهستی توی نازیز، له پال باسکردنی ئاسانی ته رکی دایکایه تی و
باوکایه تی، پوشنایی ده خاته سهر ته و ورده کارییه ورد و گرنگانه ی که زور
جار فهراموش ده کرین. هاوکات ریگه چاره ی گونجاو بو ته و گرفته باوانه
پیشیار ده کات، که زوری کمان به ده ستیه وه گیر وده یین.

ئادهم گیونش

بوچی دایکان
ناتوانن دایکایه تی
بکه ن؟

بۆچی دايكان ناتوانن دايكايه تي بكن؟

با هيچ ئافره تىك گومانى له خوى نه بىت و نه لىت: "تۆ بلىتى من دايكىكى باش بم؟" چونكه هه موو دايكىكى به سۆزه، پارىزه ره، لىوانلىوه له ئه وين و خوشه ويستى و بى دوودلى خوى ده كاته قوربانى رۆله كهى. مه گهر نابىنن مريشك چى ده كات بۆ جوجه له كانى؟ ئاماده يه له پىناو سه لامه نىي جوجه له كانيدا، بچىت به گزى شىردا.

ئايا له پهره رده ي مندا لدا، نيازى باش و خوشه ويستى به سه؟

باشه، سه ربارى ئه و هه موو گرنگى و سۆزه بىسنووره ي كه دايكان هه يانه به رامبه ر مندا له كانيان، بۆچى زۆر جار چاومان به هه ناسه ي سارد و رهنجه رۆيان ده كه وىت؟ ئايا نياز باشى و خوشه ويستى به سه؟ بۆچى دايكانى پر سۆز و به زه يى، مندا لى بى هه ست و بى سۆزىان ده بىت؟ هه له كه له كوئىدايه؟ به داخه وه، له پهره رده ي مندا لدا نيازى باش و خوشه ويستى به ته نها به س نىيه بۆ پىنگه ياندى مندا لى چاك و خاوه ن هه ستى خوشه ويستى. هيچ دايكىك باوه ر ناكات، كۆرپه كه ي پىاو كوژ و تۆقينه ر و جه رده ي لى ده رىچىت. كه چى كاتىك چاو به رۆژنامه كاندا ده گىرپىن، ده بىنن هه موو پىاو كوژ و تۆقينه ر و تاوانباره كان ئه و كۆرپانه ن كه رۆژىك له رۆژان له ئامىزى پر سۆز و ميه رى دايكىاندا بوون.

پەروەردەى مندال وەك بەرپۆەبەردنى ئۆركىسترا واىە

داىك، وەك بەرپۆەبەردى ئۆركىسترا واىە. ھاوشىوۋەى ھەستىارى ئاوازدانەرى ئۆركىسترا، ئەركى چاودىرى و ئاراستەكردنى دىناى (پۆحى و جەستەى)ى مندالەكەى لەئەستوداىە. ھەر وەك چۆن بەتەنھا نىازى باشى ئاوازدانەرەكە نابىتە ھۆى ئەوۋەى ئۆركىستراكە ئاوازى جوان بەرھەم بەيىت، ئاواش نىازى باشى داىك بەس نىيە بۆ ئەوۋەى مندالەكەى بەباشى پەروەردە بىت.

لەبەر ئەوۋە جىى سەرسورمان نىيە كە زۆر جار داىكان لە ئەنجامى ئەو بارە گرانانەى لەسەر شانيانە، ناتوانن بە پۆح بە مندالەكانيانەوۋە پەيوەست بىن. بىرمان نەچىت گىرنگىرىن لايەنى پەروەردەى مندال ئەوۋە، داىكەكە خۆى بناسىت. داىكىك سەركەوتوۋ نەبوۋىت لەوۋەى بەناو ناخى خۆيدا قوۋل بوۋىتەوۋە، ناشتوانىت بچىتە ناو (دىناى ھەست)ى مندالەكەىوۋە و لەگەلىدا يەكانگىر بىت. لەبەر ئەوۋە، مەھالە ئەو داىكانە بتوانن كەشىكى پەروەردەى تەندروست بۆ مندالەكانيان فەراھەم بەيىن.

تواناى داىك لە چ ئاستىكداىە؟

ھىچ داىكىك نىيە خەون و خەيالى پەنگاۋرەنگى نەبىت بۆ مندالەكەى. كە وا بىت لەبەر چى زۆر جار ھەورىكى پەش جىگەى ئەو خەونە پەنگالانە دەگىتەوۋە و داىكىش و مندالىش ئاسوودەيىان لى دەشىۋىت؟ داخۆ ئەم بارگرانىيە لەكوپۆە ھاتوۋەتە سەرشانى داىك؟ ئەزموۋنەكانى ژيانى پابردوۋ تا چ ئاستىك كارىگەريىان ھەيە لەسەر ئەوۋەى داىكەكە نەتوانىت داىكايەتى بىكات؟ دەبىت لەبەر چى ئەو داىكە بەرگەى بچوۋكىرىن دەنگى مندالەكانى نەگىت، لە كاتىكدا جارى واىە لەگەلىاندا مندال دەبىتەوۋە و دەچىتە ناو دىناكەيانەوۋە؟

زۆریه‌ی ئه‌و دایکانه‌ی بیسه‌برن، ده‌بینین زیاده‌بار و ئهرکی که‌سیکی ئاسایان له‌سه‌ره. ئیدی له‌تاو بارگرانییه‌کانی ئه‌مپرو و یاده‌وه‌رییه‌ تاله‌کانی رابردوو، دایکی به‌سته‌زمان وای لێ دیت به‌رگه‌ی که‌مترین فشار نه‌گریت. له‌به‌ر ئه‌وه، به‌رگه‌ی به‌جوو‌کترین ده‌نگه‌ده‌نگ و ناپریکی ناگریت. ئه‌مه‌ش بو‌خۆی پروونترین ئامازه‌یه، بو‌ ئه‌وه‌ی که‌ توانای به‌رگه‌گرتنی دایک گه‌یشته‌وه‌ته‌ دوا سنووری. ئه‌گه‌ر منداڵه‌که‌ی بی مه‌به‌ست په‌رداخ‌ی سه‌ر میزه‌که‌ بخاته‌ خواره‌وه، به‌په‌له‌ دیت و زلله‌یه‌کی لێ ده‌دات. که‌چی هه‌مان ئه‌و دایکه، شه‌و له‌تاو ئازاری ئه‌و په‌فتاره‌ چه‌وته‌ی فرمی‌سکی په‌شیمانی ده‌پێژیت. ئه‌وه‌نده‌ هه‌یه، ئه‌م حاله‌ته‌ پۆحیه‌ی سوودیکی ئه‌وتۆی پی ناگه‌یه‌نیت. بو‌ پۆژی دواتر ئه‌گه‌ر منداڵه‌که‌ی هه‌مان شت دووباره‌ بکاته‌وه، ئه‌ویش به‌ هه‌مان شت‌واز مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵدا ده‌کاته‌وه. چونکه‌ ئه‌و ئافه‌ره‌ته‌ پێی بزانیت یان نا، له‌ژێر باری ئهرک و قورساییه‌کانی سه‌رشانیدا پلیش‌اوه‌ته‌وه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ ناتوانیت به‌سنگ‌فراوانی له‌گه‌ڵ منداڵه‌که‌یدا به‌جوولیته‌وه.

قورساییه‌کانی سه‌رشانی، ناهیلن دایکایه‌تی بکات

وه‌ک له‌سه‌ریشه‌وه‌ ئامازه‌مان پی دا، یه‌که‌م هه‌نگاوی په‌روه‌رده‌ی منداڵ بریتیه‌ له‌وه‌ی دایک به‌ناو ناخی خۆیدا قوول بیه‌ته‌وه‌ و هه‌ول بدات خۆی بناسیت. ئه‌وانه‌ی ئه‌مه‌ ناکه‌ن، وه‌ک ئه‌و یاریزانی پیشبرکینه‌ وان، که‌ به‌ درێژایی ماوه‌ی پراک‌دنه‌که‌ی، چه‌ندین باری قورسی له‌کۆلی خۆی ناوه. به‌داخه‌وه، زۆریه‌یان له‌ پیشبرکینه‌که‌دا دوا ده‌که‌ون و نازانن چی بکه‌ن. هه‌ر چه‌نده‌ دلی خو‌شی بداته‌وه‌ و باوه‌ر به‌ خۆی به‌ییت که‌: "به‌لام خو من نییه‌تم باشه، مندالی من خراب ده‌رناچیت!" پۆژ دوا‌ی پۆژ تووشی بیهیوایی ده‌ییت و ورده‌ ورده‌ وای لێ دیت بلایت: "خۆزگه‌ له‌بری تو، به‌ردم ببووايه!"

لەبەر ئەوە لەم بەشەدا ھەول دەدەین کۆل و قورسایەکانی سەرشارانی دایک
پیشانی دایکانی ئازیز بدەین و تیشکیش بخەینە سەر شتوازی رزگار یون لێیان.
ئیدی کاتێک دایک بە ھاوکاری ھاوسەرەکەی یان پەسپۆر یاخود ھەر خۆی،
لەژێر ئەو قورسایانە دێتە دەرەوە، ھەست دەکات رۆحی ھێندە پەری
بەلندە ک سووک بوو، چێژ لە فرین دەبێت لە ئاسمانی پەرورە دەی منداڵدا.

ئاشنایەتی دایک لەگەڵ خۆی خۆیدا

لەمەردا، ژبانی مۆدێرن بەبێدەنگی پال بە ئافرەتەنە دەنێت بەرەو تەنھایی.
دایک بێھۆت یان نا، لە کەسوکار و دەورووبەرەکەی دادەبڕێت. تا ئەوەی وردە
وردە لە ھاوکاری کەسانی بەئەزمونی وەک دایکی و خەسووی یێبەش
دەبێت، بە ئەزمون و تیروانی سەنۆرداری خۆیەو ھەول دەدات منداڵەکی
پەرورە بەکات. ئەو دایکەنەش کە دایک و خەسوویان لە گەلیان یاخود
نزیکیان، بە ھۆی لێکتنە گەشتنی ئێوانیانەو، وەک پتویست سوودیانی لێ
وەرناگرن. ئیدی ئەو ئافرەتە تازە بوو بە دایک، بە تەنھا لە گەڵ کۆرپەکیدە
دەمێتەو. ھەر چەندە پێداویستی جەستەییەکانیشی وەک پتویست بە جێ
بەیت، بەلام پەنگە شارەزاییەکی ئەوتۆی نەبێت سەبارەت بە پێداویستی
رۆحی و سۆزداریەکانی. چونکە پێگەیانندی منداڵ بەبێ بوونی کۆمەکی
دەوروەر، تا بێی کارێکی ماندوو کەرە.

ئاشکرایە گۆرانکاریە ھۆرمۆنیەکانی قوناغی دووگیانی، کۆئەندامی دەماری
ئافرەت ماندوو دەکەن. بۆیە پەنگە کۆمەلە کاردانەوێکی وەھا بنوێت، کە لە
جێی خۆیدا نەبن، جاری وایە دەکەوێتە پەلەقارەیی ئەوەی چۆن ھاوسەرەکەی لە
خۆی نزیک بکاتەو، چونکە وا گومان دەبات لێی دوور کەوتوووەو. جاری
واشە بێکردنەو لە ئازارەکانی سەرۆختی منداڵبوون ھەراسانی دەکات و

بەنا ئومىدى دەكە ئىستە بىر كىرىدەنە لەۋەي چۈن ھەست بە پىداۋىستىيە كانى
 كۆرپە بەكى تازە لەدايىك بىر بىكەت و بەدەمىيە ۋە بىچىت. دەپىت بىزانىن كە ھەمىو
 ئەمانە، لەپادە بەدەر ناپەھەتى بۇ دايىك دروست دەكەن. بۇيە ھەر رەفتارىكى لى
 بوەشىتەۋە، ئاسايىيە. كاتىك مىندال دىتە دىياۋە، لە باۋەشى دايىكىدا دەست
 دەكەت بە زىيان كە بارى دەروۋنى سەرەۋزۋور بوۋەتەۋە. لەبەر ئەۋە زۆر گىرنگە
 لەم قۇناغەدا باۋك لەپەنا ھاورىنە كەيدا بىت و ھاۋكارى سۆزدارى بىكەت و بە
 رۇجەتتىكى تىگە يىشتۋانەۋە مامەلە لەگەل چەۋتىيە كانىدا بىكەت.

دايىك چۈن دەتۋانىت خۇي بىناسىت؟

لە پەرۋەردەي مىندالدا پىرسىارى سەرەكى ئەمەيە: دايىك چۈن خۇي بىناسىت؟

ئەۋ دايىكەي توۋشى
 ئائومىدى بوۋە و چىژ لە
 زىيانى نابىنىت، ئەستەمە
 بتۋانىت مىندالەكەي
 تەندروستانە پەرۋەردە
 بىكەت.

ھەر چەندىك بانگەشەي ئەۋەش
 بىكەين كە خۇمان دەناسىن، بەلام دەپىت
 بىزانىن كە ھىچ شىتەك ھىندەي ئەۋە قورس
 نىيە مەۋف خۇي بىناسىت. بەتايىت
 دايىكىك كە مەندوۋبوۋە بەدەست ھەۋل و
 تەقەلاي بۇ زىيان، ئەم دايىكە زەخمەتە
 بتۋانىت كەت بۇ خۇي تەرخان بىكەت.
 ھەربۇيە لە بىرگە كانى دواتردا قسە لەسەر

ئەۋە دەكەين دايىكان چۈن خۇيان بىناسىن. بۇ ئەۋمە بەستەش، ئامارە بە (۲۸)
 خالى بىنەپەتسى دەدەين، كە راستەمۇخۇ كارىگەرىيان ھەيە لەسەر پەرۋەردەي
 مىندال.

رېبهري خودناسی دایک

۱- نایا دایک گروتین و چیژی ژیانی ماوه؟

گرنګترین لایه نسی په روه رده ی مندال، چیژی ژبانه. جاری واهه یه گرفته کانی ناو خیزان پروو له زیاد بوون ده کهن و بهر پرسی یه که می په روه رده ی مندال که دایکه، گروتین و ناره زووی ژبانی نامیتیت. ئیتر تووشی بیتومیدی دهیت و په شبنانه پرسیار له خوی ده کات: "سبهینی چ جیاوازیه کی له گهل ته مرودا دهیت؟" وهک ده زانین، بیتومیدی دلته نگی به دوا ی خویدا دهیتیت. تهو دایکه ی تووشی ناثومیدی بووه و چیژ له ژبانی نابیتیت، تهسته مه بتوانیت منداله که ی تهن دروستانه په روه رده بکات. مندالیش بو که سیک ی و، جگه له (بارگرانی) هیچی تر نییه و هه موو هه لسو که ویتکی شایانی تووره بوونه. بهم شیویه، دایک هه نګاو به هه نګاو ده خلیسکیتته ناو گیژاوی توندوتیژییه وه. ههر ته وهنده ی پنی فیر بوو، ئیتر مه حاله دوا یی بیت. ئاخر توندوتیژی هه وینی توندوتیژییه. دایکی ماندوو له لایه که وه به هو ی تهو باره گرانه ی که له نه مانی چیژ و ناره زووی ژبانه وه که وتووه ته سهرشانی و له لایه کی تریشه وه به هو ی خراب جوولانه وه ی له گهل منداله که یدا که گیری خوار دووه به دهسته وه و په شیمانه له وه ی توندوتیژی به رامهر نواندووه، هه له له سهر هه له ده کات. خو ته گهر ته م زنجیره ی توندوتیژییه له شویتیکدا نه وه ستینریت، تهو دهیتته به شیک له ژبان. پاشان بو ته وه ی هه ست به ئازاری ویزدانی نه کات، ده که ویتته به هانه هیتانه وه له پنی کومه له بیانویه کی وهک: "حق خویه تی لیتی بدهم!"، "چی بکه م، چاری ترم نییه!" هه ول ده دات ده نگی ویزدانی کپ بکات. واته چاوی خوی دهنوقیتیت له ئاست هه له کانیدا و واهه زانیت ناچار بووه بهو جوړه په فتار بکات. به تیپه ریوونی سالانیش، خویشی باوهر به خوی ده کات.

که وایت کاتیک دایکیتیک دهیهوئیت سهرله نوئ به خوئی ئاشنا بیتهوه،
 ده بیت ئەم پرسپارانە لە خوئی بکات: "ئایا وەک پنیوئست دلخۆشم بە ژیان؟
 هیوام بە ئاینده ههیه؟ ئەو شتانه چین که منیان بهستوووتهوه به ژیانەوه؟"
 ئەگەر دایک وایر بکاتهوه که خوئش مامهلهیی و ئارامگرتنهکهی لهسهر
 پهروهردهی منداڵهکهی بهرههه می ناییت، ههروهها خهیاڵی ئەوه نهکات که
 کچهکهی/کورپهکهی له ئایندهدا کهسیکی ناوازهی لی دهردهچیت و وهک
 پنیوئست هانی خوئی نه دات بو داهاتوویهکی گهشتر، مانای وایه بهشیکی
 گرنگی چیتژی ژیاانی لهدهست داوه.

چهند سالتیک پیش ئیستا که وئمه گفتوگو له گهل خانمیکی ماماندا، ئەوه بوو
 ئەم یادهوهرییهی خوئی بو گێرامهوه:

"له ژیاانی ههموو مروئینکدا کهسانیک ههه که هه میسه جینگهیاان دیاره، (ئه.
 ئه) و خیزانه کهشی لهو کهسانه بوون بو من. راسته ماوهیهکی کهم ناسیمن،
 بهلام کاریگهرییهکی گهورهیاان هه بوو لهسهرم. لهکاتی منداڵبووندا له گهل
 دایکه کهدا بووم، کورپهکهی که مئەندام بوو. زۆر بیتاقهت بووم بوئی، بهلام
 که تهماشای دایکه کهم کرد، دهیینم کورپهکهی له ئامیز گرتوووه و زهرده خه نهی
 به پروودا دهبارتیت، نیگاکانی پر بوون له سۆز و خوشه ویستی. سهرم سوورما.
 که چرومه دهرهوه به باوکیم وت منداڵه کهیاان به که مئەندامی هاتوووته دنیاوه،
 ئەویش بئ هیچ دوو دلییه ک بزه له پروو خساریدا دهرکهوت. کاتیکیش چووه
 ژوورهوه، ئەوهنده دلخۆش بوو پتیان، له دلی خوئمدا دهموت: 'به خودا باشه
 که ئەم منداڵه له ناو ئەم خیزانهدا چاوی به دنیا هه لێناوه!' ئامادهی چهندین
 حالهتی منداڵبوون بووم، لهو حاله تانهدا زۆربهی جار گریانی بینچارهیی و
 سکالای دایکانم بینیهوه."

ئاشكرايه خيزاني ناو ئەم نموونه چيژ و حەزى ژيانيان لە دەست نەداو،
بگرە بە پيچەوانەو زياتر خرۆشا بوون. دەبيت نهيى ئەو چى بيت كە سەريارى
بوونە خواوێن منداڵىكى كە متوانا، كە چى هيشتا بە دەم ژيانەو پيڤەكەن؟ دواى
چەندين سأل دەرفەتى ئەو دەم بوو پەخسەلە گەل ئەو خيزانەدا سەبارەت بە
منداڵەكەيان قسە بكەمەو، ئەو دەم هەشت نۆ سالان دەبوو. داىكەكە بەم جۆرە
باسى لەو خوشبەختيە دەكرد، كە بە هوى منداڵەكەيانەو دەستى كەوتوو:

"زۆر بە خەتەو، چونكە داىكى منداڵىكم كە چوونە بەهەشتى
مەوگەرە. بە دريژايى ژيانى لە خراپە بە دوور دەبيت و بەبى گوناھ دەچيتە
بەهەشتەو. بەلام هيج كەس لە ئيمە ئەو گەرەنتيەى نيه. بايەخيكي تايەتى
پى دەدەم، زۆر دلخۆشم بەوێ كە خزمەتى ميوانىكى بەهەشتى دەكەم."
ئەم داىكە ئەوێندە دلخۆش بوو بە ژيان، هەم بايەخى بە منداڵەكەى دەدا، هەم
بارەكانى سەرشانيشى سووكتر بيوون. لەبەرەمبەردا داىكىكى تريشم ناسى، كە
منداڵىكى خواوێن پيداويستى تايەتى هەبوو. بەلام ئەمیان باری منداڵەكەى
پى هەلنەگيرابوو و بەس بوو ئەوێ لە كۆمەلگە دوورى بخاتەو لە
زوورىكدا بەندى كەردبوو. لە گەل ئەوێشدا، بەردەوام شەرمى لە حالى
كۆرەكەى دەكرد و خوى و مێردەكەى بە بەرپرسىار دەزانى. ئەندامانى ئەم
خيزانە هەر چيەكيان دەكرد، نەيان دەتوانى خويان لە ئازارى ويژدانىان قوتار
بكەن. ويژاى دەولەمەنديان، كە چى بە دەگمەن نەبيت، خەندە نەدەبوو
ميوانى سەر ليويان، لە ژير باری سەرشانىاندا پليشابوونەو. ئوميدىكيان
نەمابوو بە داهاوو و چيژيان لە هيج شتيك نەدەبينى، دەتوت وەرس بوون
لە ژيان.

كە وا بيت پويستە داىكان دەستبەردارى ئەو بن، كە خەفەت بوو بارودۆخى
دزواريان بخۆن و سكالاً لە دەست زەمانە بكەن. پەتكرەنەو و قبولەكردنى ئەو

بابه تانهی که توانامان به سهریاندا ناشکیت، ههزی ژبانی دایکان تیک دمدات و
 مه حکومی چاره پروانییه کی بتهووده یان دهکات. دایکیک با ژبانیکی ناخوشی
 هار سه رگیشی هه بیت و خواوهنی مندالیتی که مته ندام و شه که تی
 ده ستکورتی گوزهرانیشت بیت، دیسانه وه ناچاره له ناو هه موو نهو حالته
 نه خوازاوانه دا به دوای ورده کارییه جوان و دلخوش که ره کاندای بگه ریت.
 قبولنه کردن و نکولیکردن له راستیه کان، به تاییه تی نهو شتانهی که ده سنی
 خۆمانی بیدا نیه، تنها و تنها ههزی ژبان کویر ده کاته وه. هه رچی قبولکردنی
 ژبانیه وه که نه وهی که ههیه، تهواو پیچه وانهیه، چیژی ژبان زیاد دهکات و وره
 دمداته بهر مروف و ده بیت پالنه ریکی مه زن بو ژبانیکی ئاسووده.

به لام ناگادار بن، مه به ستمان له قبولکردنی ژبان وه که نه وهی که ههیه،
 نه وه نیه بیتومید و بیتزار و ده سته و سان بین. به تاییه ت به هیچ شیوهیه ک
 مانای بییاکی ناگهیه نیت، به لکوو به پیچه وانه وه، مه به ستمان نه وهیه بترانیت
 و تپرای هه موو ناخوشیه کان، به دهم ژبان وه پیکه نیت. ئیمه ده زانین زور جار
 هه لو مه رجه کانی ژبان هی نه وه نیه به دهمیه وه پیکه نیت. جاری وایه مردنیک،
 پروو داوینکی دلته زین، یان هه والی جیا بوونه وهیه ک، به جارنیک ئاسوودهیی ناخی
 مروف لیل دهکات. بو نموونه؛ نهو دایکهی پوژنیک پیشتر به خوشی
 پوژه کهی بردووه ته سهر، پهنگه به بیستی هه والی مهرگی که سینیکی نزیک،
 نهو پوژهی لی بیت به کابوس. ناخر مردن شتیک نیه، هه ر وابه ئاسانی
 قبول بکریت. نه وه تا به بهر چاوی خۆمانه وه پیربوونی نزیکه کانمان ده بینین،
 که چون وه که لای پاییز یه که له دوای یه که هه لده وهرن. که چی له گه ل
 نه وه شدا ناچارین خۆمان فریو بدهین به وهی، نهو گه لا وه ریوانه گه لای
 هه رختی که سانی دیکه ن. جا له بیری خۆمه ل خه له تاندن، نه گه ر بیتوو به
 چاویکی واقعیانه سهیری ژبان بکهین، نه وکات ده توانین ئاساتر به سهر

ناخوشیه کاندایا زال بیه. له بری هه لهاتن له راستیه کانی ژیان، ده بیت له بیریان نه که یه و به ره و پرویان بیه نه وه.

له راستیدا مردن بی چاره سه رترین حه قیقه تی ژیا نه، شتی که نییه چاوه پروانه کراو بیت. جا نه گهر مرؤف چاوی خوی دابخات له ناست نه مه و شتانی تری هاوشیه وه نه مه دا و به چه شتی که ره فتار بکات وه که نه وه ی که پیشتر هیچی نه بیینی وه، کاتی که خوی له به رام به ریا ندا ده بییتی وه، چیژ و حه زی ژیا نی گورزی کی گهر وه ی بهر ده که ویت. به لی، له ژیا ندا نه گهر ی

پروودانی هه موو جو ره شتی که له ئارادایه، گرنه که نه وه یه ئیمه چو ن پروو به پروی پروودا وه کان ده بییه وه. قبول کردنی ژیان وه که نه وه ی که هه یه، حه زی ژیا ن زیاتر ده کات.

به لی: سفر

نه خیر: ۵۰

قبول کردنی ژیان وه که

نه وه ی که هه یه، چیژی

ژیان زیاد ده کات و وه

ده داته بهر مرؤف و

ده بیته پالنه ری کی مه زن بو

ژیا نی کی ئاسووده.

۲- ئایا پایه دایکایه تی به خشا وه به دایکه که؟

نه و ئافره ته ی که تا دوینی کیژی کی گنج بوو، به تییه ریوونی پوژگار ده بیته هاوسهر و خاوه نی مال و مندا ل. بیگومان نه مه ش له پروی پیگه ی کو مه لایه تییه وه واتای به ده سه ته یانی ناسنامه و پیگه یه کی کو مه لایه تی تازیه. ده بییت کیژه گه نه که ی دوینی، نه مرؤ له ناو خیزانه که ییدا بهر پر سیاری تی بریار دان و جیه جیکردنی به سهر که سانی تر دا له نه سه تودایه. ئیتر نه و دایکه. ده بیت نه ندامانی خیزان بریاره کانی به جد دی وه ریگرن. نه گهر له ناو خیزان دا پو لی (دایکایه تی) ی دایک قبول نه کراییت و به گرنه گییه وه

له بۆچوونه كانى نه پروانریت، نه وسا ده بیئت بزانریت كه فشاریكى دهروونی
 گهوره خراوته سه ر نهو دایكه. كاتیک له باره ی مندا له كه یه وه بریار ده دات،
 له وانه یه نووشی دله پراوكی بیئت و له هه لگرتنی وه ها بهر پر سیاریتییه ی
 بسله میته وه. كه چی خوی له بنه رته دا په كینك له خوشترین ساته كانی دایك
 نهو ساتانه یه، كه هه ست ده كات بهر پر سیاریتی مندا له كه ی هه لگرتو وه. بیرم
 دیت جارنکیان په كینك له وانه ی سكالای له ده ست شه پانگیزی مندا له كه ی
 ده كرد، نه مه ی خواره وه ی بۆ گپرامه وه:

"ماله خه زوورانم هیچ كات متمانه یان پتم نه بوو. باوه پریان نه ده كرد بتوانم
 مندا له كه م به خپو بكه م. له كه سیییان كه م ده كرده وه و له بهر چاوی پۆله كه مدا
 هه له كانیان ده دایه وه به پروومدا. نه خه سووم و نه میرده كه شم تینه گه یشتن
 له وه ی كه من بیروم به دایك و هه ستی دایكایه تی له ناخمه وه هه لده قولا. بهر
 شیوه یه ههنگاو به ههنگاو له پیش چاوی مندا له كه شمدا، تاییه تمه ندیی
 دایكایه تیم له ده ست دا. نه وه تا ئیستاش هه موو پیکه وه باجی نه وه ده ده یین.

كوړه كه م له دۆختكدا یه به كه س هیور
 ناكریته وه، زۆر بزیه وه، هه موومان
 گیرمان خواردو وه به ده ستیه وه. خو
 نه گهر له كاتی خویدا ئهركی
 سروشتی خۆم به جی بهینایه و وهك
 پیوست سۆز و خوشه ویستیم
 هدایه تن، وای بۆ ده چم ئیستا گه لیک
 هاوسه نگر ده بوو."

نه گهر له ناو خیزاندا پۆلی
(دایكایه تی)، دایك قبول
نه كرابیئت و به گرنگییه وه بۆ
بۆچوونه كانی نه پروانریت،
نه وكات ده بیئت بزانریت كه
فشاریكى دهروونی گهوره
خراوته سه ر نهو دایكه

منیش له لای خۆمه وه قسه كانی نهو

دایكه بهر نزه پشتر است ده كه مه وه. له مالتیكدا كه دایك هه ست به پایه ی

دایکایه تی نه کات، نه گه ری نه وه زور زیاتره منداله کان پروو له لاساری و
شهرخوازی بکه ن. بویه لیره وه ده لیم، ده بیت ناگاداری نه وه بین باریکی تر
نه خهینه سهرشانی دایکان.

به لئی: سفر

نه خیر: ۶۰

۳- ئایا دایک سهریهسته له وهی چو ن منداله که ی

پهروه رده ده کات؟

یه کیک لهو بابه تانه ی زوریک له دایکان سکالای له ده ست ده که ن نه وه یه،
ناتوانن منداله کانیا ن بهو شیوه یه پهروه رده بکه ن که خو یان ده یانه ویت. پراجیاوازی
له سهر شیوازی پهروه رده له نتوان دایک و باوک، بگره له گه ل ماله خه زوورانی شدا،
دهیته مایه ی نیگه رانی بو دایکان. جاری وایه مندا ل کومه له هه لسوکه ویتیک
دهنو یتیت، که هه رگیز له گه ل نهو شیوازه دا یه ک ناگر یتنه وه که دایکی له سهری
گوشی کردووه. بهو جو ره دایکه که له هه مان کاتدا بهرام بهر منداله که ی و
نه وانه ش که نهو هه لسوکه وته یان فیر کردووه، هه ست به بیتاری ده کات.

یه کیک لهو دایکانه ی که له نزیکه وه ده مناسی، له گه ل مالی خه زووریدا
ده ریا. بووک و خه سوو نتوانیا ن زور خو ش بوو، به لام که ده هاته سهر
کورپه زا که یان، کیشه له نتوانیا ندا سهری هه لده دا. دایکه که ده یو یست له کاتر میتر
(۷) وه منداله جهوت سالانه که ی بخه ویتیت، بو نه وه ی تیکرا ده کاتر میتر
بخه ویت. که چی خه سووی پیدا گری ده کرد درهنگتر بیخه ویتیت، بو نه وه ی
چاوی به باوکی بکه ویت. له بهر نه ره به رده وام ده مه قالیان بوو. ئیتر منداله که
خه وه که ی دوا ده کهوت و بوخو ی ده که وته هه ل به ز و دابه ز. بیتگومان لهو
نیوه نده شدا ده که وته بهر نیگا ناگرینه کانی دایکی و مه رجه مه تی مه چه ک و

بازووی! بهزمه که نه ورندهی تر خوش دهبوو، کاتیک منداله که به هوی درهنگ
خه و تنه وه به یانیان به زوریش خه بهری نه دهبوو وه. له راستیدا نه مهش دهبوو
هه لیک بۆ دایکه که، تا کو تولهی خه سووی له و به سته زمانه بکاته وه و به ملا و
تهولادا پای بوه شیتیت و هاوار بکات به سهریدا: "شهوان ناخه ویت، به یانیانیش
وهک لهزگه دهنوسیتیت به جیگه که تدا و هه لئاسیتیت!"

له بهر نه وه دووپاتی ده که یه وه که زور خوه هه لقورتاندنی دایک له چوئیتی
پهروه دهی منداله کانیدا، ده بیته هوی زیانگه یاندن به توانا سروشتیه کانی. کاتیک

سه رقالی گرنگیدانه به منداله کانی، وا باشه
په خنه ی بریندار که ری لی نه گرین و
سهرنجی په رت نه که یه. نه گهر نا، ناتوانیت
به و شیهه ی که خوی دهیه ویت هه سیتیت
به ئه رکی دایکایه تی. ییگومان هیچ
دایکیکیش نه مهی به لاوه په سهند نیه.

به لی: سفر

نه خیر: ۴۰

دهستوهردانه کاروباری

دایک له چوئیتی

پهروه ده کردنی

منداله کانیدا، ده بیته

هوی زیانگه یاندن به توانا

سروشتیه کانی.

۴- ئایا دایک چوار سالی یه که می ته مهنی له دایکی خوی دوور بووه؟

چوار سالی یه که می ته مهن له و په ری گرنگیدایه له و پرووه وه، که ئایا نه و منداله
له که شیککی پر دلیایی و ئاسایشدا گه وه بووه یان نا. تا چوار سالی، مندال به و
ههستی دلیاییه ی که له دایکییه وه وه ری ده گریت، که سیتی خوی بنیات ده نیت.
بناغی به شیککی بهر چاوی که سیتی مندال، له قوناغدا داده نریت. نه گهر دایک
له قوناغدا - که قوناغی یتکهاتنی که سیتییه - له دایکی دوور بوو ویت، نه گهری

زۆره ههستی دُنیاىى تیايدا گهشهى نه کردییت. بۆیه تهستهم نییه له گهورهیدا
 بیینی متمانهى به هاوسهرهكهى نه بییت، یان سکاآ له دهست بیته مهکیى
 مندالهكهى بکات، چونکه گومانى وایه له داهاتوودا پهنج و ماندوو بوونهکانى
 بهبا دهچن. لیره دا بیرمان نه چى که سهرچاوهى هه موو تهه نامتمانهى و گومانانه،
 ده گهرینه وه بۆ مندالیى دایکه که خۆى. خۆ ته گهر له پاشخانى راسته قینهى تهه
 ههستهى دایک تینه گهین، تهوسا ماله کانمان به دورور نابن له وهى بهردهوام بیسه
 شانوى پتکهه لهران و ئالۆزى. ته گهر هاتوو دایک پهى بهم کۆلهى سهرشانى برد،
 تهوا ده بییت بکه ویتته مملانى له گه لیدا.

هیچ شتیک له وه ناخۆشتر نییه، مروف ههست به نه بوونی متمانه و دُنیاىى
 بکات له خۆیدا. چونکه به راستى میشکى مروف بهرگه ناگریت ته گهر
 به بهردهوامى له چاوه پروانى رووداوێكى خراپدا بییت. ته گهر دایک بتوانییت تهه
 ههسته نه رینییه له کۆل خۆى بکاته وه، تهوا به چاوێكى تره وه ده پروانیته ژيان و
 دایکایه تى چیتزێكى تری ده بییت.

به لى: ٥٠

نه خیر: سفر

٥- ئایا دایکه که به های مهعنهوى ههیه؟

تهوانهى له ناو پرۆسه که دان، ده زانن که پتکه یاندنى مندال ته وهندهش
 ئاسان نییه وهک له ده ره وه ده بیتریت. تاوه کو ئیستا گویم له دایکێک نه بووه
 بلیت: "خودا نه پیرى، زۆر به ئاسانى دیت به ده ستمه وه." پتشم وایه زۆر بهى
 دایکان هاوپان له گه لمد. شیربترین، به لام له هه مان کاتیشدا قورسترین ته رکی
 دنیا به. جارى وایه قورسایى تهه ته رکه به چه شتیک تهنگ به دایک هه لده چنیت،
 له تاو بیچاره یى خۆى ده چیتته سووچیکه وه و به کامى دل ده گرى. جا ته گهر

په ناگه یه کی مه عنه ویسی هه بیست، لهو حاله تانه دا ده توانیت له پرووی دهروونییه وه هه ناسه یه ک بدات. جارتکیان دایکینک پتی وتم: "هه ندیک جار نه وهنده نارچه ت ده بسم، خۆم ده خزینمه ژووره که مه وه و ده ست ده که م به گریان. له لایه که وه به خۆم ده لیم که نابیت ببه دیلی تووړه یه که م و په نا ببه مه بهر توندوتیژی، له لایه کی دیکه شه وه په فتاری منداله که مم پی قبول ناکریت. لهو کاتانه دا تاکه دالده و دلده ره وه م دوعایه. ته نها به دوعا دیمه وه سهر خۆم و نارام ده ببه وه."

به لئ: سفر

نه خیر: ۸۰

۶- ئایا دایک په روه رده ی خیزانیکی توندوتیژه؟

یه کییک له خه سلته ته کانی توندوتیژی بریتیه له (گواستنه وه ی بۆ وه چه کان). واته، نهو منداله سته ملیکراوه ی نه مړۆ توندوتیژی بهرام بهر ده کریت، ههر نه وه سبه ینی ده بیته سته مکار و چار سوور ده کاته وه و مستی گرمۆله ده کات. توژی نه وه کان ده ریان خستوه نهو دایکانه ی له مندالیاندا به ره و پرووی لیدان و توندوتیژی بوونه ته وه، کاتیک ده بن به دایک زۆرجار هه مان شت بهرام بهر منداله کانی خۆیان دووباره ده که نه وه.

له سه رو به ندی گفتوگۆم له گه ل یه کییک لهو دایکانه ی که سکا لای له ده ست دۆخی خراپی پۆله که ی ده کرد له قوتابخانه، نهو م بۆ ده رکوت که خوی له مندالیدا تووشی توندوتیژی زۆر بووه ته وه. نه م دایکه بریاری دابوو پرتگه نه دات منداله کانی هه مان نه زمرونی تالی مندالیی خوی بچیزنه وه، بۆیه ته نانه ت یه ک جاریش چیه ده ستی لی بهر ز نه کرد بوونه وه. به لام له دریزه ی قسه کانیدا بۆم ده رکوت که نه م دایکه، له بری (توندوتیژی جهسته یی)،

شېۋازى؛ تۆران، دەنگداپرىن، بەندىكردن لە ژوورېكدا، لەگەل منداڵەكانىدا
 پەيپەو دەكات، كە ھەر يەك لەوانەش بۆخۆى دەچىتە خانەى (توندوتىژى
 دەروونى) يەو. ئاخىر توندوتىژى تەنھا تىپھەلەدان و ئازاردانى جەستەى نىيە،
 چونكە توندوتىژى سۆزدارى و سايكۆلۆژى ھىندەى توندوتىژى جەستەى
 شوپىنكارى قوول لەسەر كەسىتى منداڵ جى دەھىلەيت. زویربوونى دايك لە
 منداڵەكەى و سزادانى لە پرووى سۆزدارىيەو، بەرگىكە لە بەرگەكانى
 توندوتىژى. لە ئەنجامى بەردەوامى دانىشتەكانمان، دايكەكە لە ھەلەكەى
 تىگەيشت و بېرىارى دا بەخۆيدا بچىتەو. ئەو ھى جى سەرنجە پاش چەند
 ھەفتەيەك كە يەكترمان بىنيەو، پىتى و تەم كە بە ھىچ جۆرىك ناتوانىت
 دەستبەردارى سزاي سايكۆلۆژى و سۆزدارى بىت و زۆر لە خۆى دەكات:
 "بى ئەو ھى ھەست بە خۆم بكم، بە شىۋەيەك ئالوودەى بەكارھىنانى

توندوتىژى سايكۆلۆژى بووم، دەلىنى
 ئەوانەم كە چارەسەرى دووركەوتنەو
 لە ماددە ھۆشبەرەكان وەردەگرن. ھەر
 چەند زۆر لە خۆم دەكم، كەچى
 خۆم پى ناگىرىت. ھەرگىز بىرم لەو
 نەدەكردەو ئەو ھى قورس بىت. لە
 كاتىكدا پىشتەر شانازىم بەو ھى دەكرد،
 كە ھەرگىز ئازارى منداڵەكانم نادەم."

بەلن: ٤٠

نەخىر: سفر

ئەو منداڵە ستەملىكراو ھى
 ئەمىرۆ توندوتىژى بەرامبەر
 دەكرىت، ھەر ئەو سبەينى
 دەبىتە ستەمكار و چاو
 سوور دەكاتەو و مستى
 گرمۆلە دەكات.

۷- ئايا له رابردوودا ئەو دايكه تووشى گىچەلى سىكسى بووتەو؟

بەداخەو دەلیم، پایەکانى بەها و ئەخلاق لە کۆمەلگەکانى ئەمڕۆدا لە زۆر لایەنەو دوچارى لەرزىن و داخووران بوونەتەو. ئەوانەى دوینى قوربانى دەستدرىزى و لاقە بوون، وائەمڕۆ بوونەتە دايك. بۆيە کاتيک دايكان بەخۆياندا دەچنەو، دەبى ئەو خالە هەستيارانەش لەبەرچاو بگرن، کە لە رابردوودا بەسەرياندا هاتووە. پتويستە لە پتويستى دنيای هەستەکانیانەو دەست بخەنە سەر کارىگەرى هەنووکەى ئەو پرووداوە نەخوازراوانەى لە رابردوودا پرويان داو. چونکە ئەگەر دايك بەو يادەوهریە تالانەو -کە لە خودى خویشى دەشارتەو- دايکايەتى بکات، ئەو زۆر جار بە توورەى و يیتەحمولى دەجوولیتەو. دروست نیه سەرتاپای تەمەن بکریتە قوربانى بەسەرھاتگەلىک، کە لە رابردوودا پرويان داو. پەنگە مەحالى يیت يادەوهریە

تالەکان لەیاد بکەین، بەلام بیرمان
نەچیت هەموو کات دەتوانین کۆلى
قورسى ئەو پرووداوانە لە سەرشانى
خۆمان سووک بکەین.

گىچەلى

بەلى: ۹۰

نەخیر: سفر

لاقە

بەلى: ۱۹۰

نەخیر: سفر

پەنگە مەحالى بى يادەوهریە
تالەکان لەیاد بکەین، بەلام
بیرمان نەچیت هەموو کات
دەتوانین کۆلى قورسى ئەو
پرووداوانە لە سەرشانى
خۆمان سووک بکەین.

۸- ئايا ھاوکاری پىويست له خىزانەكميهوه وەرىهگريت؟

پىنگەياندىنى منداڭ ئەركىك نىيە، بەتەنها شان بەدەيتە بەرى. با دايك بە جوانترین شىۋەش خەرىك بى، بەلام ئەگەر ھەر خۇي بىت، كەموكورتى دېتە ئاراۋە. ھەر چۆنىك بوۋە دەبىت باوكىش لەم پىرۇسەيەدا بەشدار بىت. رەنگە ھاوکاری ئەمەش بگەرپتەۋە بۇ ئەۋەي كە زۆر زەحمەتە دايك و باوك جىگەي يەكتىرى بگرنەۋە. بەتايىت كوران لە قۇناغى پىنگەيشتىندا -بەزۆرى- كەسىتتى باوك دەكەنە مۇدىل و سەرمەشقى خۇيان. ھەۋل دەدەن وەك ئەوان قسە بگەن و وەك ئەوان بىجولئىنەۋە. خۇ ئەگەر دايك تەنها خرابىت و بەبى يارمەتتى باوك خەرىكى منداڭەكانى بىت، ئىدى ئەۋدەم دەبىت چاۋەپتى گرفتى پەروەردەيى بگەين.

لە لايەكى ترەۋە، كە لە سۆنگەي ھەلومەرجەكانى پۇزگارى ئەمپروۋە بۇ مەسەلەكە دەروانىن، دەبىنن باوكانىش ئەركىان گرانتر بوۋە؛ تا درەنگانىك لەسەر كارن، جارى وايە كۆتايى ھەفتەش ناچارن بچن بۇ سەر ئىش. لەۋ ھالەتەندا پىويستە دايك و باوك بەشۋىن كۆمەلە پىۋشۋىتتىكدا بگەرپن، كە پۇلى باوك كاراىر دەكات لە پىنگەياندىنى منداڭەكانىدا. چوارچىۋەبەندى كات و پەپەۋەكردنى بىنەماي (كاتەسەرىردنى بەرھەمدار) يارىدەدەرىكى باشە بۇ دەستەبەركردنى ئالوگۇرى سۆزدارى نىۋان باوك و منداڭ. ھاۋكات تۈزۈنەۋەكان جەخت لەسەر ئەۋ جىاۋازىيە بەرچاۋە دەكەنەۋە، كە لە پروۋى كۆمەلەيەتسەۋە لەنىۋان خىزانە خاۋەن دوو منداڭ و يەك منداڭەكاندا ھەيە. ئاشكرايە تاژمارەي خوشك و برازىياتر بىت، كەسىتتى منداڭ لە پروۋى كۆمەلەيەتسەۋە زىياتر بەھىز دەبىت. خىزان چەندە قەرەبالغ بىت، منداڭ ئەۋەندە تواناي كۆمەلەيەتى بەدەست دەھىتت. لە پروانگەي دايكىشەۋە ھەر ھەمان شتە، بەخىۋكردنى دوو منداڭ يان سى، لە بەخىۋكردنى دانەيەك ئاسانترە.

جگه له مه، بوونی نه نک و باپیری (هوشیار) پش یاریده ده ریکي نایابه بؤ
که مکړدنه وه ی بارگرانیی سرشانی دایک. مندالی تاقانه، بهرده وام پیوړستی

به بایه خی دایکیه نسی، که چی نه و
مندالهی له خیزانیکسی نه ره بالغدايه،
نه گهر دایکی دهستی گیرابوو، بؤخوی
ده چیت له گهل خوشک و براکانیدا
یاری ده کات، یان به نه ندامانی تری
خیزانه وه خوی سه رقال ده کات.

به لی: سفر

نه خیر: ۳۰

له گوښکردنی مندالدا،
پیوړسته باوکانیش
هاوشانی دایکان به شدار
بن، چونکه که سیان
ناتوانیت جیگهی نه وی
تریان پر بکاته وه.

۹- نایا به ویستی خوی بووه به دایک؟

هاتنه دنیای مندال، گه وره ترین گورانکاریه له ژبانی هه موو ثافره تیکدا.
ناخر نه و تنها به جهسته به کوریه که یه وه نه به ستراوه، له هه مان کاتدا وابهسته یی
زیهنی و سوزداری و هورمونیش هه یه له نیوانیاندا. له م پرووه وه بؤ نه وه ی
بتوانیت دایکایه تی بکات، زور گرنکه هه ست به وه بکات که ناماده یی تیدایه
بییت به خاوه نی مندال. خو نه گهر به بی ویستی خوی مندالی بووی، نه و
پهنگه دوچاری جوریک له شه که تی دهروونی بییت، چونکه ئیتر ناچاره
سه رجهم کاره کانی؛ خهوی، مه وعیده کانی، دیدنه دؤستانی... هتد.
به گوړه ی میوانه چاوه پوانه کراوه که ی ریک بخات. ته نانه ت بؤی هه یه به و
چاوه وه سه بری میوانه شیرینه که ی بکات، وه که نه وه ی ژبانی لی کردییت به
زیندان. به و هوی وه ده بییت چاو به بهرنامه و پلانه کانی داهاتوویدا بخشیتته وه،
دوور نیه توپالی نه و هوش بخاته نه ستوی منداله که ی. له بهر نه وه، زه حمه ته وه ها

مندالېك به هر مه نډ بېت له پوره رده په كې تهنډروست. له لايه كې تره وه، له وانه په دايك به شپوه په ك به رنامه پيژي كړي بېت كه به ك مندال يان دروانيان بېت، به لام كاتېك دووانه يان سيانه يان ده بېت، پلانه كاني دايك سره ورژير ده بڼه وه. له م جوړه حاله تانه دا، ده بېت دايك شروځه و ليكدانه وه پيشهاته كان

وه لا بېت و هه ول بدات
خوې له گهل دوخه كه دا
بگونجيتيت، پويست ناكات
وزه خوي به شتي بيهوده وه
به فيرو بدات. وا باشه له بري
نه وه، جهخت بخاته سر نه و
هنگاوانه ي ژيانې خوشتر
ده كن. گوماني تيدا نيه
برارده ي دووهم كارنكي
ژيرانه تره.

به لي: سفر

نه خير: ۲۰

پويسته دايكان شروځه و
ليكدانه وه پيشهاته كان وه لا بڼي و
هه ول بدن خويان له گهل دوخه كه دا
بگونجيتن. پويست ناكات وزه ي
خويان به شتي بيهوده وه به فيرو
بدن. وا باشه له بري نه وه، جهخت
بخنه سر نه و هنگاوانه ي كه
ژيانيان خوشتر ده كات.

۱۰- ناي له دلوه كورپه كې قبول كړدوه؟

ده لين زيشك به به چكه كې ده ليت: "مه خلوق هه به هينده ي تو نه رمونول بېت!" دايك هز بكات يان نا، كورپه ي خوي خوش ده وېت. به لام خوشويستن شتيكه، له دلوه قبول كړدنېش شتيكي تر. چهنډ ساليك پيش ئيستا قسم له گهل خانمي كدا كړد، كه له ته مينيكي گنجد ا بېو به دايك. قسه كاني تاوه كو ئيستا ش له گويمدا دوزرنگيته وه:

"قوریانی هه ناسه به کی جهرگه کهم بم، زۆرم خوش دهوئیت. به لام له بهر
 ئه وهی زوو بووم به دایک، هه ست ده کهم چیژم له گهنجیتیم نه دیوه.
 زۆربهی هاوڕێکانم ته نانه ت شووشیان نه کردووه، بۆیه که به خۆم و
 مندالێکه وه ده چمه ناویان، سهریان سوپرده میتیت. راستیه که ی خوشم باوه
 ناکه م بوو بیتم به دایک."

ئه گهر دایک هیشتا نه گه یشتیت ته وه قه ناعه ته ی که ئیتر ئه و بووه به
 دایک، مه حاله له ناخه وه دلی به منداله که ی خوش بیت. ئاشکراشه، وه ها
 دایکێک کۆلێکی گرانی هه لگرتوه. دیسانه وه ده مه وئ سه رنجتان بۆ لای
 وته ی دایکێک رابکیشم:

"که کچه کهم بوو به سالتیک، ناچار بووم بگه پێمه وه سه ر کار. لای
 خه سووم دام دهنه. که ئیواران ده گه پامه وه، له تاو ماندوویتی هه ر ئه وه نده م
 پێده کرا تیری بکه م و بیخه وینم. ئه م دۆخه هه شت سالی ته وا و درێژه ی
 کیشا. دواتر مندالی دووه ممان هاته دنیا وه. به ناچاری وازم له کاره که م هینا.
 کاتیک دوا ی هه شت سال بۆ یه که م جار له گه ل کچه که مدا ما وه یه کی
 زۆرمان پێکه وه برده سه ر، هه ستم کرد هه ردوو کمان نامۆین به یه کتری."

جگه له مه، دلخۆشبوونی باوکیش به مندال زۆر گرنگه. راسته به ده گمه ن
 دایکان ئه م حاله ته یان به سه ردا دیت، به لام زۆر جار ئه مه له باوک و
 که سوکاری باوکدا ده بینریت. له چاو پێکه و تێکدا له گه ل یه کێک له و
 دایکانه ی هه ولی خۆکوژی دابوو، بیسه ری ئه م چهند دیره بووین:

"من به بی پهمانه ندیی خه یزانه که م شووم کرد. به و هۆیه وه، باوکم
 به یه کجاری ده نگی لێ دابهریم. دواتر چهند مندالێکم بوو، به لام خه یزانه که م
 چاره ی ئه وانیشیان نه ده ویت. به تایه ت باوکم، یه ک جار یه ش چیه
 نه وه کانی له باوه ش نه گرت. فشاری خه یزانه که م له لایه ک و گرفته کانی ژبانی

هاوسەرئیتی له لایهکی تر، ژیانمیان
 شپرزه کردبوو. له بهر ههستی ته نهایی
 و بیکهسی، ههولی خۆکوشتنم دا."
 بهدمر لهو نموونانهی سهروهه،
 ههندیك جاری دیکه دایک پڕوالهتی
 دهرهکی یان ههندیك نه ندامی
 منداله کهی دهکات به گرفت. بۆ
 نموونه؛ پهنگه بلی: "لووتی زۆر

ئه گهر دایک هیشتا
 نه گه یشتبیتته ئه و
 قه ناعتهی که ئیتر ئه و
 بووه به دایک، مه حاله له
 ناخه وه دلی به منداله کهی
 خوش بییت.

گه ورهیه، "زۆر توکنه. " ئیتر به و جوۆره دووری دهخاته نیوان خۆی و
 منداله کهیه وه. ئه و ئافرهتهی دهست دهبات بۆ ئه و جوۆره بیرکردنه وه
 ژه هراویانه، بێ هیچ هۆیه ک کۆلیکی قورس بۆ سه رشانى خۆی زیاد
 دهکات و بارى دهروونی خۆی دهخاته ژیر فشاره وه. له گه ل گه وره بوونیدا،
 منداله کهشی له و تیروانینهی دایکی بیزار ده بییت و وه ک (مندالیکى
 گرفتاری) ههنگاو ده نیته ژیانه وه.

به لی: سفر

نه خیر: ٤٠

١١- ئایا هاوسهره کهی خوش دهویت؟

(خۆشوستران) چهنده پتویستی بییت، (خۆشو یستن) یش ئه وهنده پتویستییه.
 ئه گهر هاتوو دایک ههستی به خۆشه و یستی میرده کهی نه کرد - له گه ل ئه وه شدا
 که میرده کهی خوشی دهو یست - په روه ردهی مندال ده که ویتته مه ترسییه وه. ئه گهر
 دایک له بهر ناچارى درێژه به ژیانى هاوسهرى بدات و ههستی سۆزداری
 نه بییت بۆ هاوسهره کهی، زۆریه ی کات ده که ویتته هه له وه له گه ل منداله کهیدا،

چونکه نازاری خوشهويستنی میړدهکەي و فشاری بۆشاییه سۆزداریهکەي به منډالەکەي دەردهپریت. هه موو په فتاریکی منډالانەي کچهکەي/کورپهکەي له بهر چاو گه وړه ده بیټ و وا ده کات کاردانه وەي شه پانگیزانه ی هه بیټ.

له پال ئەمه دا، جاری وا هه به دایکه که هاوسه ره که ی خوش ده ویت، به لام له ناخی دلیه وه پیتی دلخوش نییه، که ئەمهش بۆخوی گرفته. مه رج نییه هه موو خوشهويستیه ک، هۆگریی دهروونی له گه لدا یټ. ته گه ر دایکه که سه رباری خوشهويستنی میړدهکەي، جاروبار (خۆزگه و خۆزگه کاری) ده کرد، مانای وایه به ته واری هۆگری میړدهکەي نه بووه. دیاره له م دۆخه شدا کۆلی سه رشانی دایک قورستر ده بیټ.

به لئ: سفر

نه خیر: ۷۰

۱۲- ئایا له لایه ن میړده که یه وه خوشه ويستراوه؟

به بێ بوونی خوشهويستی، باس له په روه رده ی منډال ناکریت. باسیش بکریت درێزخایه ن نایټ. ئەو دایکه ی له لایه ن هاوسه ره که یه وه خوشهويستی نادریټی، به زه حمه ت ده توانیټ خوشهويستی بدات به جگه رگۆشه کەي. راسته خوشهويستی میړد و خوشهويستی

منډال دوو شتی جیاوازن، به لام ئەو دایکه ی خوشهويستی میړدهکەي وهرده گریت، به ئاسانی ئەو وزه ئه رینییه ده گوزارته وه بۆ منډالەکەي.

به لئ: سفر

نه خیر: ۴۰

ئەو دایکه ی له لایه ن
هاوسه ره که یه وه
خوشهويستی نادریټی،
به زه حمه ت ده توانیټ
خوشهويستی بدات به
جگه رگۆشه کەي.

۱۳- تا چ ناستیک دایک ئالوودهی نامیره

تهکنهلوژییهکانه؟

ئالوودهبوون به جیهانی تهکنهلوژیاوه، یهکیکی تره لهو مهترسیانهی خوی بۆ دایکان مهلاس داوه. بهداخهوه، خیرایی سهرسورپهینهری تهکنهلوژیا، چهندنین میوانی بانگهیشتهکراو دههینیتته مالهکانمانهوه. به دهرپرینتیکی تر، دهرگای مالهکانمان به پرووی دهرهوهدا دهخاته سهرپشت.

ئینتهرنیت و موبایل و یارییه ئهلهکترۆنییهکان، که به هتواشی دزهیان کردووهته ناو خیزانهکانمانهوه، چهنده ههپهشن بۆ سهر مندالهکانمان، ئهوهندهش ههپهشن بۆ سهر دایکان. جاری وایه له کاتی بهکارهینانیاندا، ئاگای له خوی نامینیت که چهنده کاتی پتوه کوشتووه. بۆ نموونه؛ ئهو دایکهی به تهلهفۆن له گهڵ دۆست و ئازیزاندا به ئیسراحتی خوی قسه دهکات، ههست بهوه ناکات لهو کاته دیاریکراوه دهخوات که بۆ مندالهکهی تهرخان کردووه. لهو کاتهدا که پتویسته له گهڵ مندالهکهیدا کات بهسهر بهریت، زهنگی تهلهفۆنیک ئهو پتکهوهیهیه دهپچرینیت. خو ئهگەر ههستین به شیکاری ئهو ماوهیهی که به تهلهفۆنکردن بهسهری دهبهین، بۆمان دهردهکهویت که زۆربهمان بێ ئهوهی به خۆمان بزاین- بووینهته (ئالوودهبووی تهلهفۆن). هاوشیوهی ئهمانه، ئالوگۆری کورتهنامه و وینه و فیدیۆ، ههروهها سهرقالبوونی بهردهوام به تۆره کۆمه لایهتیهکانهوه، ههستی چاوهپروانی و ماخۆلانی زانین له مرۆفدا دهبزوتن. ئهه چاوهپروانییهش، خوی له خۆیدا جۆریکه له ئالوودهیی پهنهان.

ئهو دایکانهی پۆچوونهته ناو دنیای تهکنهلوژیاوه، زۆربهی جار مال و مندال و هاوسهرهکانیان فهرامۆش دهکهن. دایکیکی لهو شیوهیه، چاوهپتی ئهوهی لێ ناکریت پهیوهندییهکی تهندروست له گهڵ مندالهکهیدا بیهستیت. موبایل گرتهدهست و چوونه ناو تۆری ئینتهرنیت بۆ ئهو دایکانه، وهک ئهو

مۆرفىن وايە كە ئالوودەبىۋى ماددە ھۆشبەرەكان دەيدات بە جەستەي. ھەر گەردىلەيەكى مۆرفىن، ھەستى پىئوستى بە دانەيەكى تر دەبزوئىت. ھەر گىفوگۈيەك و ناسىنى كەسىكى تازە لە ئىتەرنىتدا، پىخۆشكەرە بۆ ناسىنى كەسىكى تر و كەسىكى تر. ئەمەش ھەنگاۋ بە ھەنگاۋ، دايك پەلكىشى كەنارى تياچوون دەكات. بەلى، دەلىم تياچوون، چونكە لە ئەنجامى ئەو دانىشتە دەروونىيەنى لە گەل ئەو جۆرە دايكانەدا ئەنجاممان داۋە، بۆمان دەركەوتوۋە كە چارەسەرى ئەوان لە چارەسەرى ئەو كەسانە قورسترە، كە ئالوودەي ماددە ھۆشبەرەكانن. بەداخەۋە، چاۋەپىنى دايكايەتى و پەرۋەردە لەو دايكانە ناكىت.

بەلى: چل

نەخىر: سفر

١٤ - ئايا دايك جگەرە و ماددە كحولى و ھۆشبەرەكان بەكار دەھىنىت؟

بەكاربردنى جگەرە و ماددە كحولىيەكان لە تەمەنى گەنجىتتەۋە، زىيانىكى زۆر بە ئەركى دايكايەتى دەگەيەنىت. لىكۆلىنەۋەكانى ئەم دوايە، بەروونى تىشك دەخەنە سەر كارىگەرىيە نەرنىيەكانى خورويەكى ئاسايى! ۋەك؛ جگەرەكىشان لەسەر بارى دەروونى مەرۇف. ئەۋە با لەۋلاۋە بوەستىت كە كۆئەندامەدەمارى بەكاربەرانى جگەرە، لە كەسانى ئاسايى ھەستىارتە و جەستەشيان ماندووترە. سەربارى بەرپرسىارتى و ئەركى سىروشتى دايكايەتى، دايك دىت و لە پىنى جگەرە و ماددەي ھۆشبەرەۋە بارىكى تىرى جەستەيى و زىھنى بۆ خۆي زىاد دەكات و خۆي و مىندالەكەشى دەخاتە مەترسىيەۋە. ھەندىك دايك پىيان وايە خواردەۋەي كەمىك مەي، دەيتە ھۆي خاۋ بوۋنەۋە و ئاسوودەيى و بەر جۆرە

دەتوانن خوڭشمامەلەتر بن لە گەل منداڵەکانیاندا. بەلێ، راستە مەي
 پەرچە کردارەکانی جەستە کەم دەکاتەو، بەلام دایکایەتی ئەرکێک نییە بە
 ھۆشمەندییەکی لاوازەو ئەنجام بدرێت. دەبێت وەلامدانەو جەستەیی و توانا
 ھزرییەکانی دایک لە بەرزترین ئاستدا بن. بەبیر و ھۆشێکی پەرتوبلاو، دایک
 دەستەوسان دەبێت لە وەلامدانەوێ ئەو پرسیارانەي کە منداڵێکی مێشک
 چالاک دەیانکات. ئەمە جگە لەوێ کە وەلامی چەوت و ناتەبا، پێگەي دایک لە
 چاوی منداڵە کەیدا دەخاتە ژێر پرسیارەو. پێویستە دایک بەچێژەو چاودێری

منداڵە کەي بکات و لە ھەموو قوناغیکیدا
 بەبیر و ھۆشێکی چالاکەو لە گەلیدا
 بدوێت. ئەگەر دایک بەسەرگەرمکردن بە
 مەي و ماددەي ھۆشبەرەو ئەو قوناغانەي
 تێپەراندبێت کە منداڵ لەو پەری ئاتاجیدایە
 پێی، ئەوا وەختی بەھۆش خۆیدا دیتەو و
 ئاوێ دەداتەو بۆرا بردووی، ھەستی
 پەشیمانی زۆر گران لەسەر وێژدانسی
 دەکەوێت.

دایکایەتی ئەرکێک نییە بە
 ھۆشمەندییەکی لاوازەو
 ئەنجام بدرێت. دەبێت
 وەلامدانەو جەستەیی و
 توانا ھزرییەکانی دایک لە
 بەرزترین ئاستدا بن.

ماددەي ھۆشبەر:

بەلێ: ٩٠

نەخێر: سفر

جگەرە:

بەلێ: ٢٠

نەخێر: سفر

۱۵. ئايا وەك پېويست نەزموونى كۆمەلايەتتى ھەيە؟

شىتېكى سەير نىيە كە دواي ئەوۋى ئافرەت دەيىت بە دايەك، ھەمان ئەو سەر بەستىيە كۆمەلايەتتىيە نامىتت كە پېش مندالبوون ھەيىوۋە. رەنگە وردە وردە بەسەر خۇيدا دابخرىت و ناچار يىت لە دۆست و خىزمە دوورەكانى دوور بىكەۋىتەۋە. چەندەش لە پروۋى ئەم گۆرانكارىيە سىروشتىيە دا بوەستىت، ئەۋەندە ھەست بە تىكشكان دەكات لە پۇچىدا. پىداگىرى دايەك لەسەر دووبارە كۆرۈنەۋى ئەزموونى سەردەمى گەنجىتى، تەقەلايەكى بېھوودەي ئەۋتۈيە، زىان بە خۇي و مندالەكەشى دەگەيەنىت. بۇ نموۋە؛ دەيىت بىزانىت كە گەشتى دوورودرىز و بازار كۆرۈنى چەند كاتژمىرى بە مندالى بچوۋكەۋە، كۆمەلە گىرەتتەك بەدواي خۇيدا دەھىتت. بۇيە ۋا باشتە دايەكان نىگەرەن نەبن بەم ئالوگۈرە لە دۆخى كۆمەلايەتتىاندا.

بەيىچەۋانەي ئەمەۋە، دايەكان دەتوانن ئەۋ زىنگە تازەيە لە دۆست و خىزما كە بە ھۆي لە دايەكبوونى مندالەكەيەۋە دەستى كەۋتۈۋە، بىكات بە جىگىرەۋەي ئەۋ پانتايە كۆمەلايەتتىيە كە پىشتەر ھەيىوۋە. لە پال ئەمەشدا، دەتوانىت بەشدارىي كار و چالاكى خۇبەخشانە بىكات و زىانى ھەمەرەنگىر بىكات.

بەلى: سفر

نەخىر: ۲۰

۱۶. ئايا دايەك بەھەلپە و توورەيە؟

ئاشكرايە ھەندىك ھەلسو كەۋت لە كەسىتتى مەۋفدا بە تىپەپىروونى كات جىگىر دەيىت، بەلام ھەندىك تايەتمەندىي كەسىتتى ھەيە مەۋف لە سىكى دايەكەۋە دەيەنەتت. لە پىشەكىي ئەۋ تايەتمەندىيەنەش، ھەلپە و توورەيە. ئاراستە كۆرۈنى دىروستى ئەم ھەستانە، كۆگايەكى گەۋرەي وزەيە لە پىگەيەندىنى

مندالدا. ده توانين بلتين نه و دايكه ي پړوشي جوان پنگه ياندى رول كه يه تى، نه م
تايه تمه ندييه ي به ئا قارنكي دروستدا ئاراسته كړدوه. چاوم به دايكيك كه وت له
چله كاني ته مه نيدا، تازه به تازه پړي له شتوازي زانستيانه ي پړوه رده ي مندال
كه وتبوو. هه له كاني رابردووي خستبووه كه نارنكه وه و پړوش و به هه له بوو بو
نه وه ي چيدى دوو ياره يان نه كاته وه. هه له و پړوشيه كه ي بووه هو ي نه وه ي پړو
بكاته شتوازي پړوه رده ي دروست، نه گهر چي له نيوه ي رنكاشدا بيت.

له بهرام بهردا، مامه له ي ناته ندروست له گهل نه و دوو تايه تمه ندييه دا،
شوتنه واري نه ريني له سهر دايك جي دهيلن. نه گهر دايك هه له و توو پړيه كه ي
كوټرول نه كړد، زياد له وهش بهرام بهر مندال كاني به كاري هينا، ماناي وايه

كه وتووه ته ناو گيژاوي
توندوتيزيه وه و خهريكه تيايدا
ده خنكيټ. له بنه رتدا ده بيت دايك
توو پړيه كه ي ئاراسته ي نه و ده ستانه
بكات كه بو مندال كه ي دريژ
ده كرين، نه وه ك مندال كه خوي.
بو يه نه گهر به ههر جوړنك نه و
توو پړيه ئاراسته ي دهر وه نه كرا،
نه واه كه م ناو نيشان كه نه و
هسته ي تيدا به تال ده كاته وه،
مندال كه يه تى.

به لي: ۳۰

نه خير: سفر

نه گهر دايك هه له و
توو پړيه كه ي كوټرول نه كړد،
زياد له وهش بهرام بهر
مندال كاني به كاري هينا،
ماناي وايه كه وتووه ته ناو
گيژاوي توندوتيزيه وه و
خهريكه تيايدا ده خنكيټ.

۱۷- ئايا دايك پەرورەرشىيارىكى ھۆشيارە؟

خۇي لە راستىدا پەرورەردەى مندال پىپۇرىيە. لە ولايشەو دەينىست ئەستەمە دايكان شارەزاي ھەموو شتىك بن. لە ئىستادا پەرورەردەى مندال لىكى سەرپەخۇي زانستە. شارەزايانى بوارەكە لەنزىكەو چاودىرى تويۇنەو زانستىيەكان دەكەن، دواترىش دەبنە پردى گەياندن لەنيوان ئەو زانبارىيانە و دايكاندا. دايكانىش لەلايەن خۇيانەو بەگوپىرەى پىنوستى و دروستبوونى پىرسىار لايان، دەتوانن سوود لەو زانبارىيانە وەرېگرن. دايكى ھۆشبار دايكىكە دەزانىت كە چ شتىك نازانىت و بەردەوام پىداوېستىيە مەعرفىيەكانى پىر دەكاتەو. لەگەل بەرزىوونەوئى ئاستى ھۆشبارىشدا، كۆلەكانى سەرشانى سووكتەر دەبن.

دىوگەى تىرى ئەمەش بىرىتيە لە ناھۆشيارى، واتە دركنەكردن بە پىداوېستىيەكان و بەدروست زانىنى ئەو شتانەى ھەلەن. ئەو دايكەى بەبى بوونى پاشخانلىكى زانستى و تەنيا لە پىنى ئەو شتانەى بىستوونى و خۇي پىنى راستە، خەرىكى پەرورەردەكردنى مندالە، ئەگەرى زۆرە بكەوئىتە ھەلەو. چونكە لە پەرورەردەدا پىنوستە ھۆشەمەندى و

سۆزدارى دەستەملاتى يەكتەر بن. بەلى وايە، ھەموو دايكىك مندالى خۇي خوش دەوت، بەلام ئەگەر ئەم خوشەوېستىيە بە شىوازي زانستى پالېشت نەكرىت، ھىچ دوود نىيە بە دەستى بەتال بىنەو.

بەلى: سفر

نەخەر: ۳۰

دايكى ھۆشيار دايكىكە
دەزانىت كە چ شتىك
نازانىت و بەردەوام
پىداوېستىيە
مەعرفىيەكانى پىر
دەكاتەو.

۱۸- ئايا دايك خودسەنتەرە؟

ئايا دايك توانىۋىيەتى خۇي لەۋ ئاكارە خودسەنتەرى و ياخيۋونانە دابمالىت، كە زادەي قۇناغى ھەرزەكارىن؟ ئايا باۋەرى بە خۇي ھىناۋە، كە دەكرىت جىگە لە خۇي كەسانىكى دىكەش خاۋەن پىز و بە ھابىن؟ كە دەچىت بۇ بازار، ئايا تاۋەكو ئىستاش بەزۇرى شت بۇ خۇي دەكرىت، يان ھاۋسەر و مندالەكانى پىش خۇي دەخات؟ ئايا لە دەستى دىت، مېۋاندارى ھاۋرىكانى لەبەر خاترى كاتبەسەربردن لە گەل مندالە كەيدا ھەلبۇە شىتتەۋە؟ ئايا بە گۈيرەي كى پىساكانى ناۋ مالى دانائە؛ خۇي يان مندالەكانى؟ ئايا بۇچوۋنى ھاۋسەر و مندالەكانى ۋەردەگرىت لەۋ بىرپارانەي دەياندات؟ كاملىۋونى دايك پەيۋەندىيەكى بەھىزى ھەيە بە خۇدامالىن لە ھەستى (مىتى). چونكە دايكايەتى ۋا لە مروف دەكات لە بازىنەي (من) يىتە دەرەۋە و

بىچىتە ناۋ بازىنەي (من و ئەۋانى تر) ۋە. ئىدى مەگەر ئەۋكات بىگاتە ئەۋ ئاستەي كە مندالەكەي ۋەك ھۆكارىك نەبىتتە كە پانتايى ئازادىيەكانى لى تەسك كىردۋەتەۋە و بوۋەتە ئاستەنگ لەبەردەمىدا.

بەلى: سەر

نەخىر: ۳۰

دايكايەتى ۋا لە مروف
دەكات لە بازىنەي (من)
يىتە دەرەۋە و بىچىتە
ناۋ بازىنەي (من و
ئەۋانى تر) ۋە

۱۹- ئايا ژيانى سۆزدارى دايك ئاسايىيە؟

ژيانى سۆزدارى نىۋان ھاۋسەران سىروشتىرەن و دىپارتىن ھىماي خوشەۋىستى و گونجانيانە. تىكچوۋنى ژيانى سۆزدارى، بارى دەرۋونى دايك دەخاتە ژىر فشارەۋە. ئەم پەيۋەندىيە - كە ھەر ۋەك خواردن و

خواردنه وه پنداو یستیه کی سروشتی ئاده میزاده- به یه کتیک له بناغه کانی
خیزانیکی ته ندروست داده نریت. بۆیه پتویسته هاوسه ران له بهر خویان و
ئاینده ی لانه که یان، به گرنگیه وه بۆ ئهم مه سه له یه پروانن. خو ئه گهر جار جار
سارد بوونه وه به کیش پرووی دا، ده بیست نه هیلن بیسته حاله تیکی به رده وام
له نیوانیاندا.

به آلی: سفر

نه خیر: ٤٠

٢٠- دایا دایک توانای لیتیگه یشتنی هه یه؟

لیتیگه یشتن، هه والدانه بۆ تیگه یشتن له هه ست و بیرکردنه وه ی که سی
به رامبه ر. هه رچی هاوسۆزییه، خو خسته شوین که سی به رامبه ر و
هه ستکردنه به وه ی که تهو هه ستی پی ده کات. ئهم هه ست له دایکاندا له
لوتکه دایه. مندا له کانیان بیر له چی بکه نه وه و هه ست به هه ر چییه ک بکه ن
-با دووریش بن لیانه وه- ده یزانن و هه ستی پی ده کهن. دایک له هه موو
که س زیاتر هه ست به مندا له که ی ده کات، باوکیش له هه موو که س زیاتر
لیتی تیده گات. باوکان ته گهرچی به باشتین شیوه له مندا له کانیشیان
تیبگهن، به لام هیشتا ناتوانن به وینه ی دایکان له پۆحیاند و هه ک خو ی
هه ستیان پی بکه ن. به لام -به داخه وه- دایک سه رکه وتوو ناییت له وه ی
هه موو کات ئهم به هه ره سروشتیه له خویدا پاریزیت. هه ندیک جار به هو ی
ئه زمونه کانی پاردوو، هه ندیک جاری تریش به هو ی گرفته کانی ژیان ی
هاوسه رییه وه، ئهم هه ستی به ره و کویربوونه وه ده چییت. له گه ل لاوازیوونی
ئهم به هه ره به شدا، ورده ورده توانای دایکایه تی که م ده بیسته وه. هه ر که دایک
هه ستی به کزیوونی ئهم لایه نه کرد له نیوان خو ی و مندا له که یدا، پتویسته

ده سته جی په یوه نندیه کی قوول و
دریژخایه ن له گه ل مندا له که یدا دروست
بکات.

به لی: سفر

نه خیر: ۵۰

دایک له هموو کهس
زیاتر هست به
مندا له که ی ده کات،
باوکیش له هموو
کهس زیاتر لی
تده گات.

۲۱- نایا تیڅه و ده بیت؟

له مهرجه سه ره کیه کانی مامه له یه کی په روه رده ییانه ی دایک له گه ل
مندا له که یدا، نه ویه که وه ک پتویست بواری پشودانی ه بیت. نه و دایکه ی
به چوستو چالاکی و زینده یی رور ده کاته وه، ده توانیت ه لوتستی دروست
له هم بهر گرفته کاند بنویتیت و پڼگه چاره ی له باریان بو بدوزتته وه. بویه له
رووی په روه رده ییه وه ئیسراحتی دایک له و په پری گرنگیدایه، به لام جاری
وایه مندا ل نه م ده رفته نادات به دایکی. به خه به ره اته وه ی چنده چاره ی
مندا لان له شه ودا و ه لساندنې مندا لانی ته مه ن ۲ سال بو ته والیت و ترسی
شه وانه ی مندا لانی ته مه ن ۶ سالان، زور جار وا ده کات دایکان نه توان
تیڅه و بین. په نکه هیچ کام له وانه ش له نارادا نه بیت و دایک هر خوی تا
درهنگانیکې شه و نه خه ویت. به لام ده بیت بزانیته نه و دایکه ی له ژیر فشاری
دهروونی که مخه ویدا روزه که ی ده گوزهریتیت، ناتوانیت بریاری دروست بدات
و په فتاری له بار بنویتیت. تیڅه ویی دایک ته نها له بهر پشووی جه سته یی نییه،
به لکو له روانگه ی پشووی زیهنیشه وه زور گرنکه. کاتیک ته ماشای ه و ل و
ماندوو یوونی روزه نه ی دایکان ده که ین، ده بینین له پرووی جه سته یی و
پوچیشه وه ماندوو ده بن؛ وه لامدانه وه ی پرسیاره دوانه هاتووه کانی مندا ل،

ئەنجامدانى كاروبارى پۇرۇزانەي ناومال، ميواندارى و كىشە خىزانىيەكان،
 ھەموو ئەمانە جەستە و پۇجى دايكان ماندوو دەكەن. لەبەر ئەو پىويستە
 دايكان ئاگادارى كاتى خەويان بىن، تەنەت ئەگەر پىويست بىكات دەيىت
 ھاسەرەكانىشيان يارمەتيدەريان بىن، چونكە پەرورەدەي منداڭ بەتەنھا
 ئەركى دايكان نىيە. ئەگەر بارى دەروونىي دايك باش نەيىت، لە تەراوى
 خىزاندا رەنگ دەداتەو و گرفتى دىكەي لى دەكەوتتەو. بۆيە پىويستە

باوكان بىن دورۇللى دەستى
 ھاوكارى بۆ ھاسەرەكانيان درىژ
 بىكەن و ھەردەم لەپەنایاندا بىن. بۆ
 نمونە؛ دەتوانن شەوان بىكەن بە
 نۆرە و ھەر جارە و يەككىيان
 ئاگادارى منداڭكە يىت و زەمىنە بۆ
 ئەوى تريان خۆش بىكات تىرخەو
 بىيىت.

بەلى: سفر

نەخىر: ۵۰

ئەو دايكەي بە چوستوچالاكى
 و زىندەي پۇژ دەكاتەو،
 دەتوانىت ھەلوئىستى
 دروست لەھەمبەر گرفتهكاندا
 بنوئىت و پىگەچارەي
 لەباريان بۆ بدۆزىتەو.

۲۲- ئايا سىستىمى خۇراكيى ھاسەنگە؟

لەوانەيە ئەمە وەك شىتتىكى ئاسايى يىتە بەر چاۋ، بەلام لە راستىدا
 سىستىمى خۇراكيى دايك زۆر گرنگە. دايكان بە پالەنەرى سۆزى دايكانە،
 ھەتا منداڭكەكانيان تىر نەبىن ھەست ناكەن خۇيان تىر بوون. بەلام ئىيە
 دەزانىن ئەگەر بىزۆنەرى شەمەندەفەر سووتەمەنى لى بىرپىت، مەھالە
 بتوانىت فارگۇنەكان پاكىشپىت. لەبەر ئەو، وا پىويست دەكات دايكان

هيندهى مندا له كانيان بايه خ به خواردنيان بدهن. به دلنيايييه وه دهرووني
دايكيك كه به برسي تي پوژي كردووه ته وه و ژمه كاني به پيكي نه خواردووه،
وه ك هي نه و دايكه نيه كه لاشه ي بره خوراكي پيوستي وه رگرتووه.

له لايه كي تره وه، زوريك له دايكان به هو ي زيادبووني كيشيانه وه - جا له
ماوه ي دوو گيانيدا بووييت يان له قوناغه كاني دواتردا- ده ست ده ده نه پيچيم،
بو نه و مه به سته ش په نا ده به نه بهر خو برسي كردن. له كاتيكا جا سته ده بيت
پوژانه نه و بره وزه يه وه ربرگريت كه پيوستي پيه تي، نه گينا كاردانه وه كاني
جه سته بو برسي تي، دايكه كه شپزه ده كهن و بارگرزي دهرووني بو ده سازين.
له به رامبه ردا، خواردني بي به رنامه و كيشي زياده ش ديسانه وه ده بيته
هو كاري بارگراني بو دايك. ئاخو كيشي زور فشار ده خاته سه ر جه سته و
جووله سنووردار ده كات. له ولاشه وه مندا ل پارچه يه ك وزه يه، ئيتر دايك
چون به و حاله وه فرياي مندا له كه ي ده كه وي ت. به تپه پيووني كات،
جووله ي به رده وامي مندا ل ده بيته هو ي شه كه تيووني دايك. با شترين
پيگه ش بو وه ستاندي نه و بوونه وه ره پر وزه و بزاوته، به كار هيناني
تونديو تيزيه. وه ك ده زانن تونديو تيزيش هه وي ني تونديو تيزيه.

له بهر نه وه پي ك خستني كاته كاني نان خواردن و گرنگيداني دايك به
ژمه خوراكه كاني، پوليكي كاريگه ري ده بيت له سه ر په روه رده ي
پوله كانمان.

به لي: سفر

نه خير: ۲۰

۲۳- ئايا كاتەكانى رېڭ خستووە؟

ئەو دايكەي بەيج بوونى پلاتى رۇژانە ھەنگاۋ دەنئىتە رۇژىكى نوئوۋە و خۇزى داۋەتە دەست رەۋتى پىشھاتەكان ئامانجى ئەو رۇژەي بۇ دىيارى بىكەن، يان لەناۋ بېسەرۈبەرىدايە، يان ئەۋەتا بەرەو شېرزەيى ھەنگاۋ دەنئىت. دەپت دايك بزانئىت چ رۇژىكى تەرخان كىرۋوۋە بۇ يارى و چ رۇژىكىش بۇ چىرۆك و سەردانى پارک، تاكو سىروشت بە جگەرگۈشەكەي بناسىئىت. ھەرۈەھا دەپت. چۈۋنە دىدەنى و مىۋاندارى، بە گۈيرەي قۇناغەكانى گەشەي مىندال رېڭ بخرىت. بۇ نىمۋونە؛ ئەگەر كاتى خەۋتى كۆرپەي تازەلەدايىكۈۋە بەھەند ۋەرنەگرىت و تا درەنگانىك لە مىۋانى بىمىئىتەۋە و لەپاي فەرامۇشكىردنى مىندالەكان سەردانى خىزانى ئەنجام بدەيت، ماناي ۋايە رەچاۋى ئەو ئەركە ناكەيت كە لە ئاكامدا دەكەۋىتە سەرشانى دايك. ھاۋشانى ئەمانە، ئەگەر بگۈنچىت دايك بە چەشنىك بەرنامەپىژىي رۇژەكەي بىكات، فرىاي ئەۋە بىكەۋىت رۇژى (۴۵) خولەك يان كاتىمىرېڭ خەۋى نىۋەپروانە بىكات، چۈنكە پىۋىستى بەۋەيە لە رۇژەكەدا وزە بەدەست بەپىئىتەۋە. لە زۆرىك لە ۋلاتانى رۇژئاۋا سىمىنارى تايبەتى دەبەستىرت سەبارەت بە پلاتى رۇژانە و دانانى كارنامە.

زىانى ھەرەمەكى و ئىشوكارى بىيەرنامە، ناھىلىت دايكان بە ئارەزوۋى خۇيان دايكەيتى بىكەن. لەبەر ئەۋە لە سەرۈبەندى خۇناسىندا، پىۋىستە دايكان ئاگايان لەم لايەنە گرنگەش پىت.

بەلى: سفر

نەخىر: ۲۰

دەپت دايك بزانئىت چ
رۇژىكى تەرخان كىرۋوۋە
بۇ يارى و چ رۇژىكىش
بۇ چىرۆك و سەردانى
پارک.

۲۴- ئايا دايك كارا و چالاكه؟

زۆرىك له دايكان له ژير په ستاني ئيشوكارى پوژانه دا پليشانه ته وه،
ئاگايان له خوشيان نيه كه ته وانيش بوونه ته مايه پليشانه وه و
سهركو تكدنى منداله كانيان. كوتا جووله كانى ته و بووكه له يه چونه كه
خهريكه پيله كه ي له كار ده كه وىت، ته و دايكه ش كه وزه ي پى نه ماوه به
هه مان شتوه ده يه وىت منداله كه ي دابنيشيتت. ته گهرچى ته و يش مافى
خويه تى پشو و بدات، به لام ته وه ي له و نيونه ده ده ده بيته قوربانى، منداله.
ته و دايكه ي هه ست به شه كه تى و نه مانى وزه ده كات، يه كه م شت كه
پى هه ستيت ته وه يه ريتمى پوژانه ي بپوئيت. به و جوړه ده توانيت - به
نزىكى - ته و وه خته ديارى بكات، كه تيايدا ماندوو ده بيت. ته و دايكه ي تا
(۱۰) ي شه و خوى پى ده گيريت، وا باشه له و كاته به دواوه ده ست له
هه موو شتيك هه لېگريت، چونكه خوئشى و منداله كه شى ماندوو ده كات.
هه ر له بهر ته مه رينمايى دايكان ده كه ين چاويك به ئيشوكارى پوژانه ياندا
بخشيتنه وه، له چ پوژ و كاتيكدا جموجولى زيادى ده كرد، با له و كاتانه دا
كه متر وزه به كار به ريت.

به لى: سفر

نه خيتر: ۳۰

۲۵- تا چەند جوولەى وەك پيوستە؟

ئافره تى خاوه ن مندا ل له قوناغيتكى ديارىكراودا بيه وىت يان نا، ناچاره
خوى بخزيئيتته ماله وه. خوشتان ده زانن جوولەى ناو مال تا بلئى
سنوورداره. له ئاكامى ته مه شدا، توانا جهسته ييه كانى دايك پروو له لاوازيوون
ده كات. نه ك هه ر ته وه نده، بگره ته مه رينخوشكه ر ده بيت بۆ په ككه وتنى هزر و

دهروونیش. بۆیه ده بینیت جیاوازییه کی به رچاو ههیه له نیتوان باری دهروونیشی
 تهو دایکه ی که به پرتکوپتکی پراهنانی وهرزشی نه نجام دهدات، له گهل تهو
 دایکه ی که جهسته ی ناخاته جووله. لیره دا مه به ستمان له پراهنانی وهرزشی،
 مه شق و پراهنانی قورس و درتژخایه نیه، به لکو مه به ستمان لهو جوولانه یه که
 به ناسانی نه نجام دهدرتن. له وانه: پیاسه ی رۆژانه به درتژایی چهند کیلومه تریک،
 پیاسه ی ناو مال یان به کارهینانی پایسکیلی وهرزشی، که بیتگومان سوودی
 فیزیکی و رۆحیی گه وره یان لیوه به ده ست دیت.

به لئ: سفر

نه خیر: ۲۰

۲۶- ئایا نیازی خویندنی ههیه؟

له ده ستپتکی زۆریک له سیمیناره کانمدا، هاوکارانم هه لده ستن به
 دابه شکردنی کاغه زی بچووکی تیینی به سهر دایکاندا. کاغه زه کان ریک و
 تازهن و هیج جوړه نروشتانه وه یه کیان پتوه نیه. پاشان ئاماده بووان ئاگادار
 ده کرینه وه: "تکایه تا کو تایی سیمیناره که کاغه زه کانی ده ستان وه ک خوی
 بپاریزن، بی نووشتاندنه وه و لوچکردن." له کو تایی ههر سیمینار تکیشدا،
 هه لده ستین به کو کردنه وه ی کاغه زه کان. ته وه ی جیی سه رنجه، هه مرو
 جاریک کاغه زه کان یان نووشتیتراونه ته وه، یان سووچه کانی درنراوه و
 پتچراونه ته وه. به کورتی، هیچیان گوئیان به ئاگادارییه که مان نه داوه. ته و جا
 ئیمه ش ده که وینه روونکردنه وه ی ئامانجی کاره که مان:

"تهو کاغه زه پاک و سافانه ی سه ره تا دابه شمان کرد، هیما به بۆ
 منداله کانتان. کاتیک ده بنه میوانمان، به وینه ی تهو کاغه زانه پاک و ساف و
 بیتخووشن، هیچیان له سهر نه نروسراوه."

جا له بهر نه وهی باس و خواسی ناو سیمیناره که سهرنجی دایکانی
پاکیشابوو، بڼ نه وهی ټاگایان له خویان بیت، که وتبونه سهر و گونلاکی
پارچه کاغزی داماو و چرچولو چیان کردبوو.

رټک وهک نهو نمونه یه، نه گهر دایک سهرنجی خوی له سهر بابیه ټنکی
دیکه چر کردبیته وه، هیچ دوور نییه بابیه ته سهره کییه که ی - که پټنگه یاندنی
منداله کانیه تی - فهراموش بکات. نهو دایکه ی نیازی خویندن و به ده سته پټنانی
پروانامه ی هیه، په نگه له تاو چربوونه وهی لهو لایه نه دا، کاتی نه وهی نه بیت
به ده م داواکاری منداله کانیه وه بجیت.

به ده ر له مه، زور گرنگه پلانه کان واقعی بن، چونکه سروشتی مروف وایه
به رده وام به دوا ی بیانویه کدا ده گهر ټیت بوشکسته کانی. به داخه وه، زور ټک له
دایکان له بابیه تی خویندندا منداله کانیان به هوکاری ټکی نه رټنی داده نټن و پټیان
وایه رټگر نه به رده م به دیه پټنانی خه ونه نه کادی مییه کانیاندا.
له م جوړه حاله تانه دا نه گهری نه وه له نارادایه، دایک هه نگاو هه نگاو له
منداله که ی دوور بکه وټه وه و له ژیر کاریگره یی نهو باره دهرو نییه دا هه ست
به جوړ ټک له تووړه یی بکات به رامبه ر منداله که ی. بویه لیره وه ده لټین نهو
دایکانه ی پلانی به رده وامیان هیه له بواره نه کادی مییه کاند، وا په سنده نهو
خالانه ی سهر وه له بهر چاو بگر.

به لټ: سفر

نه خټر: ۴۰

۲۷- نایا گرفتې ته ندروستی هیه؟

کاتیک دهوتر ټیت گرفتې ته ندروستی، ته نها مه به ستمان له ده ستدانی په کټیک له
ته نده مه کان نییه، به لکو نهو دایکانه ش که سهر ټیشه ی دریځایه ن و ته نگه

نهفه سیان ههیه، یان به هۆی که مخویتی و کیشی زۆره وه زوو ماندوو دهبن،
 هه مان ناویشانیان به سهردا ده چه سپیت. نه خوشی و ئازاره جهسته یه کان دهبن
 رینگه له پاپه پاندنی ئه رکه کان و هه وه سی زیان له ناخی دایکدا کهم ده که نه وه.
 به لێ: ٣٠

نه خیر: سفر

٢٨- نایا باری گوزهرانی له باره؟

دنای مۆدیرن، کۆمه لگهی هاریکاری له ناو برد و له جینگهیدا کۆمه لگهی
 کیه رکیی دانا. له ناو تهو کۆمه لگایانه دا که فه لسه فه ی ژبانی هه ره وه زی
 بالاده ست بوو، خرابی باری ئابووری تهو کاریگه ریه نه رێنیه ی نه بوو به سه ر
 خێزانه کانه وه. که چی له کۆمه لگه تاکه خوازه کانه دا، کیشه ی ئابووری
 په نگدانه وه ی راسته وخۆی هه یه به سه ر ژبانی خێزانه کانه وه. جیی داخه، دنای
 مۆدیرن به مای هاوکاری کۆمه لایه تی بۆ نزمترین ئاست دابه زاندوو.
 خێزانه کان ناچارن به ته نه ها شان بده نه بهر کۆلی سه ختی گوزه ران. بیرم دئ
 جارێکیان دایکیک ته مه ی خواره وه ی بۆ گێرامه وه:

"خه رجیی بێته رنامه مان وای کرد، دو چاری قهیرانی ئابووری یین. هه
 پۆزه و ئاگاداریه کمان بۆ ده هات سه باره ت به تێپه ربوونی واده ی قه رز
 فیه ته کانمان. ما لمان بیوو به گو رستان. من له ده ست نابه ر په سیاری تی
 مێرده کهم وه پس بیوو، ته ویش سکا لای ته وه ی ده کرد که من کار ناکه م. درا
 جار په یارم دا کار ئک بۆ خۆم بدۆزمه وه. نه مده زانی ته م په یاره کتوپه ره چه نه دین
 گرفتی تر به دوا ی خۆیدا ده هی تی ت، چونکه ته وه یه که م جارم بوو خۆم له ناو
 بینه وسرده ی کساردا بیسنمه وه. ئی لدی نه مده توانی وه ک پتو یست له گال
 منداله که مدا کات به سه ر بیه م، له تاو ماندوو ویتیش دهستم له ئیشو کاری ناو مال

شتبوو. له هه مووشی ناخوشت، ساردی که وتبووه نیوان من و میړده که مه وه. راسته گرفتې ئابووری مان نه ما، به لام له گهل میړده که مدا کیشه ی سوزداریم بو دروست بوو. ئەم جاره مشتومره کانمان له سهر پاره نه بوو، به لکو له سهر گرنگینه دان بوو به یه کتری. له و نیوه نده شدا هه ستمان به شتیک کرد، به ته واوه تی منداله که مان فهراموش کردبوو.

به لئ وایه، گرفتې ئابووری چهن دین گرفتې تر به دوا ی خویدا ده هیئت. ئە گهر دایکیش به شدار بوو له هه لگرتنی کولی قورسی ئابووری خیزان، ئە وکات پیوسته ئاگادار بیت ئەم گرفته نه بیته سهرچاوه ی کیشه و گرفتې دیکه. رازیوون به کهم، زور له وه باشتره خوشه ویستی و په یوه ندی خیزان بچریت.

به لئ: سفر

نه خیر: ۳۰

رازیوون به کهم، زور
له وه باشتره
خوشه ویستی و
په یوه ندی خیزان
بچریت.

نمبره	نمخير	به لن	نهو قورسا پيانه ي له سهرشاني دايکه
	۵۰	سفر	۱. ثايا دايک چه ز و چيژي ژياني هه يه؟
	۶۰	سفر	۲. ثايا پايه ي دايکايه ني به خشراوه به دايکه که؟
	۴۰	سفر	۳. ثايا دايک سهر به سته له وه ي چو ن منداله که ي په روه رده بکات؟
	سفر	۵۰	۴. ثايا دايک چوار سالي به که مي ته مهنی له دايکي خوی دوور بوره؟
	۸۰	سفر	۵. ثايا دايک برواي هه يه؟
	سفر	۴۰	۶. ثايا دايک په روه رده ي خيژانيکي تونديو تيزه؟
	سفر	۹۰ ۱۹۰ ۲۴۰	۷. ثايا له رابردوودا نهو دايکه تووشي گيچه لي سينکسي بوره ته وه؟
	۳۰	سفر	۸. ثايا هاوکاري ي پتوبست له خيژانه که په وه وه رده گريت؟

۹. ئايا بە ويستی خۆى بووه بە داىك؟	سفر	۲۰	
۱۰. ئايا لە دلەوه منداڵەكەى قبول كردووه؟	سفر	۴۰	
۱۱. ئايا هاوسەرەكەى خوش دەوێت؟	سفر	۷۰	
۱۲. ئايا لە لاىەن مێردەكەىەوه خوش ويستراوه؟	سفر	۴۰	
۱۳. تاج ئاستىك داىك ئالوودەى ئامێرە تەكنەلۆژىيەكانە؟	سفر	۴۰	
۱۴. ئايا داىك جگەرە و ماددە كحولى و هۆشبەرەكان بەكار دەهێتیت؟	سفر ۲۰	۹۰	
۱۵. ئايا وەك پتويست ئەزموونى كۆمەلايەتیی هەيه؟	سفر	۲۰	
۱۶. ئايا داىك بەهەلپە و توورپەيه؟	سفر	۳۰	
۱۷. ئايا داىك پەروەرشيارىكى هۆشيارە؟	سفر	۳۰	
۱۸. ئايا داىك خودسەنتەرە؟	سفر	۳۰	
۱۹. ئايا ژيانى سۆزدارى داىك ئاساييه؟	سفر	۴۰	

٥٠	سفر	٢٠. ئايا دايك تواناي ليتيگه يشتني ههيه؟
٥٠	سفر	٢١. ئايا تيرخه و ده بيت؟
٢٠	سفر	٢٢. ئايا پرژيمي خوراكي هاوسهنگه؟
٢٠	سفر	٢٣. ئايا كاته كاني پڻك خستروه؟
٣٠	سفر	٢٤. ئايا دايك كارا و چالاكه؟
٢٠	سفر	٢٥. تا چهند جوولهي وه ك پتويسته؟
٤٠	سفر	٢٦. نيازي خويندني ههيه؟
سفر	٣٠	٢٧. ئايا گرفتني تهنديروستيني ههيه؟
٣٠	سفر	٢٨. باري گوزهراني له باره؟
		كۆي گشتني

چۆن وه لآمه كان هه لسه نكینین؟

سه ره تا ههسته به كۆكرده وهی وه لآمه كانت، به بیج جیاوازی له نیوان وه لآمه (به لآی) و (نه خیر) ه كاندا، ته و جا ژماره كه دابهش بكه به سه ره (۱۰۰) دا. ته و ته نجامه ی بۆت ده رده چیت، بریتییه له بپری ته و قورساییه ی له سه رشانی دایكه. به ده برپیتیکسی تر؛ ته و دایكه به ته ندازه ی ته و قورساییه ده توانیت دایکایه تی بکات. هۆکاری زۆریك له و هاتوهاوار و مامه له زبره ی به شیک له دایکان به رامبه ر پۆله کانیان ده نیوتنن، ده گه پیته وه بۆ کاریگه ریی خراپی ته و کۆله قورسانه و شوینکه وته نه ریتییه کانی له سه ره ته قلی نا ئاگای ته و دایكه. له م پرووه وه، هه لسه نگانندی ته نجامه کان به م شیوه یه ی لای خواره وه ده ییت:

(۹) پله یان زیاتر: قهیران

ته گه ر پاش دابهشکردنی ته نجامی تیکرای وه لآمه كانت به سه ره (۱۰۰) دا، ژماره (۹) یان زیاتر بۆ ده رده چوو، مانای وایه قورساییه کانی سه رشانت هیتده زۆرن كه په نگه جارویار تووشی گزفتی راسته قینه ت بکه ن. ته و دایكه به پرتزه ی كه ته و هه موو كۆل و قورساییه ی هه لگرتووه، هه ر چه ندیکیش ئارام و به هیز بیت، هیتا به رگه ی هه لگرتنی ته و هه موو باره ناگریت، ته گه ری دارمانی له ژیر ته و فشاره دا مه سه له ی ئانوساته. ده ییت ته وه شمان له بیر نه چیت، كه ته م كۆله ده روونیانه ده بنه مایه ی چه ندين جۆر ده رد و نه خوشیی جهسته ییش. له دیارترین نیشانه کانی ته م حاله ته: سووره لگه ران و شینبوونه وه ی هه ندیک شوین، هه لچوونی نا ئاسایی، گریان ی بی هۆ، سه رتسه، له گه ل ئازاری گه ده به رامبه ر بچوو کترین کیشه. ته و دایكه ی كه (۹)

پله قورسایی له سهرشانه، هه‌رچییه‌کی کردووه ده‌بیت هاوکاری ده‌روونی
 وهریگریت، نه‌گینا منداڵ و هاوسهره‌که‌ی گیر ده‌خۆن به‌ده‌ستیه‌وه. دایک وه‌ی
 سه‌قفی خه‌یزان وایه، خوانه‌خواسته نه‌گهر پروو‌خه‌یت، یه‌که‌م که‌س خه‌یزانه‌که‌ی
 تیا‌ده‌چیت.

(٨-٧) پله: قوناغی هه‌ستیار

(٨-٧) مانای وایه نه‌و دایکه له قوناغیکی زۆر هه‌ستیاردایه. به‌په‌شبه‌ستن
 به‌به‌هیزی که‌سیتییه‌که‌ی، چه‌نده هه‌ولێ نه‌وه بدات خۆی وا ده‌رنه‌خات نه‌و
 هه‌موو کۆله‌ی له سهرشانه، که‌چی منداڵه‌کانی زۆر چاک ده‌زانن که‌ دایکیان
 خه‌ریکه ده‌په‌لشیته‌وه.

نه‌و دایکه‌نه‌ی نه‌و هه‌موو کۆله نه‌رینیا‌نه‌یان هه‌لگرتووه، منداڵه‌کانیان
 به‌زۆری له‌ناو ترس و بێ‌تێمانه‌یدا ده‌ژین. به‌گشتی نه‌و جو‌ره دایکه‌نه‌ به‌وه‌دا
 ده‌ناسرینه‌وه، که‌ کاردانه‌وه‌ی بێ‌مانا و ناپه‌یوست ده‌نوینن به‌رامبه‌ر
 هه‌لسوکه‌وتی منداڵه‌کانیان. منداڵه‌که‌ی داوای شتیکی زۆر سروشتی و
 ئاسایی ده‌کات، که‌چی دایکه‌که‌ له‌تاو بێ‌تۆ‌قره‌یی و دله‌پراوکی‌کانی ناو ناخی
 خۆی، کاردانه‌وه‌یه‌کی نا‌ئاسایی ده‌نوینیت. له‌په‌ستیدا خۆ‌یشی له‌م
 هه‌لوێسته‌ی بێ‌زاره، به‌لام چی بکات، تازه که‌وتووه‌ته ناو گێژاوێکی بێ
 ده‌رچه‌وه. هۆکاری په‌تکردنه‌وه‌ی داواکارییه‌ سروشتی و ئاساییه‌کانی نه‌و
 منداڵه له‌لایه‌ن دایکه‌یه‌وه، ده‌گه‌ریته‌وه بۆ نه‌و بارگرانییه‌ ده‌روونیانه‌ی که‌ له‌سه‌ر
 نه‌قلی نا‌ئاگای دایکه‌که‌یه.

له‌لا‌په‌کی سه‌ره‌وه، دایکه‌که‌ له‌ژێر کاریگه‌ریی نه‌و دله‌پراوکی و نه‌له‌ته
 ده‌رونییه‌ی که‌ له‌ نه‌ستیدا ده‌گوزه‌ری و زۆر جار هه‌ولده‌دا له‌خۆ‌یشی
 به‌شاریته‌وه، په‌یه‌ندییه‌کی نا‌هه‌ندروست له‌گه‌ڵ منداڵه‌که‌یدا دروست ده‌کات.

له بهرچاوترين نموونه كانى ئەم حالەتە: ترسى ئەوێ هەر ساتیک شتیک بقەومیت، گومانکردن، متمانه‌مانی کتوپر، کاردانەوێ سۆزداری زیاد له پتووست، پریاردان بێ ئەوێ بیرى لێ بکاتەو، پەشیمانیی لەپراڤەبەدەر، خۆتاوانبارکردن و لەخۆخوێندن. پروونه، که دایکێکی لهو جۆره ناتوانیت به‌هاوسه‌نگی ئه‌رکه‌کانی له‌ناو

خێزاندا به‌پێ بکات. بۆیه‌ چ له‌پێناو په‌روه‌رده‌ی دروستی منداڵه‌که‌یدا بێت، یان سووککردنی باره‌کانی کۆلی خۆی، پتووستی به‌هاوکاریی که‌سانی پشپۆره‌، چونکه‌ خۆی به‌ته‌نیا ناتوانیت له‌ پرووی ئەو هه‌موو کێشه‌یه‌دا بوه‌ستیته‌وه‌. ئە‌گەر کۆئه‌ندامه‌ ده‌مارێکی

کۆله‌ ده‌روونییه‌کان ده‌بنه‌ مایه‌ی سه‌ره‌هه‌ڵدانی چه‌ندین جۆری ده‌رد و نه‌خۆشیی جه‌سته‌یی. له‌ دیارترین نیشانه‌کانی ئەم حاله‌ته‌: سووره‌هه‌لگه‌ران و شینبوونه‌وێ هه‌ندیک شوێن، هه‌لچوونی نااسایی، گریانێ بێ هۆ، سه‌رئێشه‌، له‌گه‌ڵ ئازاری گه‌ده‌.

تۆکمه‌ی هه‌ییت، په‌نگه‌ تا ماوه‌یه‌ک ب‌توانیت به‌رگه‌ بگریت، به‌لام خۆ هه‌ر وا ئاسان نییه‌ ته‌مه‌نیک به‌و هه‌موو کۆل و باره‌وه‌ ته‌رکی دایکه‌یه‌تی و هاوسه‌رێتی به‌جێ بگه‌یه‌نیت!

(٦-٥) پله: کێشه‌یه‌

له‌ حالێکدا ئە‌گەر ئە‌نجامه‌که‌ (٦-٥) ده‌ربچیت، ئە‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیت که‌ قورسایه‌کانی سه‌رشانی ئە‌و دایکه‌ گه‌یشته‌وه‌ ته‌ ئاستیک که‌ ده‌توانین به‌ (قوناغی کێشه‌) ناوی به‌رین. ئە‌م جۆره‌ دایکه‌ له‌ پێگه‌ی خاڵه‌ به‌هێزه‌کانی که‌سیتییه‌که‌یه‌وه‌، ناھێلێت ده‌رویه‌ره‌که‌ی هه‌ست به‌ کێشه‌کانی بکه‌ن، به‌لام

پرسىاره كه ئه وه يه: تا چهند ده توانيت دايكا يه تيبه كى سهر كه وتوو ئه نجام بدران؟
 پىم وايه ناحه قيه چاوه پى سهر كه وتى لى بكه ين له پىگه ياندنى مندا له كانيدا.
 تايبه تمه ندى ئه م جوړه دايكانه ئه وه يه، به رده وام له نيو هه لى به ز و دابه ز و
 ئالو گوړى دهر وونيدان. له به رام بهر كيشه كاندا، جارى وايه ئه وپه پرى پر وزه و
 خوړا گر، كه چى جارى وايشه له بىچاره ييدا گه وزاون. هه ندىك جار
 سوزدارن، هه ندىك جارى ترش مه نتيقى و ئه قلدوست. ئه گهر دوخه كه له بار
 بيت، كو له (5-6) پله كه ي سهر شانيان ناكه ن به كيشه و گوڤى ناده نى. به لام
 ههر ئه وه نده ي خوږيان له به رده م كيشه يه كدا بينيه وه، ئيدى ده سته وسانى و
 لاوازي بارى دهر وونيان به جارى قوت ده بيته وه. ئه گهر خاوه ن به هاى
 مه عنه وى و گروتنى زيان بن و دهر وويه ريش هاو كار يان بيت، بى هيج
 ناپازيو ونيك له سهر زيانى خوږيان به رده وام ده بن. به لام گرفته كه له وه دابه،
 ناتوانن له گه ل مندا له كانيان هاوسه نگ بن، بويه پىنمايى ئه و دايكانه ده كه بن
 جارويار سهر داني كه سانى شاره زا بكه ن.

٤ پله: سهره تاي گرفت

بىگومان ئه و دايكه ي هه سته كانى ئاسايى نيه، هه لسو كه وتى له گه ل
 مندا له كه يدا ئاسايى ناييت. مندا لى به سته زمان شتيك ده كات، كه چى
 كاردانه وى دايكى ههر جاره و جوړيكه؛ جاريك ده مبه خه نده و نه رمه،
 جاريكش پروو گرژ و ده مبه هاوار. به زوريش په نا ده به نه بهر شتوازي سزادان و
 زياد له پيوست سنووردار و پيسادار پزن.

ئو دايكانه ي له م ئاسته دان، پيشنيارمان بوږيان ئه وه يه چاودپرى وردى
 هو كاري هه لسو كه وته كانى خوږيان (له بهر چى ليره دا به و جوړه جوو لاهه وه؟) و
 ئه و بهر يارانه يان بكه ن، كه له باره ي په روه رده ي مندا له كانيانه وه ده يده ن. چونكه

زیاده پره ویمان نه کردووه ته گهر بلتین زۆر تیک لهو ههلسوکهوت و بریارانه، له
تهنجامی کاریگهریی خراب و پهنگدانهوهی نهڕینی قورساییهکانی سه‌رشانی
دایکه‌که‌وه سه‌رچاوه‌یان گرتووه.

ئه‌و دایکه‌ی هه‌سته‌کانی
ئاسایی نییه،
هه‌لسوکه‌وتیشی له‌گه‌ڵ
منداله‌که‌یدا ئاسایی نابێت.
به‌زۆری په‌نا ده‌باته‌ به‌ر
شیوازی سزادان و
سنووردارکردن.

هه‌روه‌ها پێنمایی ده‌که‌ین به‌وه‌ی
جاروبار بۆچوونی که‌سانی پشپۆر
وهریگریت سه‌باره‌ت به‌ شیوازی
مامه‌له‌ی، چ به‌رامبه‌ر به‌ خۆی، وه‌ چ
به‌رامبه‌ر پۆله‌کانی. له‌وانه‌یه‌ دایکه‌که‌
خۆی پێی وا بێت هیچ گرفتێکی
نییه. لێ که‌ له‌ چاوی که‌سیکی
شاره‌زاوه‌ ده‌پروانین، چاومان به‌

چه‌ندین شیوازی نا‌ئاسایی ده‌که‌وێت له‌ هه‌لسوکه‌وته‌کانیدا.

(۲-۳) پله: وریابه، ره‌نگه‌ هه‌روا نه‌مێنیته‌وه

(۳) پله له‌ قورسایی (که‌ بۆ تێگه‌یشتن ده‌لێن ۳۰۰ کیلۆ) هێمایه‌ بۆ ئه‌وه‌ی،
له‌ هه‌ر ساتیکدا ته‌گه‌ری ئه‌وه‌ له‌ ئارادایه‌ هاوسه‌نگیه‌کان تیک بچن. بێگومان
ئه‌مه‌ له‌ دایکێکه‌وه‌ بۆ دایکێکی تر و به‌ گوێره‌ی توانای به‌رگه‌گرته‌ی که‌سه‌کان
ده‌گۆرێت. ئه‌و دایکه‌ی له‌م قوناغه‌دایه‌، زۆر گرنگه‌ به‌ به‌رچاوپروونییه‌کی
ئاگایانه‌ چاودێری دنیای هه‌سته‌کانی بکات و هه‌ول بدات له‌ سایه‌ی ئه‌و
تییینیانه‌دا که‌ له‌ سه‌ر خۆی لای که‌له‌که‌ بووه‌، کۆششی خۆچاککردن بکات.
ئه‌مه‌ جگه‌ له‌وه‌ی که‌ ئاستی هۆشیاری دایک و سوودوه‌رگرتن له‌ ئه‌زموونی
پشپۆران، پێی به‌رده‌می کورتتر ده‌که‌نه‌وه‌.

بەدەر لەو، نابیت دایک پالی لیداتهوه و پشت بەو کەشە خۆشە
بەستیت کە ئیستا تیایدا، بەلکو دەبێ بەردەوام داوای یارمەتی و کۆمەکی
لە هاوسەر و چوار دەورە کە ی بکات. هەروەها هەول بدات سوود لە خالە
بەهێزەکانی وەرگیرێت -بەتایبەت لایەنە ئەرێنییەکانی (۲۸) پرسیارە کە ی
سەرەو- و بیانکات بە کانگای حەز و گروتنی زیان بۆ خۆی.

(۱) پلە یان کەمتر

ئەو دایکانە ی ئەنجامی وەلامەکانیان یە ک یان کەمتر، پێمان وایە گرفتێکی
ئەوتۆیان نییە، یان هەر هیچ نەبیت لە پێگە ی تاییەتمەندییە ئەرێنییەکانیانە
توانیویانە هاوسەنگی خۆیان پاریزن. بۆ نموونە؛ ئەو دایکە ی پایە ی
دایکایەتی ی پێ پەوا نەبینراوە، دەتوانیت لە پێگە ی خالە ئەرێنییەکانی تر بۆ
کاریگەری نەرێنی ئەم قورسایە بۆ کەمترین ئاست دابەزێت. دایکێک کە
گروتن و حەزی زیانی هەیە، ئەوەندە ناچیتە ژێر باری ئەو وەو کە پایە ی
دایکایەتی نەدراوەتی. پیشیاری ئیمە بۆ ئەو دایکانە ی یە ک یان کەمتریان بۆ
دەرچوووە ئەو، بە وردییەکی زیاتر وەو بەشەکانی دواتری ئەم کتیبە
بخوێننەو، چونکە باوەرمان وایە لە ماوێیەکی زۆر کەمدا دەتوانن
بەرەوپێشچوونیکی بەرچاو تۆمار بکەن.

سەرەتای سوورانهوه له بازنه ی به تالدا: هه لگرتنی کۆلیک کە لە توانای خۆت بەدەربیت

خۆتەری ئازیز، تاکو ئێرە باسمان لەو بەرێستانە کرد کە دەبێ پێگر لەو ی
دایکان هەستن بە ئەرکی دایکایەتی، ئەو بەرێستانە شمان بەو قورسایانە چواند
کە لەسەر شانی دایکە کەن. لێتان ناشارمەو زۆرێک لەو دایکە بەرێزانە ی و

ههست دهكەن گرفتتيكى ئەوتۇيان نىيە، ۋەختى خۇيان بە تەرازوۋى خالەكانى سەرۋە دەكىش، ئەوجا دەزانن چ كۆلگەلىكى شاراۋەيان لەكۆلى خۇيان ناۋە. رەنگە يەككىك پېرسىت: "باشە، دايك چ زىيانىكى پىندەگات بەو كۆلانى سەرشانى، ياخود چۆن رەنگ دەداتەۋە لە ھەلسوكەۋتەكانىدا؟"

پىش ئەۋەى بچىنە سەر ۋەلامى پىرسىارەكە، پىم باشە ئامازەيەك بۆ ئەۋ پەيۋەندىي خۇبەخواۋەنزائىنە بكەين كە لەنيۋان دايك و مندالدا ھەيە. بۆچى؟ ئاخىر لە پروانگەي دايكەۋە، مندال پارچەيەكە لە خۆي، بۆيە ۋا دەزانىت مافى خۆيەتى چۆنى بۆيت ئاۋەھا مامەلەي لەگەلدا بكات.

خۇبەخواۋەنزائىنى
مندال بەئاسانى
دەگۆرپىت بۆ
قۇستەۋەي

لە راستىدا كە لە پروانگەي دايكەۋە تەماشاي مەسەلەكە دەكەين، دەبينىن مندال ۋەك (بەشيك لە خۆي) دەبينىت، ئەگەر شتىك بەسەر مندالەكەيدا بىت، ۋەك ئەۋە ۋايە بەسەر خۇيدا ھاتىت. ئەگەر شتىكىش لە مندالەكەي بكات -با بە نارەۋاش بىت- يان لىي بدات و زويرىشى بكات، زۆر بە خەيالدا نايەت، چونكە بەرامبەر بە پارچەيەك لە خۆي ۋاي كىردۋە! ۋەھا بىر دەكاتەۋە كە: "مەگەر ۋا نىيە، ھىچ دايكىكت بىنيۋە بەئەنقەست ئازارى مندالەكەي بدات!"

جا بۆيە ئەگەر ئاگادارى ئەم حالەتە دەروونىيە، ۋاتە پەيۋەندىي خۇبەخواۋەنزائىن نەبىن، لەۋانەيە پاش ماۋەيەك (قۇستەۋەي سۆزدارى) بەدۋاي خۇيدا بەينىت. دورر نىيە بلىت: "مەگەر من دايكى نىم؟ لىشى دەدەم و ماچىشى دەكەم". لە راستىدا ئەۋ جۆرە بىر كىردنەۋەيە چەندە نارەۋايە، ئەۋەندەش نامرۇفانەيە.

ئەو دايكانەى دەيانەوئىت پۇلەى خواوەن پۇز و شكۆ پىبگەيەنن، ناپىت
لەسەر بنەماى قۇستەوئەى سۆزدارى مامەلەيان لەگەل بکەن، چ جاي
ئەوئەى وەك مأل و مولكى خۇيان سەپريان بکەن. بەپىچەوانەو، ھەر كە
ھەستيان كرد بىرکردنەوئەيەكى لەو جۆرەيان بۆ دروست بوو، پىويستە
يەكسەر بەخۇياندا بچنەو. بەلام دەلىى چى، تىگەيشتنى دايك لەوئەى كە
قۇستەوئەى سۆزدارى مندالەكەى دەكات - بەبى ويستى خۇى - يان ئازادى
ئەوئەى نىيە چۆن بىەوئىت بەو شىوئە مامەلەى لەگەلدا بكات، كارىكى
ھىندە ئاسان نىيە، مەگەر تەنھا لە پىنگەى ھاوكارىى كەسى پىپۆرەو
بتوانىت ئەو ھوشيارىيە لە خۇيدا دروست بكات. چونكە زۆرەى جار
دايكان ئاگادارى بارە قورسەكانى سەرشانىان نىن و نازانن چۆن كارى
كردووەتە سەر پەفتارەكانيان و چ زيانىكيان بە پۇحى مندالەكانيان
گەياندووە.

بە دەربىرىتىكى دىكە، بار و قورسايەكانى سەرشانى دايك چەندە زۆر بن،
ئەوئەندە ئەگەرى زياترە ئەو دايكە بەسەر مندالەكەيدا بتەقیتەو. مەبەستىشمان
لە تەقیتەو، ئەو توندوتىژى و تىوورەيەيە كە زۆر جار دايكان بۆ
ھىورکردنەو و خالىكردنەوئەى خەشم و ھەلپەى دەروونىى خۇيان بەكارى
دەھىنن.

بەم حالەتە دەلىين بازەى بەتالى توندوتىژى. دۇخىكى ھىندە سەپرە،
ھەر ئەوئەندەى دەستى پى كرد ئىدى كۆتايى نىيە، ھەر كەسىكىش بکەوئە
نارى، وا دەزانىت خۇى لەسەر حەقە. ھەندىك جارىش دەچىتە پىستى
مەپرەو و دايكان دەخاتە ژىر پكىفى خۇيەو. وا دەھىنىتە پىش چاويان،
گوايا سزادان مندال بەرەو پراست و دروستى ئاراستە دەكات.

۱- بازنه‌ی به‌تالی توندوتیژی

باره قورسه‌کانی سهرشانی دایک وا له‌و دایکه ده‌کات، له‌ساته‌وه‌ختیکی چاوه‌پروانه‌کراو و به‌شیوه‌یه‌کی نا‌اسایی به‌منداله‌کانی یان می‌رده‌که‌یدا به‌قیته‌وه، ئەمه له‌کاتی‌کدا په‌نگه‌ئەو دایکه‌خۆی له‌بنه‌ره‌تدا که‌سیکی له‌سهرخۆ و پر سۆز و ئەوینیش بیت. جگه‌له‌وه‌ی، زۆربه‌ی جار خۆبشی نیگه‌رانه‌له‌و هه‌له‌چوونه‌ده‌روونیانه‌ی ده‌یاننوتیت.

ده‌بینیت به‌رامبه‌ر هه‌له‌سوکه‌وته‌ئاساییه‌کانی منداله‌که‌ی، کاردانه‌وه‌ی نا‌اسایی ده‌نوتیت، تومەز به‌سته‌زمانه‌له‌تاو کۆله‌کانی سهرشانی، توانای به‌رگه‌گرتن و هتوربوونه‌وه‌ی نه‌ماوه. مندالیش له‌لایه‌ن خۆیه‌وه‌به‌رامبه‌ر ئەو تووره‌یی و کاردانه‌وه‌ناپتوستانه‌ی که‌له‌دایکيه‌وه‌ده‌بینیت، په‌نا ده‌باته‌به‌ر چه‌ندین خوی نا‌اسایی. ئەم جاره‌دایکه‌که‌به‌شیوه‌یه‌کی ره‌قتر به‌ره‌نگاری ده‌بیته‌وه.

تۆ ته‌ماشای ئەم بازنه‌ی کاردانه‌وه‌یه‌بکه‌ن:

مندال به‌رده‌وام هه‌ست به‌دله‌پاوکی و نا‌ارامی ده‌کات، ئەگه‌ر بینیت دایکی توانای به‌رگه‌گرتنی نه‌ماوه.

دله‌پاوکی و نا‌ارامی رێخۆشکه‌ره‌بۆ هه‌له‌سوکه‌وتی نا‌اسایی.

له‌به‌رامبه‌ر هه‌له‌سوکه‌وته‌ئاساییه‌کانی منداله‌که‌یدا، دایک په‌نا ده‌باته‌به‌ر به‌کاره‌ینانی هێز.

له‌پیناو پاراستنی که‌سیتی خۆیدا، تا دیت منداله‌که‌زیاتر پێداگری له‌سهر هه‌له‌سوکه‌وته‌کانی ده‌کات.

وه‌ک ده‌بینن، ئەمه‌ئەو بازنه‌به‌تالە‌ی توندوتیژی به‌زۆریک له‌دایکان گه‌ریان خواردوو به‌ده‌ستیه‌وه. بێگومان ئەم حاله‌ته‌ئازاری وێژدان ده‌دات، بۆیه‌جاری وایه‌خۆشیان سکا‌لا ده‌که‌ن له‌ده‌ستی. دایکی ماندوو هه‌رچی به‌ک

دهكات منداله كه ی پځ ناخه و ټنریت،
 سووره له سهر ته وهی نان نه خوات و
 گوږپراپه لپی دایکی نه کات، ته ویش
 به ناچاری به ک درو زله ی لی
 ده دات، هه تا ته وهی به دهم گریان وه
 خه وی لیده که ویت. ته و جا که دایکی
 دلمیره بان پروو خساری بی
 خه وش ی جگه رگوشه که ی ده بینیت

ده بینیت به رامبه ر
 هه لسو که وته ئاساییه کانی
 منداله که ی، کار دانه وهی
 نا ئاسایی ده نوینیت، تومه ز
 به سته زمانه له تاو کو له کانی
 سه ر شانی، توانای به رگه گرتن
 و هیو ربوونه وهی نه ماهه

که خه وتروه، خوی پښاگیریت و ده ست ده کات به گریان، خوی به خه تابار
 ده زانیت: "ئاخر بۆچی من به و شیوه به له گه لی ده جو و لیمه وه؟" خه مئان
 نه بیت ته وه هه ر شه و وایه، که رۆژ ده بیتته وه هه مان به زم ده ست پښه کاته وه.
 دایکی بیتته حه موول، مندالی هارو هاج، سه ره نجام هه وروه له لای به زم و
 توندوتیژی، ئاسمانی ناو خیزانی ته نیوه.

۲- ئاژهل به سزا پهروه رده ده کریت، هرویش به ویژدان

زور جار دایکان ناچارن له ته قلی نا ناگای خویاندا، پاساو یکی ویژدانی
 بو ته و توندوتیژیانه بدوزنه وه که به رامبه ر منداله کانیان پیاده ی ده که ن. ته گه ر
 نا، هه ستی خه تاباری شه وانه و دووباره کردنه وهی هه مان چیرۆکی په قی و
 توو په یی له پوژدا، له پروی سۆزداریه وه تامی زیانیان لی زه وت ده کات.
 بۆیه له م نیوه نده دا سزادان ده بیتته ته و شیوازه ئاسانه ی، که دایکان له گه ل
 منداله کانیان به کاری ده هینن. له کاتیکدا ئیمه ده زانین مندال له پښگی
 سزاوه پهروه رده ناکریت، ته وه ویش که به نان و سزا گه وره کراوه، پیمان دا

نییه که سیتییه کی تهن دروستی هه بیټ. کیتان بینوه شانازی به ووه بکات که به تییه لدان بووه به پیوا! راسته له وانه یه گیانداران به سزادان رابه یتنرین، به لام هه رگیز ته ووه مان بیر نه چیت مرؤف به سزا چاک نابیت، تهو مه خلوقیکه ده بی ویزدانی بدوینیت.

۳- پرووکشی کیشه، ره گوریشی کیشه

کاتیک کیشه یه ک دیته به رده م پسرپورانی بواری په روه رده، سه ره تا ده یکه ن به دوو به شه وه: پرووکشی کیشه که، له گهل په گوریشی که ی. بو نمونه؛ تهو دایکه ی له منداله که ی ده دات و به رگی هیچ هه لسوکه ویتکی ناگریټ، له دؤخی ئاسایدا تهو په فتاره ی به پرووکشی کیشه که داده نریټ، واته کیشه بنه پره تییه که نییه، به لکو ره نگدانه وه ی کیشه یه کی تره که دایکه که هه یه تی. له بهر تهو هه تا نه چینه بنجوبناوانی کیشه بنه پره تییه که و چاره سه ری تهو ی نه که ی، شه رانگیزی دایک به رامبه ر منداله که ی کوتایی نایه ت.

له م پرووه وه، تهو پرگانه ی له سه ره وه ریزمان کردن، هه ر کامیان ده لئی بوخوی کیشه یه کی بنه پره تییه که ره گوریشی دهر وونی هه یه. با به نمونه یه ک تهو زیاتر پروو بکه ی نه وه؛ تهو گه ر دایکیک هه سستی به خوشه ویستی و گرنگیتدان نه ده کرد له لایه ن هاوسه ره که یه وه، یان با بلتین خه سووی حسابی بو نه کرد، تهو سا هیدی هیدی کیشه ی بنه پره تی له دنیای هه سته کانی تهو دایکه دا ده ست ده کات به که له که بوون. چهنه سالتیک تهو هه ر وا ده میتته وه، نه که س هه سستی یی ده کات، نه که سیش ده بیټیت. جاروبار تر و په ده بیټ و ده ماقاله پروو ده دات، به لام تهو وا بیر ده کاته وه که کیشه بنه پره تییه که ی بیر چروه ته وه و جیدی کاری یتناکات. به لام، به تییه پروونی کات شتیکی بو دهرده که ویت: ده بیټیت تهو شتانه ی جاران به چاوی لیوورده یه وه بو ی دهر وانی و ئارامی

به شېك له دايگان
پتيان وايه سزادان
بيوه يترين ريگهيه
له گهل منداله كانيان
به كاري بهيئن.

له سهر ده گرت، ئيستا ته جه موولي نه ماوه
بهرام بهريان. ئيدي شته كان يه كه به يه كه
دهرده كه ون.

وهك پشتريش ثاماره مان پي دا، نهو
دايكي پشتر منداله كاني ياريان له سهر
پشتي ده كرد و نه ویش به پرويه كي گه شه وه
بوي دهر وائين، ئيستا بهس بو نه وه ي

خواردن نه ريژن به خوياندا، چاويان لي سوور ده كاته وه و قوليان
را ده كيشيت و دنيا يه ك قسه ي ناپويستيان پي ده ليت. له راستيدا كيشي
دايك له و كاته دا نه وه نيه منداله كه ي خواردنه كه ي نه ريژيت به خويدا،
كيشي راسته قينه نه وه يه كوله كاني سهرشاني له پوچيدا قورولبوونه ته وه و
بوون به كيشي بنه رته ي. نهو كيشه بنه رته ييه، يان راستر بلين، نهو بريته
قورولي ناو پوحي دايك واي لي ده كات كه هه موو ئانوسا تيك له سهر پي
بيت بو نه وه ي به يه كيكدا به قيته وه و كاردانه وه ي نا ئاسايي بنوييت.
به داخه وه، يه كه م ناو نيشانيش كه به سهريدا ده ته قيته وه، نهو بوونه وه ره بيتاوانه يه
كه به به شېك له خوي هه ژمار ده كات.

مندال مولكي دايكه، ئاخو نهو هيناويه ته دنيا وه. نهو خو شه ويستيه
بيته ندازه يه ي كه بو منداله كه ي هه يه تي، له هه مان كاتدا واي لي ده كات
خه يالي نه وه ي لا دروست بكات كه سهر به سته له وه ي چون ده يه ويت ئاوه ها
له گهلدا بجور ليت وه.

له كاتيكدا بير كردنه ره يه كي له و جوړه له گهل شكوي مرو فدا يه ي
نا گريته وه، چونكه ئيمه ده زانين هيچ كه سيك مال و مولكي كه سيكي ديكه
نيه، هيچ كه سيكيشمان مافي نه وه ي نيه هه ره له بهر نه وه ي بووه ته هو كاري

ھااتە دنیای مندالیک، ئیتر چۆن پئی خوشە بەو شیتوہیە مامەلە ی لە گەل بکات: "مندالی خۆم نییە؟ ئارەزووی چیم بیت ئەو دەکەم!" راستە بە ھۆی دایک و باوکیەو ھاتوو تە دنیا، بە لام خو مافی ئەو ھە ی ھە یە زیانیکی سەر بە خۆی ھە بیت.

پەوا نییە دایک بە ھۆی لاوازییەکانی خۆیەو، نمایشی ھیز و بازوو بە سەر پۆلە کەیدا بکات، نە ئایین نە کلتوور و نە شکۆی مرۆفیش پێگە بەو کارە نادەن. سەر پەرشتیارانی مندال مافی ئەو ھە یان نییە دنیای بێگەردی مندالی لە پۆلە کانیان زەوت بکەن، بە ھەر پاساو و لە ژێر ھەر پەردە یە کدا بیت؛ جا سزادان بیت یان توندوتیژی یان قۆستەو ھە ی سۆزداری. لە ھەندیک حالەتی تردا دایک نایەت لە پێگە ی توندوتیژی و سزادانەو داخی کۆلە گرانیەکانی سەر شانی بە مندالە کە ی برێژیت، بە لکو دیت دنیای بێگەردی مندالە کە ی دەکاتە پەناگە یە ک بۆ خۆی.

پەوا نییە دایک بە ھۆی
لاوازییەکانی خۆیەو،
نمایشی ھیز و بازوو بە سەر
پۆلە کەیدا بکات، نە ئایین نە
کلتوور و نە شکۆی
مرۆفیش پێگە بەو کارە
نادەن.

دەچیت گرتە ئالۆسکاوەکانی
خۆی لای مندالەکانی باس دەکات،
لە بەرچاوی ئەوان بەرگی بیتاوانی و
ستەملیکراوی دەپۆشیت، سا بە لکو
لەو پێوەو پە یو ھەندی سۆزیان لە گەل
دروست بکات.

بۆ نموونە؛ ئەو دایکە ی کە
لە گەل خەسروە کەیدا نیتوانی خوش

نییە، دەزانن بە چی دلی خۆی دەداتەو؟ دیت ناخە قییەکانی خەسووی بۆ
مندالەکانی باس دەکات، ئاخەر کە ی ئەوان سەر لەو مەسەلانە دەردەکەن!

هەر ئه‌وه‌نده نا، به‌لکو هه‌ستی منداڵه‌کانی به‌کار ده‌هێنیت له‌پێناو ئه‌وه‌ی
 دلی خۆی ئاو بخواته‌وه، وا ده‌کات منداڵه‌کانی رقیان له‌ دایره‌یان بێت.
 ده‌بێت لێره‌دا ئه‌وه‌ بڵێین، ته‌م حاڵه‌ته‌ هیچی له‌ به‌کارهێنانی توندوتیژی و
 لێدان که‌متر نییه‌. باسکردنی کێشه‌ی نێوان گه‌وره‌کان و داواکردنی ئه‌وه‌ی
 به‌ره‌ی لایه‌ک بگرن بۆ منداڵانیک که‌ هێشتا توانای فامکردن و
 چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌یان نییه‌، به‌ته‌واوی مانا قۆستنه‌وه‌ی بێگه‌ردیی منداڵ و
 ده‌ستبه‌سه‌رداگرته‌ی هه‌سته‌کانیه‌تی.

راسته، له‌وانه‌یه‌ به‌و شتیه‌یه‌ منداڵ بیه‌ته‌ هاو‌پارزی دایکی، به‌لام -وه‌ک له‌
 نمونه‌که‌ی سه‌ره‌وه‌دا بینیمان- ئه‌و منداڵه‌ بیتاوانه‌ له‌ نێوان خوشویستی
 دایک و دایره‌یدا گیر ده‌خوات و رۆحی ئازار ده‌چێژێت. وێژدانی منداڵ
 به‌رامبه‌ر ئه‌و چه‌شنه‌ حاڵه‌تانه‌ خۆی بیهه‌ست ده‌کات، که‌ ئه‌وه‌ش به‌
 سه‌ره‌تای له‌ده‌ستدانی چه‌ندین لایه‌نی وێژدانی داده‌نرێت.

له‌ هه‌موو ئه‌مانه‌وه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌وێت، ئه‌گه‌ر دایک به‌ کۆل و
 قوورسایه‌کانی سه‌رشانیه‌وه‌ به‌رده‌وام بێت له‌ ژیان، چار نییه‌ تووشی
 جوژه‌ها هه‌له‌ و پیشیلکردن ده‌بێت، جا پێی بزانیته‌ یان نا، ئه‌قلی نا‌ئاگای
 به‌رده‌وام ئا‌راسته‌ی ده‌کات.

پرۆسه‌ی ناسینی
مندال له لایه‌ن
دایکیه‌وه

پروۆسەي ناسيني منداڭ لە لايەن دايكيەو

ناسيني منداڭ

لە بەشي پيشوودا باسماڭ لەوێ کرد، چەندە گرنگە دايکاڭ خۆيان بناسن و
هەست بەو کۆڤ و باراڭە بکەن کە هەڤيان گرتوو. ئيستاش کاتي ئەوێ هاتوو،
پيرسين: ئايا خۆناسيني دايک و زانيني ئەو ژينگەيەي منداڭە کەي ئيدا
پەروەردە دەکات بەسە؟

بينگومان نەخير، چونکە يەکيک لە پايە هەرە گرنگەکانی پينگەياندي منداڭ
بريتيه لە ناسيني. واتە منداڭە کەت نەناسي، ناشتوانيت پەروەردەي بکەيت. ناو
دايک و باوک تايەتمەنديەکانی کۆرپەکەيان نەزانن و ليھاتني ورديني و
چاوديري لە خۆياندا پەرە پي نەدەن و فيري ئەوێ نەبن منداڭ لە چ قوناغتي
گەشەيدا چ جۆرە هەلسووکەوتتيک دەکات، ناتوانن لە پينگەياندي
منداڭە کەياندا سەرکەوتوو بن. بۆيە جيی خۆيەتي ليرەدا باس لە سيکوچکە
گرنگە کەي پەروەردەي منداڭ بکەين، کە ئەوانيش: هوشياربوونەوێ دايک،
ناسيني منداڭ، هەروەها دروستي ئەو شيوازە پەروەردەيەيە کە لە گەڤ
منداڭدا بەکار دەهينرێت.

ئیدی ليرە بەدواوێ با بەکورتيش بيت، دەست دەکەين بە چوونە ناو دنيای
منداڭەوێ. هەموو ئەوانەي ئيستاستا گەورەن، پوژيک لە پوژان منداڭ برون.
ورەکارپەکانی ئەو تەمەنەش لەناو ئەو شتەکاندايە کە بەزەحمەت پيرمان
دەکەونەو، لەناو قاسە پۆلايينە کەي نەستدا وە ک نهيئي هەلگيراون.

ناوهرۆکی ئەو قاسەبەش وەلامی ئەو پرسیارە ی تێدا یە، کە گەورەکانی ئەمڕۆ
 بۆچی بەم جۆرەن؟ هەر وەک چۆن پێوانە و ئەندازەگیری ئەندامەکانی
 جەستەمان لە شریتی (DNA) یەکانماندا شاراون، هەر بەو جۆرە هەموو ئەو
 رووداو و بەسەرھاتانە ی لە منداڵیدا بەسەرماندا ھاتوون، بناغە ی
 ھەلسوکەوت و پەفتارەکانی ئیستامانیان دارشتوو.

شوینەواری مندالی بەسەر گەورەکانەو

کاتیکی لەنزیکەو لە ھەلسوکەوتی گەورەکان دەکۆڵینەو، دەبینین
 زۆریکی لە ھەلسوکەوتەکانیان بێمانا و نابەجێن. بۆ نموونە؛ زۆر بەزەحمەت
 متمانە بە بەرامبەرەکانیان دەکەن، تەنانەت کردوویانە بە جۆریکی لە دانایی و
 بەشانازیەو دەلێن: "ناییت متمانە بە باوکی خۆیشت بکەیت!" تۆ بپروانە ئەم
 درمە گوازاو تەو بۆ زۆریکی لە ھاوسەرانیشت و ناتوانن بە ھەستیکی پەر
 متمانەو یەکانگیر بین، ھیشتا لەیەکتر مارە نەکراون، کەچی پێشبینی ئەو
 دەکەن کە: "ئە ی ئە گەر جیا بووینەو!"

خۆزگە گرتی گەورەکان تەنیا نەبوونی متمانە بووایە، چونکە
 پەرچە کرداری بەھانەھێنانەو و بەرگریکردنیشیان زۆر بەھێزە. بەردەوام لە
 ئامادەباشیدان بۆ بەرپەرچدانەو و خۆپارێزی، چونکە ترسی ئەو یان ھە یە
 شتیکیان پێ بوتریت یان یەکیکی پەخنە یەکیان لێ بگریت. بێر لەو وەلامانە
 بکەنەو کە یەکیکی لە ئیمە دەیداتەو کاتیکی دوا دەکەوتیت لە دەوام، یان کە
 ھاوسەرەکەمان لیتمان دەپرسیت: "خێرە وا ھیچت لێنەناو؟" .. ئەوجا دەبینن
 چۆن بە پەرچە کرداری بەھانەھێنانەو و بەرگریکردن باری خۆمان قورس
 کردوو، نەبادا ھەست بە کەمی بکەین، یان سووکایەتیمان پێ بگریت.

پرسبارة جهوههريه كه نه مهيه: تايا نه م حاله ته هه ر وا له خووه دروست
بووه، يان به دريژايي ته مه نمان به چهندين قوناغدا تيپهريوه، هه تا
گه يشتووه ته نه م دۆخه ي ئيستاي؟

پرسبارة كه وردتر ده كه ينه وه: نه گه ر ده لئى به تيپهريوونى كات واي لى
هاتووه، نه دى له و قوناغدا بووه كه هه ستي به به هتيزى و توانستى خوى
كردووه، ياخود له و قوناغدا بووه كه تواناي نه وه ي نه بووه به رگري له خوى
بكات، ئيتر نه ويش به و جوړه به رپه رچى نه و مه ترسى و هه په شانەي
داوه ته وه كه كراونه ته سه ر كه ستييه كه ي؟ ده ي خو وه لامه كه پورنه،
زوريه ي نه و هه لسو كه وه بيمانا يانه ي گه وره كان ده ينوين، ده گه پرينه وه بۆ
نازار و سوئي نه و هه په شه و گورزانەي كه له منداليدا چه شتوونى، واته له و
ته مه نه دا كه بته سه لات و ينجاره بووه. به ده رپريتكي تر؛ گه وره كان له ژير
كاريگه رى نه و ميكانيزمه به رگريانه دا ژيان به سه ر ده به ن، كه له مندالياندا
بۆ خويارتي پنه نا يان بردووه ته به ر.

نه وانه ي له منداليدا به رده وام ته ريق كراونه ته وه و حسابيان بۆ نه كراوه و
راچله كيتراون، له گه وره ييدا له دلّه پاو كيذا ده زين، چونكه نه قلّى نااگاي

سيكوچكه گرنه كه ي
په روه رده ي مندال بريتين له؛
هوشيار بوونه وه ي دايك،
ناسيني منداله كه ي،
دروستى نه و شيوازه
په روه رده ييه ي له گه ل مندالدا
به كار ديت.

ترسى نه وه به تى ديسانە وه ترووشى
هه مان شت بيته وه. په نگدانە وه ي
نه م حاله ته ناتە ندروسته ش له و
په فتاره نابە جيسانە دا ده بينين، كه
هه نديك جار هاوسه ران يان
هاوپريان به رامبه ر به كتر ده ينوين.
به داخه وه، شوينه وارى نه زمونه
تاله كانى مندالى هه رگيز ناسرينه وه.

هەر چه ندىكىش ئېمە وا بزانين كه له بىر ده چنه وه و له قوولاييه كانى بىرماندا
دهشاردرېته وه، به لام ته وه راستيه كه كه هەر تهو به سه رهات و هه ستانه ي
مندالين كاره كته رى مروف پىك ده هينن.

له بهر ته وه زور بيمانايه به كه سىكى پىگه يشتوو بلئيت: "خو هيج شتىك
نه بوو بئيت هوى ته وه ي بهو چه شنه بجوولئيه وه!" چونكه پالنه رى
راسته قينه ي رهفتاره كه ي شتىك نيه بو ته مرفو بگه رېته وه، به لكو سه ره يئانه
دهره وه ي به شتىك له و رابردوو زامداركراوه ي كه نوقمى نه ست كراوه. جا
بۆ به هه ستيارى قوناغه كه وا ده خوازيت دايكان شىلگيرانه قولى لى هه ليمان
و به بايه خه وه بو ته ركى سه رشانيان پروانن.

كه سىك ده توانيت هه لسه نگاندى دروست بو مندال بكات، كه تهو كه سه
منداله كه به به شتىك له خو ي و ته واوكارى خو ي نه بئيت. ته گه ر نا،
هه لسه نگانده كان بيه ش نابن له چه وتى و نه پىكان.
مه ليكه، چىروكى كه سىك كه ده يه وئيت راستى بئيت

مه ليكه، كچه جوانه كه ي گوند،
ده يته دلخوازي كورپه قوزه كه ي
گوند كه ناوى محمه ده. ته وىنى
نيوان ته وم دوو دلخوازه ده كه وئيه
سه ر زارى گوند نشينان. دواچار
خانه واده ي كورپه كه ده چنه خواز بئىنى
مه ليكه خاتوون، به لام وا دياره
قه ده ر شتىكى تىرى برىسار داوه.
پوژىك بهر له ئاههنگ، مه ليكه

ئهوانه ي له منداليدا بهردهوام
ته رىق كراونه ته وه و حسابيان
بو نه كراوه و راپله كئىنراون، له
گه وره ييدا له دلپاوكيڊا
ده ژين، چونكه ئه قلى ئاناگاي
ترسى ته وه يه تى ديسان ه وه
تووشى هه مان شت بپته وه.

نووشى پرووداوىكى هاتوچو ده بئيت و بهو هوى ه وه چاوى له ده ست ده دات.

هەرچی ئەوین و خوشەوێستی نێوان دوو ئەویندارە کەشە، دەبێت بە بەشێکی
لە پەڕدوو.

خێزانی مەلیکە زۆر دڵگران دەبن بە کارەساتە کە و ژاگانی گونای
خوشەوێستی نێوان کێژە کەیان و محەمەد. بۆیە بریار دەدەن ئەمە بە
کچە کەیان نەلێن و بیدەن بە (حەمە شێت) ی گوندە کەیان، دەنگی حەمەش،
زۆر لە دەنگی دەستگیرانە کە ی پێشووی دەچوو!

بە تێپەربوونی کات، خوشەوێستییەکی بێئەندازە لە دلی مەلیکەدا بەرامبەر
محەمەدی میردی دروست دەبێت، مەگەر ئەو نەبوو گونای نە دەدایە نابینایی
چاوەکانی مەلیکە و چۆن بوو ئاوا خوشی دەوێست! ژن و میرد پێکەرە
ژیانیکی ئاسوودە بەسەر دەبن و چوار مندالیان دەبێت. یەکیەک لە مندالەکان
زۆر خەفەت دەخوات بۆ نابینایی دایکی و پاش ماندوو بوونی چەند سالە،
دەبێت بە پزیشکی چاو. دوا جار خەونی مندالی بە ئەمە ک دێتە دی و دایکی
دەباتە ژووری نەشتەرگەری، بەو ئومێدە ی پۆشنایی بۆ چاوەکانی دایە
بگەڕێنێتەوە.

پاش بێداربوونەوهی دایکی سینەپرەخم، کۆرەکە ی بەسەر سورمانەوه دەچتە
لای: "دایە گیان سەرم سورماوه، لە لایە کێشەوه زۆر دڵخۆشم، مژدە یەکی
خۆشم پێتە بۆت!"

- دەزانم دەلێی چی کۆری خۆم، دەزانم. منیش نەپێتێم کم هەیه، وا دەزانم
ساتی درکاندنی هاتووه.

- نەپێی! نەپێی چی دایە گیان؟

- تۆ سەرەتا هۆکاری سەرسامییە کە تەم پێی بلی، ئەوجا منیش نەپێتێم کە ی
خۆم تەم پێی دەلێم.

له کاتی نهشته رگه ریدا بۆم ده رکه وت چاوه کانت ساغن و عه ییان نییه.
ئاخر ته مه واتای چی؟

- جا با منیش نهیینه که ی خۆمت پێ بلێم، کاتی خۆی وا بریار بوو شوو
بکه م به که سییک که زۆرم خوش ده ویست، پۆژی هاوسه رگیریه که مان
پرووداوتکی ناخۆشم به سه ردا هات، له خۆوه بیرۆکه یه ک هات به می شکمدا:
"ته مه باشتین هه له بۆ تاقیکردنه وه ی هاوژینی ژیانم، تا کو بزانه چهنده منی
خوش ده ویت." بۆیه چاوه کانه داخست و خۆم لی کردن به ناینا. ته وه نده ی
نه برد ده ستگیرانه که م وازی لی هینام و جیی هی شتم. به راستی ته زموونیک ی
قورس بوو له سه رم. له لایه که وه خه فه تبار بووم، چونکه دلی خۆم سپارد بوو
به که سییک هه له که مانای خوشه ویستی نه ده زانی، له لایه کی تریشه وه
لخۆش بووم به وه ی که زوو بۆم ده رکه وت. ته ی ته گه ر دوای گواستنه وه
هر به راستی وام لی به اتایه، ته وکات چی؟ هه ر له و ساته وه بریارم دا
ته سییک هه لبرێم که ره وشتی جوانه، نه ک پرووکه شی. پاشان دایک و باوکم
نیان دا به دلپاکترین و خاکیترین لاوی گونده که مان، واته باوکتان. بۆ ته نیا
نارێکیش قسه یه کی نه کردووه بۆنی ته وه ی لی بیت، که من نابینام یان به و
ویه وه دلم بشکیتیت. منیش به دل و به گیان خۆشم ویست و ته وینی ته وم
سه روو هه موو شتی که وه دانا. نابیناییم شتی وه های نیشان دام، که هه رگیز
چاوساگی نه مده توانی بیییم. بۆ نموونه؛ به شیک له ناسیاوه کانه ته نها له به ر
ره ی نابینم، خۆیان دوور ده گرت لیم و به که م ته ماشایان ده کردم. ته مه ته و
سه بیه فایانه بوون که چاوه نابینا کانه نیشانیان دام. هه ندیک ی تریش بی
یدانه که مته نداییم، هه ر وه ک جار ان گه رموگور بوون له گه لمدا و به
موو شیه یه ک میان له لا قبول بوو.

- بۆ خاترى خودا ئەو تۆ دەلتىت چى دايە. واتە تۆ ھەموو ئەو ماسوۋە

دەتېنى؟

- درۆى چىت لە گەلدا بىكەم كۆپى خۆم، ئەرەوۋە لا دەمىنى. لەو تەنى لە
چاۋ و نەفس و ئارەزوۋە كانم خۆم دامالېۋە، لە جاران جوانتر دەورۋەرەكم
دەبىنم.

تاوھكو دايك خۆى لە خۆى دانەبرىت. ناتوانىت مندالەكەى بناسىت.

ھاۋشېۋەى چىرۆكەكەى مەلىكە، ھەتا دايكان خۆيان لە ئارەزوۋ،
كەسىيەكانيان دانەبرن، ناتوانن بە شېۋەيەكى راستەقىنە پۆلەكانيان بناسن.
چونكە ئەوۋى دايك لە ئاست مندالەكەيدا (نابىنا) دەكات، جگە لە (خۆى)
ھىچ شتىكى تر نىيە.

دايكى خۆپەرست نىيە. بەلام...

باۋەر ناكەم ھىچ دايكىك بەرامبەر مندالەكانى خۆپەرست بىت. بۆ ئەۋى
پاروۋىەك بىكات بە دەمى مندالەكەيەۋە، نان و ئاو لە خۆى دەگرىتەۋە. خۆى
دەكاتە قوربانى، بەس بۆ ئەۋى پەنجەيەكى كۆرپەكەى ئازارى پى نەگات.
بەلام نايىت ئەمە وامان لى بىكات واقىعبىن نەبىن، راستە دايكان
(خۆپەرست) نىن، بەلام ئەۋەش راستىيەكە كە زۆرىەى دايكانى ئەمىرۇ
(خودسەنتەرن). مندالەكانىشيان گىريان خواردوۋە بەدەستيانەۋە، پەلەقازەبانە
خۆيان لە دەستى دايكان قوتار بىكەن و پارىزگارى لە شكۆى خۆيان بىكەن.

جياوازيي نيوان دايكي خوږه رست و دايكي خودسه نته ر

جيي داخه كه زوريك له دايكانيي هم سهرده مه، له سهر بنه ماي
خودسه نته ري مامه له له گه ل روله كانيان ده كن. با زياتر له سهر هم خاله
بوه ستين:

خوږه رستي دؤخنيكي ئاگايانه يه، واته ده زاني چي ده كه يت، برپاريكه
په يوه نديي به هوش و ويسته وه هه يه. هه ري كه مان به نه قل و ويستي خو مان
خوږه رستي هه لده برتيرين، يان خو ماني لي به دوور ده گرين. بو نمونه؛
دايكيك كه ده ست ده بات بو دوايه مين پارووي سهر سفره، يه كسهر ده ستي
ده كي شتته وه كه ده بيتت مندا له كه ي حه زي له هه مان پارووه. واته سهره تا
له سهر ئاستي هزي پتي ده زانيت، نه و جا دواتر هه ستي پي ده كات.

كه چي به پينچه وانه ي نه مه وه، خودسه نته ري له ده ره وه ي هوش و نه قلي
به ئاگا گه شه ده كات، زور جار كه سه كه هه ر به خو يشي نازانيت كه
خودسه نته ره، پيشي بليت رهنه گه قبولي نه كات. بو نمونه؛ نه و دايكانه ي
خودسه نته رن، تا بلي تامه زرؤي مندا له كانيان. هه ر بو به بي نه وه ي پتي
بزانيت، له بري نه و بير ده كاته وه، برپار ده دات، پرسيار ده كات، پنده كه يت،
ده گري، ته نانه ت نه خشي دواړوژيش داده پرتيت. وه ك نه وه ي، خو ي له
مندا له كه يدا ده بيتته وه و له ودا ده زي. به و جوړه مندا لي به سته زمان ده رفه تي
نه وه ي نادرتي خو ي پيگه يه نيت و ناسنامه ي خو ي گه شه پي بدات.
شوتنه كه هي نه وه يه پيگه نيت، كه چي نه و ناتوانيت به دلي خو ي پيگه نيت.
حاله ته كه هي نه وه يه بگريه ت، به لام نه و نازانيت بگريي باشه يان نا. نه گه ر
دايكي پتي وا بوو كاته كه كاتي گريان نيه، ناشه يت مندا له كه ي بگريي.

ئەوئى دەمەۋىت بېلىم ئەۋەپ، ئەو جۆرە دايكانە ناتوانى مندالەكانيان
بناسن. لەبەر ئەۋەى ھەر چى بېيىت لە مندالەكەيدا، لە راستىدا خۆيەتى،
رەنجى خۆيەتى، ئىتر چۆن پانتايەك دەمىتتەۋە بۆ بوونى مندالى بېچارە!

بۆچى دايكان خۆيان لە مندالەكانياندا دەبيننەۋە؟

كىژىك كە نەتوانىيىت لە مندالىدا چىژ لە مندالى خۆى ۋە رېگىت و
بوونى خۆى سەلمىيىت، كاتىك گەۋرە دەيىت و دەيىت بە دايك، ھەول
دەدات لە مندالەكانىدا خەۋنەكانى بەيىتتە دى. بۆ نموۋنە؛ ئەو دايك
خودسەنتەرەى لە مندالىدا ھەزى كىردوۋە بېيىت بە پىزىشك، بەلام
ھەلومەرجەكان پىنگەيان نەداۋە ئەو خەۋنەى بەيىتتە دى، دەبينى چى لە
توانايدا يىت درىغى ناكات بەس بۆ ئەۋەى كۆرەكەى يان كچەكەى بېيىت بە
پىزىشك، مافى ئەۋەشيان ناداتى لە تاقىكردنەۋەيەكدا نمرەى كەم بەيىن، يان لە
ۋانەكانياندا (سەركەۋتو) نەبن. دەرامەت و بارى ئابوورى ھەرچۆن يىت،
خۆى بە ناچار دەزانىت بىانئىرئە ئەم خول و ئەو خول، بچوۋكترىن
(شكىست)ى مندالەكەى ئازارى دەدات و تۈۋرەيى لە ناخىدا دروست
دەكات.

ۋەنەيىت ئەم جۆرە دايكانە سستى بنوئىن لە خوشويستنى مندالەكانيان،
بەپىنچەۋانەۋە گيانى خۆشيان بۆ دەكەنە قوربانى. شەو و رۆژ دەخەنە سەر
يەك، بەس لەبەر ئەۋەى مندالەكانيان سەركەۋتن بەدەست بەيىن. كەچى كە
پىسار لە مندالەكان دەكەين، رەنگە ھەز نەكات بچىتە بوارى پىزىشكىيەۋە،
يان لەۋانەبە ئەۋەندە ھەستىار يىت لە پروى سۆزدارىيەۋە، بە بىنىنى خوين
لە ھۆش خۆى بچىت، بەلام لەبەر ئەۋەى دايكەكە لە ھەستىكردن بە
مندالەكەيەۋە دوۋرە، ئاگاي لەم شتانە نيە. بۆ؟ چونكە ھەتا پىنگە نەدات

مندالەكەى بوون و كەسیتیى خۆى بسەلمییت، ناتوانیت لەزیکەوہ بیناسیت. بەلای ئەم دایکانەوہ لەوہ ناخۆشتر نییە بەو چاوەوہ بروانیتە مندالەكەى، كە ئەویش دنیاىەكى سەر بەخۆیە و دارای ویست و هەلژاردەى ئازادى خۆیەتى. خۆ ئەگەر بییت مندالەكەى باس لە هەست و بیرکردنەوہكانى خۆى دەكات، ئەم لەولاوہ وا دەزانیت رەنجبەخەسار بووہ و بیئەمەكى بەرامبەر كراوہ.

دایكى خودسەنتەر تەنھا بەوہ واز ناھیتیت مندالەكەى بكاتە ئامرازى تیرکردنى خەون و خولیاكانى خۆى و بەس، بەلكو جارى وایە لە پەرۆشیى ئەوہى بەسەر خۆیدا هاتووہ بەسەر مندالەكەیدا نەیت، دەچیت مندالەكەى (ئالوودە)ى خۆى دەكات. كۆتوبەندى دەكات و ناھیتیت بى ئاگادارى خۆى هەنگاو بنیت. ئیتر مندالەكە چەندە ئالوودەى دایكى بیت، ئەو ئەوہەندە هەست بە ئاسوودەى دەكات. بۆ نموونە؛ ئەو دایكەى لە مندالییدا تووشى پرووداوى هاتوچۆ بووہ، ناھیتیت مندالەكانى هەنگاو بنیتە دەرەوہ، كاتیک بە ینگادا دەرۆن دەستیان بەر نادات، كاتیک لە پارکینكیشدا سواری خلیسكینە یان جۆلانە دەبن، ئوقرەى لیدەپریت لە خەمى ئەوہى خلیسكانەكە بكەویت یان پەتى جۆلانەكە بچریت. واتە دایكەكە لە مندالەكەیدا دەرۆى. ڕینگە نادات بەبى ئاگادارى خۆى هیچ شتیک بكات، بەم شتوہیەش دایكەكە سەرکەوتوو دەبیت لە ئالوودەکردنى مندالەكەى بە خۆیەوہ. جا دایكىكى ئاوا، چۆن دەتوانیت ئاشناى رۆحى مندالەكەى بییت! زەمینەىەكى نەهیشتووہتەوہ مندالەكە هەست بكات كە بوونى هەیه، ئەوہى لە گۆریدایە پاوانخوازى رۆحى زامدارى دایكىكە، كە دەیهویت رۆحى مندالەكەى داگیر بكات.

لەپال هەموو ئەمانەدا، ئەگەر ئەو دایكە لە مندالیى خۆیدا مۆدیلتىكى تەندروستى (دایكایەتى) لەبەرچاو نەبوویت و گرفتێكى نەبییت بەجوانى

چاره سەر کراییت و گهنجیتیه که ی به قره و بۆله به سەر بردییت، ئەوسا به
 رۆحی مندالە که یه وه دهنووسیت و ههول دهدات لهو پینگه یه وه بۆشایه
 سۆزداریه کانی پر بکاته وه و ئەو برسیتیه ی ههیه تی بۆ خوشه وستی،
 دهسته بهری بکات و ئازاره کانی رابردووی له یاد بکات و به خۆبالاده سنکردنی
 به سەر مندالە که شیدا، قهره بووی ئەو ههستی بییه های و خۆبه که مزانبه
 بکاته وه که له مندالیدا له دهروونیدا هه لکۆلراوه.

دایکی بیتچاره له مندالیدا زۆر شکینراوه و توانای ئەوهشی نه بووه هیچ
 بهرگریه که له خۆی بکات. جهسته ی بیتنزی هه میسه له ناو بیتچارهیدا
 گه وزاوه و به سه رهاته کان برینی قوولیان له رۆحیدا دروست کردووه.
 دایکی له م جۆره، بزوی و گالته و گه پی مندالە کانی به هه ره شه دهییت
 بۆ سەر خۆی و به ره قی له پروویاندا ده وه ستیته وه. ناتوانییت به چاری
 بیتلایه نه وه ته ماشایان بکات، ئاخو ئەو له واندا خۆی ده بیتته وه.
 له م پرووه وه، پتویسته به گیانیکی له خۆداپراو و چاوکیکی بابه تیانه وه، پرگ
 و به شه کانی دواتر بخویننه وه. چونکه ناکریت مندالە که ت به خۆته وه
 به ستیته وه و خوازیاریش بیت سوود له م باسانه وه ریگریت.

ملانی نیوان دایک و مندال: جهنگی شکۆمهندی

هه موو گیانداریک، سروشتیکی تایهت به جۆره که ی خۆی ههیه. بزیه
 له م پرووه وه پهروه ده کردن و پاهینانی گیانداران به کاریکی قورس
 دانانریت. بۆ نموونه؛ له هه موو دنیا دا سه گه کان تا راده یه ک وه ک یه ک
 راده هینرین، چ کات به و جوولیه هه ستا که پاهینه ره که ی دهیه ویت، به
 پارچه یه ک گوشت خه لات ده کریت، ئە گینا سزا ده دریت. بنه ما گشتیه کانی
 پاهینانی سه گ بیهینه و بیبه له وه تیپه ر ناکات.

ئەگەر بىتەمىت شىتەكى بىتەكەن، ھەر ئەمەندە بەسە لەسەر شىۋەى فرمان
لىى دوپات بىكەنەۋە و بە تۆنى دەنگ و نىگاكانىشتان سووربۇونى خۇتەنى
نىشان بەن.

بۇ ئەۋەى سەگىكە مىكەچى فرمانەكانى خۇتان بىكەن، سەرەتا دەپىت
(ۋىست)ى لى زەوت بىكەن و گوى بەو (بەرەلستىيە) نەدەن كە بەرامبەرتان
دەپىتەت، چونكە ھىچ سەگىكى خاۋەن ۋىست و پىرىار، ھەر ۋا مىل بۇ
فرمانى راھىتەرەكەى يان خاۋەنەكەى شۇر ناكات. كەۋايە خاۋەن سەگەكان
چ رىگەيەك دەگرنە بەر؟ دىن ھەر جەرە و شىۋازىكى لەگەل تاقى
دەكەنەۋە؛ جارىك برسى دەكەن و دەپىخەنە ژىر فشارەۋە، جارىكى تىرىش
دەستى پىدا دەپىن و يارىى لەگەل دەكەن، ئىدى بەو جۇرە ئىرادەى ئەو
گىاندەرە بەستەزمانە زەوت دەكەن و دەپىخەنە ژىر فرمانى خۇپانەۋە.

ئەگەر بىتەمىت سەگەكە دابىشەت، ئەمەندە بەسە بە شىۋەيەكى شىلگىرانە
بانگى لى بىكەت: "دابىشە!" گىاندەرەكەش لەلايەن خۇپەۋە سەرەتا تەماشى
چاۋت دەكات، ھەۋل دەدات بزانىت چىت دەۋىت. بۇيە كە دەپەۋىت ئىرادەى
خۇى بخاتەگەر و ھەستىت بىروات، دەپىت دىسانەۋە گوى لىت پىت كە
دەلى: "دابىشە!"

سەگەكە ھىشتا ھەر جەپەساۋە، ھىشتا بەتەۋاۋەتى نازانىت داۋاى چىى لى
دەكرىت. لەبەر ئەۋە ۋا پىۋىست دەكات، بە دەست فشار بىخەتە سەر پىشتى و
داپىشەت. ئىر بەو شىۋەيە ئەۋىش ناچارە لەسەر قاچەكانى چۆك دابدات.
ئەى دواتر؟ ئىنجا ئىستا پىۋىستە بەرامبەر چۆكدادانەكەى ئەو، تۆش نەرمى
بىۋىت و بەسۆزەۋە مامەلەى لەگەل بىكەت. بەو جۇرە سەرەكەۋتوۋ دەپىت لە
گەبەلنى پەيامەكەت: "ئەگەر گوىپرايەلىم بىكەت، مەنىش بەسۆزەۋە لەگەلت
دەجۋولمەۋە."

ئىتر ورده ورده سەگەگە لە فرمانەكەت تىدەگات و بەقسەت دەكات. لەو
 نىوەندەدا پىويستە تۆش بەردەوام بىت لەسەر پىلدانى ھەست و سۆز، كە ئەوئىش
 خۆى لەوەدا دەپىنئەو ھەرفىنى بىكەيت و بزەى بۆ بىكەيت و شىتىكى خوارىنى
 بدەيتى. ئى چى پرووى دا؟ زۆر شت! لەمەودوا بۆ ئەو ھەى خوشەوئىستىيەكەن
 لەدەست نەدات، بەردەوام گوپراپەلىت دەكات، بە واتايەكى تر؛ خوروى
 گوپراپەلىى تىدا دروست دەيتى.

بەم شىو ھە سەگەگە ھىدى ھىدى وئىرادەى خۆى دەداتە دەست
 خواو ھەكەى و چىژ وەردە گرئەت لەو ھەى فرمانەكانى بەپىنئە جى. ھەمور
 ئەمانەش بەس لەبەر ئەو ھەى لەلايەن خواو ھەكەى ھە سزا نەدرئەت و برسى
 نەكرئەت و يىبەش نەبىت لە سۆز و خوشەوئىستىيەكەى. تەنانەت پاش
 ماو ھەك، نەك ھەر بە فرمانە زارەكەىكانى خواو ھەكەى رادەپەرت، بەلكو وای
 لى دىت پەى بە ھەستەكانىشى بەرت. بۆىە كاتىك خواو ھەكەى لە يەكەى
 توورە دەيت، ھەستى پى دەكات و دەپەوئەت پەلامارى بدات. ئەگەر پىنئەت

خواو ھەكەى دەگرى، ئەوئىش دەست دەكات بە
 لورەلور و كپرووزانەو ھە. ئەگەر ئەو شادمان بىت،
 ئەمىش بە ھەمان شىو دەيت. واتە چىدى شىتىك
 نەماو پى بوترئەت وئىستى سەرىخۆى
 گياندارەكە، چىتر دەپەوئەت بەگوپرەى بارى
 دەروونى خواو ھەكەى بۆى.

ھەرگىز مروؤف لە
 رىگەى زەوتكرىنى
 ئىرادە، شكۆ
 شكاندن،
 تەندەتەئەو ھە

ئادەمىزاد ھەك ئازەل پەروەردە ناكريئەت

گومانى تىدا نىيە يەكەى لە ھەلەكانى دايكانى ئەمرو، بەكارھىنانى
 (نائاگاپانەى) ئەو شىوازانەى كە كەمىك پىش ئىستا ئامازەمان بۆ كرد. منداكە

چەندە گوپرايەلېي دايكى بىكات، دايكى ئەوئەندە چىژ وەردە گرېت. تۆزىك
لەمە دور بىكەوئەو، يەكسەر خۆي لەبەرامبەر سزا و توندوتىژىي دايكىدا
دەيئەتەو. جا بۆ ئەو جۆرە دايكانە، لەپىناو دەستگرتن بەسەر ئىرادەي
منداڵەكانياندا چى ناكەن! تا دوا جار سەرکەوتوو دەبن لەوئەي جەستەي
رۆلەكەيان بېستەو بە رۆحى خۆيانەو.

ئاگادار بن، وتمان (بېئاگايانە) ئەو شىوازانە بەكار دەيئەت، ئاخىر ئەوان
ئەو پىادە دەكەن كە باو و لەنىو خەلکدا خواستى لەسەرە. ئەگەر نا، لەكەيەو
زەوتکردنى ئىرادە، شكۆ شكاندن، توندوتىژىي رېنگەيەك بوو بۆ پېنگەياندى
مروڤ! مروڤ ئەو بوونەوەرە ناسكەيە، كە خاوەنى رۆح و ئەقل و وىژدان و
چەندىن لايەنى ناسك و ھەستىارى دىكەيە. مروڤ شكۆ و رېز و كەرامەتى
ھەيە، بۆيە چاوەرپىي ئەوئەي لى ناكريت ھەر وەك (سەگەكان) ئىرادەي خۆي
بداتە دەست ئەوانەي شكۆي دەشكىن و بوونى پېشىل دەكەن. نەك ھەر
ئەوئەندە، بگرە دەچىتە سەنگەري بەرگرى و شەرى شكۆمەندى دەكات
بەرامبەر ئەوانەي دەيانەوئەت دەست بەسەر كەسىتى و ناسنامەيدا بگرن. بۆيە
دەيئەت دەكەونە شەرانگىزى و عىنادى، ھەتا زۆرىشيان لىكرېت بۆ ئەوئەي
ئاقل بىن، ئەوان زياتر ھار دەبن. ئەمەش پروونكردنەوئەيەكى سادە و ساكارى
ھەيە: پەرورەدەي مروڤ لە رېنگەي دواندى وىژدانەو دەيئەت، ئەوئەك زۆر و
زۆركارى و سزادان.

ئىستا بە ئاورىك لە خۆمان بدەينەو و پرسىارىكى دلسۆزانە بکەين: چ
دايکىك لە ئەنجامى بەكارھىنانى سزا و توندوتىژىيەو ھەساوئەو؟ يان چ
دايک و باوکیك ئاسوودەيە لەو ھەرا و دەنگە دەنگەي دروست دەيئەت، کاتىك
منداڵان دەيانەوئەت بەرگرى لە شكۆي خۆيان بکەن؟

همر کات دایک همستی بهو زیانه کرد، که به منداله که ی گه یاندووه...

هه تا ئه و کاته ی دایک واز له ئاراسته کردن و له قالببدانی منداله که ی نه هیئت، ناتوانیت به ته واره تی بیناسیت. بۆچی؟ چونکه ئه و شتانه ی دایکه که له منداله که یدا ده یییت، ئه و شتانه نین که له سروشتی راسته قینه و فیره تی منداله که وه سهریان هه لداوه، به لکو ئه و گۆرانه کارییه ده بیئت که به ده سنی خۆی له ناخی منداله که یدا به ریای کردووه. به ده برینتیکی تر؛ له سهر شیوه ی راسته قینه ی نایییت، شوینه واره کانی خۆی ده بیئت له سهر ئاوینه ی رۆحی. له بهر ئه وه قسه یه کی واقعی نییه، ئه و چه شنه دایکانه بڵین: "منداله کم ده ناسم."

به ئاگاهاته وه ی دایک هه نگاوکی باشه، به لام به س نییه بۆ ناسنی رۆله که ی، چونکه کۆله کانی سهرشانی ناهیتلن وه ک پتویست چیر له دایکایه تییه که ی وه ربگریت.

هه ندیک جار له تاو کۆله قورسه کانی سهرشانی، ته نها بژارده به کی له به رده مدا ده مییته وه؛ به کاره یتانی هیز بۆ کپکردنه وه ی جووله و بزۆکی منداله که ی. ده بی ئه وه ش بڵین که به ئاگاهاته وه و خۆرۆشنیرکردن، به ته نها نایته مایه ی ده سته رداربرون له و خووه ناتهن دروسته. هۆکاره که شی ئه وه به که ئه و ئیستا له ژیر کاریگه ری ئه و پالنه ره نادیارانه ی نه ستیدا دایکایه تی ده کات، که دایکی خۆی به مندالی له رۆحیدا دروستی کردووه.

ئه گه ر دایکان به وردی سه رنج بدن، ئه وکات بۆیان ده رده که ویت زۆرێک له و شیوازانیه له گه ل منداله کانیا به کاری ده هیتن، هه مان ئه و شیوازانیه که به میراتی له دایکیانه وه بۆیان ماوه ته وه. سه یر نییه، چونکه ئه وانیش په روه رده ی

دهستی هه مان سیستمی بهر وهرده یمن؛ په نجانندن، دهسته وسانکردن، پلېشانده وه و پېژلینه گرتن.

خو ته گهر سهرگوزه شته ی مندالیه که ی بهو شیوه یه زبر و پر له تابلوی

توندو تیزیش نه بوو بیت، لانی که م
بوی دهرده که ویت که چو ن
نالوده ی دایکی بووه و له پیناو
له دهسته دانی خو شه ویستیه که یدا
چو ن هه ولی داوه (مندالیه سه لار و
ناقله که) بیت و له بری نه وه ی بو
خوی بزی، بو نه وه ژیاوه دایکی
دلخوش بکات و چاوه پروانی و
داخوازیه کانی نه و پر بکاته وه.

**ته گهر دایکان به وردی سهرنج
بدن، نه وکات بو یان
دهرده که ویت زوریک له و
شیوازانیه له گهل مندالیه کانیا ن
به کاری ده هیئن، هه مان نه و
شیوازانیه که به میراتی له
دایکیانه وه بو یان ماوه ته وه.**

به پروای تیره، په یوه ندیی نیوان نه و مندالیه که ده لیت: "من هه رگیز
دایکم زویر نه کردوه"، له گهل دایکیدا تا چهند ته ندروسته؟ ئاخر چو ن
ده بیت مندال بیت و دایکت زویر نه کرد بیت؟ مندال مندالیه، مندالیش دایکی
زویر ده کات.

دایکه که به شیوه یه که ئیراده ی مندالیه که ی داگیر ده کات، وای لی دیت
ده بیت به پسپور له دهرک کردن به ههسته کانی دایکی. دایکه که هیشتا پرووی
نه داوه به یه کدا، نه م یه کسهر له ولاره جهزه که ی خوی واز لی ده هیئت به س بو
نه وه ی دایکی بیتا قهت نه بیت، نه و جا ده ست ده کات به چاود پریکردنی دایکی
بزانیت دلی باش بووه ته وه یان نا. نه و جوړه دایکانه به گشتی چیژ له م حاله ته
وه رده گرن و وه ک نه وه ی جیی شانازی بیت، لای خزم و دراوسی باسی
ده کن: "به خردا مندالیه که م تا ئیستا دلی نه شکاندووم." نازانیت که سییتی

مندالەكەى زەوت كەردوو، ئەو كەسەى ئەو خۆى پتو ھەلەكەتچى رۆزنى
كە لە سەنتەرى ھەستەكانىيەو ئاراستە دەكرت.

من وەك خۆم لەو ھەبارتەدا دەكەومە بىر كەردنەو: ئەو مندالەى دەلى:
"بە مندالى قەت دلى دايكەم نەتەشاندوو"، تۆ بلىنى فەرى ئەو بووئەت بە
ھەستەكانى دايكەو ەزى! تۆ بلىنى قەت ھەستى بە ھەستەكانى خۆى
كردىت؟ يان تۆ بلىنى لە ترسى لەدەستدانى خۆشەوئەستى دايكى، ئىرادەى
خۆى رادەستى دايكى كردىت؟ تۆ بلىنى ئەو ەندە ھەستىار بووئەت كە لە
ئامازەى رووخسار و دەنگ و جوولەى جەستەى دايكەو ە پەى بە ھەستەكانى
بردىت و دايكەكەش بەمەى زانىت و ەك دارەستىك بەكارى ھىتەت؟

ئىتر ھەر ئەو ەندەى دەست دەكەين بە بىر كەردنەو لەم پرسىارە، بۆمان
دەردەكەوت گەورەترىن شت كە دايكانى ئىستا لە دايكانەو فەرى بوون ئەو ە،
چۆن وىست و ئىرادە و ەزى مندالەكەيان لەناو ەرن و بىخەنە ژىر پەتەى
خۆيانەو، چۆنكە خۆيان لەناو مەسەلەكەدا بوون و بە چاوى خۆيان بىنويانە،
ئىتر چۆن نابە پەپۆر ئىدا!

ئىرەدا پرسىارەكە ئەو ە: ئەو كەزە گەنجەى ئەو چىرۆكى مندالىيەكەينى،
كە بوو بە دايك چۆن ئەو سوورە داخراوە بشكىتەت و نەبەتە دىلى رابردووى؟
چۆن ەتوانت بە پۆچىكى تەندروستەو دايكەپەتەى بكات، لە كاتەكەدا ئەو لە
جەستەى خۆيدا پۆچى دايكى ھەلگرتوو؟

ئەمەش بۆخۆى مەسەلەپەكى ترە، كە ناھىلەت دايكان بەجوانى
مندالەكانيان بناسن. بى ئەو ەى پەى بزانتە، بە چاوى دايكى تەماشەى
مندالەكانى دەكات. كاتەك مندال كارەك دەكات كە نەدەبوو بىكرەپە، ئەو
بەگورەى ئەو شەوئەوارەى كە دايكى لە پۆچىدا جەى ھىستوو، مندالەكە

(هاروهاجه). خو ته گهر ئاقل و سه لاريش بيت، ئهوا ديسانه وه له بهر ته وهيه كه دايكى پتي وا بووه.

وهك پشتريش ئاماژه مان بو كرد، ههتا ئه و كاته ي دايك له مندا له ئالوده بووه كه ي دانه بریت و له ژیر سیپهري دهنگه ناوه كییه كانی دايكى له رۆحیدا پرزگاری نه بیت، ناتوانیت به چاویکی بابه تییانه مندا له كه ي بییتیت و تاییه تمه نندییه كانی بدۆزیته وه.

باشه با بلیین ته وهشی كرد، ئه ی ئایا ته وهنده به سه؟ بیگومان نه خیر...

ترس و دله راوکی له وهی "خه لکی چی ده لین؟"

یه کینکی تر له و هوکارانه ی ده بنه به ربه ست له بهردهم ته وهی دایکان مندا له کانیا ن بناسن، ژینگه کۆمه لایه تییه كه ی دایكه كه یه؛ خزم و كه وسوکار و دراوسی. کاریگه ریی ئه م لایه نه هینده به هیزه، دایكه كه ته وهی پی باشته ر قسه ی نه یه ته سه ر "ئه مان شتیک به مندا له كه م نه لین"، وهك له وهی به شیوه یه کی سروشی و وهك ته وهی له دلیه وه دیت له گه ل جگه رگۆشه كه یدا بجوولیته وه.

با وا دابننن بو میوانداری ده چنه مالی هاوپییه کی، كه كه لوپه لی ناو ماله كه ی زۆر خوش ده ویت. له ترسی ته وهی مندا له كه ی شتیک نه شكینیت، ده كه ویته پاسه وانی. یان له پرستۆرانت و شوپنه گشتییه كان مندا له كه هه ر په فتاریکی مندا لانه بنوینیت، ئه وان ته ریق ده بنه وه و هه ست به شه رمه زاری ده كه ن.

بۆیه پیمان وایه زه حمه ته له ژیر فشاری کۆمه لایه تیدا بیت و بتوانی ئاشنای ڕۆحی مندا له كه ت بیت، چونكه یان خه ریکی پاسه وانیت، یان به رده وام له ته ریق برونه وه دایت له هه لسوکه وتی مندا له كه ت.

“ئى خۇ ئەو خەلكە ھەمىۋى بەھەلەدا نەچۈۋە!”

يەككىلى تر لە پەنگدانەۋەكانى فشارى كۆمەلگە ئەۋەيە، دايكەكە بۆۋەر

لايەك پروا ئېت، چاۋى بە شىۋازى
پەرۋەردەيى ناتەندروسست
دەكەۋىت. ئىتر بە وجۆرە گومانى
بۆ دروست دەيىت: “تۆ بلىنى ئەو
خەلكە ھەمىۋى لەسەر ھەلە
يىت!” و چاۋى لە بىننى
ھەلەكانى خۆى كە لا دەيىت.

بەلام راستىيەكەي ئەۋەيە، ئىمە
لە ژىنگەيەكى ناتەندروسستداين و

دايكەكە ئەۋەي پى باشترە
قسەي نەيەتە سەر “ئەمان
شتىك بە مندا لەكەم نەلەن”،
ۋەك لەۋەي بە شىۋەيەكى
سروشى و ۋەك ئەۋەي لە
دليەۋە دىت لەگەل
جگەرگۆشەكەيدا بجوۋلىتەۋە.

ژمارەي ئەو دايكە و باۋكانە زۆر كەمە كە مامەلەي پەرۋەردەيىانە لەگەل
مندا لەكانيان دەكەن.

زەحمەت بكتىشن ئاورپىك بدەنەۋە بە لاي مالى دراۋسىكە تاندا، بزانن چۆن
لەگەل مندا لەكەياندا دەجوۋلىتەۋە كاتىك بە قسەيان ناكات. بزانن چۆن پەلى
ئەو مندا لەكە دەگىرىت، كە ھەلە دەكەن و دەخريئە ژوۋرىكەۋە، پاشانىش
ناچار دەكرىن پۆزش بەيئەنەۋە. ئەوجا بۆي پروانن كاتىك بەلئىنى لى
ۋەردەگىرىت كارەكەي دووبارە نەكاتەۋە، چۆن شكۆي زامدار دەكرىت.

ئەو دايكەي بە زەبرى ھىز و بازوۋ مندا لەكەي ژىر كىردوۋە و شىۋازگەلەك
بەكار دەھىيىت كە ئىرادەي مندا لەكەي ژىرپى دەخات، كى دەتوانىت لەمېۋد
پىلى بلى: “بۆ خاترى خودا، ئەرى تۆ خەرىكى چىت؟”
بەداخەۋە، ئەمېۋ لە ھەمىۋ سوۋچىكى ژياندا؛ مال، كۆلان، قوتابخانە

پىمان لەو شىۋازانە دەكەۋىت، كە سىكىش نىيە قسەيەكى خىرى تىدا بكان.

ئەوئەتا مندال ئەركى مائەوئەى ناكات، مامۇستا پرووى خۇى لى گرز دەكات،
كەمبىك قسەى باوكى دوا دەخات، دەكەوئەتە بەر پەحمەتى لىدان، شتىك
بەقسەى دايكى ناكات، هاتوهاوارى بەسەردا دەكرىت و دەستوپىتى وىست و
ئىرادەى دەبەستىتەوئە.

منى راستەقىنە، منى ساختە

گەورەترىن چاكەى دايك لەگەل مندالەكانى ئەوئە نىيە سروشتيان بگورپىت
و ئالوودەيان بكات بە خۇيەوئە و مرؤفنىكى دەستكرديان لى بەرهم بەيتىت.
تەواو پىچەوانە، گەورەترىن چاكە ئەوئە زەمىنەيان بۆ پرەخسىتت خۇيان
چۆنن ئاوەها گەورە بىن.

مندال تەنيا كاتىك دەتوانىت كەسىتى راستەقىنەى خۇى بنىات بتىت، كە
دايك و باوكى وەك خۇى قبوليان كرديت و هاودەمىي هەستەكانيان كرديت
(رنگەيان داوئە هەستەكانى دەربىرپىت و تەرىقيان نەكردوئەتەوئە). بۆيە وا دەلىم،
چونكە ئەو مندالانەى خراب مامەلەيان لەگەل كراوئە، هەر لەو تەمەنەوئە فىرى
ئەوئە دەبن خۇيان بە پرووى كۆمەلە هەستىكدا دابخەن.

ئەگەر هاتوو مندال خاوەنى دايك و باوكىك نەبوو كە پىزىيان لە

كەسىتتەكەى گرتىت و نەيدەتوانى
بەئاسانى گوزارشت لە هەستەكانى بكات
لەلاياندا، لەو حالەتەدا ناچارە لەگەل
هەستەكانىدا نەزى، بەلكو بۆ پازىكردى
دەوروئەرى بىزى، نەبىدادا ئەو
خوشەوئەستىيەى لەدەست بچىت كە
دلويانەتى.

گەورەترىن چاكەى دايك
و باوك لەگەل
مندالەكانيان ئەوئە،
زەمىنەيان بۆ پرەخسىنن
خۇيان چۆنن ئاوەها
گەورە بىن.

کاتیک مندال فیری ئەو دەبیت بە گوێرە ی و یست و پەزامەندیی کەسانی تر
 بجووڵیتەو، ئەوا بە سەرکەوتوویی بەکەم هەنگاوی دروستکردنی (کەسبێی
 ساخته) ی ناو. گرتی دەروونی و سەرکەشیش دوا مەنزلی ئەو مندالانە، ی
 لەژێر سیپەری کەسیکی تردا پێدەگەن و ناتوانن گوزارشت لە خۆیان و
 پێداویستییەکانیان بکەن.

هەر ئەم خالەیه وای لە بەشیک لە پەشپۆران کردووە، هەولێ خۆیان
 لەویدا چڕ بکەنەو کە کەسەکان بەو (منه پراستەقینەیه) شاد بکەنەو، کە لە
 مندالیدا لە دەستیان داو.

کە مندال هەستی کرد پوچی لە ژێر هەره شەدایە و سووکایەتی و
 پەخنەبازی چرنوکیان بۆ کەسبێیەکی تیز کردووەتەو، هاوشتووی کێسە
 کە دەچیتەو قاوگەکی خۆی، ئەویش بەو شتوویە دەچیتەو ناو ناخی
 خۆی و خۆی بە پرووی جیهانی دەرەویدا دادەخات. ئەم (خۆشاردنەو) ی
 مندال دەبیتە بەرپەست لەوێ دایکی کە شفی بکات. ئەو کێسە لە چۆن
 دەبینن کە چوووەتەو ناو قاوگەکی خۆی؟ وەک بەرد، وانییە! دەی ئەو
 دایکەش تەنها پرووکەشی دەرەوێ مندالەکی دەبیت، بۆیە هەرگیز
 پێشینیەکانی ناییت.

لەمەو بۆمان دەرە کەوێت ئەو دایکانە ی خوازیاری ناسین و کەشفکردنی
 دنیای پازنامیزی مندالەکانیان، دەبێ ئاگادار بن لەو کاتانەدا نەیانشکیننەو کە
 ناسنامە و کەسبێی پراستەقینە ی خۆیان دەرەخەن، چونکە بە شکاندنەو
 زویرکردن و تەریقکردنەو دەچنەو ناو قاوگەکیان.

قۇناغى مىندالى تەمەنى (۷-۰) سالى

قۇناغى مىندالى، ماۋەى نىۋان ھاتتە دىئاي مىندالە تا دەگاتە ۷ سالى. ئەم قۇناغەش لەناۋ خۇيدا دەكرىت بە دوو بەشەۋە: (۰-۴) سالى و (۴-۷) سالى.

ھىزى مىندالانى تەمەن (۰-۴) سالى

دەتوانىن بلىيىن قۇناغى (۰-۴) سالى، گرنگىرىن قۇناغى گەشەى مىندالە. بناغەى پۇخ و كەسىتىى مەرۇف لەم قۇناغەدا بىئات دەنرىت. ئەمە جگە لەۋەى ھەلىكى تاقانەىە و تەنھا يەك جار دەتوانىن تىايدا بىرىن. ئەگەر ھاتوو نەمامىكى بىچووك كەمىك پىروشىنىن، كاتىك گەۋرە دەبىت و دەبىت بە دارچىنارىكى مەزن، دەبىنىن شوپنەۋارەكەى بوۋە بە درزىكى گەۋرە. ھاۋشىۋەى ئەۋە، پروشاۋى و بىرنەكانى مىندالى، لە گەۋرەيىدا لەسەر شىۋەى چەندىن گرفت و ئالۋزىى دەروونى دىنە بەردەممان. ئەگەر بىرتان بىت لە بەشى پىشۋودا باسمان لەۋە كرد،

پروشاۋى و خەتە
بارىكەكانى مىندالى، لە
گەۋرەيىدا لەسەر
شىۋەى چەندىن گرفت و
ئالۋزىى دەروونى دىنە
بەردەممان.

چۈن ئازار و بىرنە دەروونىيەكانى مىندالى ناھىلن داپكان چىژ لە داپكايەتى ۋەربىگرن. دەى ئەگەر لە (۰-۴) سالىدا پۇخى مىندال ئازارى پىنگەيشتوو و تەندىروستانە مامەلەى لەگەل نەكرا، كاتىك ئەۋ مىندالە گەۋرە دەبىت و دەبىت بە داپك، گىر دەخوات

بەدەست ھەستە ناخۆشەکانی نەستىيەو. بۆيە زۆر گرنگە داىكان بەو چاوەوە
 بېرواننە ئەم قۇناغە و چىيان لەدەست دىت بىكەن، بۆ ئەوەى بى ھىچ
 پروشاوى و لەكەيەك بەسەلامەتى تىپەپەرت.
 پرسىارەكە ئەمەيە: داىكان چى بكەن بۆ ئەوەى ئەم قۇناغە بەتەندروستى
 تىپەپەرت؟

تەنھا داىكايەتییەكى سروشتى بكە!

لە راستیدا وەلامى ئەم پرسىارە پروون و سانايە، چونكە سەرپەرشتىكردنى
 منداڵى ئەو تەمەنە كارامەيى تايەتى ناوت، داىكايەتى سروشتى بەسە.
 ھۆكارەكەشى ئەو، منداڵ لەو تەمەنەدا ھىزى فېربوونى ناو پۆخى خۆى
 بەكار دەھىتت بۆ پەيبردن بە شتەكان و پەيوەندىيى نىوان پرووداوەكان.

خۆى ديارى دەكات، چى و بە چ شىوہەك فېر بىت. ئەگەر داىكان
 خوازيارن منداڵەكانيان لە پرووى پۆحيەو ساز و ساغ بن، پتويستە لەسەريان
 نەبنە پنگر لەو ويستى فېربوونەى كە لە ناخى جگەرگۆشەكانيانەو
 سەرچاوەى گرتووە، بەلام بەداخوہ زۆرىك لە شىوازەكانى پەروەردەى منداڵ
 گرنگى نادەن بەم لايەنە. داىكانيش ئەو ھەز و خوليا بەرپنەگىراوہى
 كۆرپەكانيان نابىن، زياد لەو، بە وركگرتن و زياد بەدەمەوہدان ناوژەندى
 دەكەن.

لەكاتىكدا لەو ماوہەدا (٤-٥) سالى، بە ھەز و شەوقىكى بيشومارى
 فېربوونەو بەرەو ئامانجەكەى دەپروات. ئەم ويستى فېربوونە ئەوئەندە بەھيز،
 ھەموو ئاستەنگەكانى بەردەمى لا دەبات، جا بە گريان بى يان بە خۆكيشان بە
 زەوى و سەركوتان بە ديواردا...

بۆ پروونکردنەوێ زیاتری ئەم قۆناغە پڕ نەیتییەى منداڵی، دەتوانین پێکەوێ
لەم نمونەى پراپەتیی:

ئەركى سەرەكیى منداڵ لە ماوێ چوار
سالی سەرەتای تەمەنیدا بریتییە لە:
لێكۆڵینەوێ لەو ژینگەى تێیدا دەژی،
ناسینی مەژمەكان، فێربوونی ئاڤاوتن
و پەرچە كردارەكان و چۆنیتیی
هەڵسوكەوتكردن، لەگەڵ ناسینی
شتەكانى دەورووبەر و پەیبەردن بە
پەيوەندى نێوان شتەكان و
رووداوەكان.

با وا دابننن لە پێشبركی
دەرھێنانی ئالتوونداين لەناو
چالێك، دەیت
بەشداربووان لە ماوێ
چوار خولەكدا ئالتوونەكان
دەرھێنن، هەرچیش
دەرھێنن، دەیتە هێ
خۆیان. ئەگەر سەرکەوتوو
بن لە دەرھێنانی
ئالتوونەكاندا، وەك ئەو

وايە ژيان بە دەمیانەوێ پێکەنیت و دەرگاكانی بەختەوێی بە پروودا کردیتەوێ.
ئەو بەشداربووانەى ئەو چوار خولەكە بەباشی دەقۆزنەوێ، دەبنە خواوێ
سەرۆکێكى مەزەندەنەکراو. بەلام ئەگەر نەیانتوانی سوود لەو چوار خولەكە
وەرگیرن، ئەوا باقیی تەمەنیان لەنیو هەژاری و دەر دەسەریدا بەسەر دەبن.

ئەگەر لەو کاتەدا بچیتە لای یەکیك لە بەشداربووێكان و پێی بلێی:
"چەندە بەشداربووێكى جوان و پێکەوتەیت!" یان پێشنیاری بۆ بکەین، "وێرە
بەقسەى من بکە، مەچۆرە ناو ئەم چالەوێ، من دانەیهكى باشتەر شک دەبەم!"
کە لە راستیدا شتی وەهاش بوونی نییە. لەبەرەمبەر ئەم پێگەریانەى تۆدا، داخۆ
دەیت هەلۆتستی ئەو بەشداربووێ چۆن بیت؟ بڕوا ناکەم بە جوانی و ناسکی
مامەلەت لەگەڵ بکات. زیاد لەوێ، هەول دەدات لەکۆلی بیتەوێ و لەرقی تۆ
بچیتە ناو چالەکەى یەكەم جارەوێ.

به لام ته گهر تۆ هر پيدا گريت كرد و سوور بوويت له سهر نه وهی
گوپرايه ليت بکات، له و پيناوه شدا قۆليت پراکيشا و به زۆر په لکيشت کرد،
ئه وسا چي؟ ئه ی ته گهر ناکۆکی که و ته نيوانتانه وه؟

بينگومان هه لوێستی به شداربووه که به دهر نابيت له توورپه یی و که لله په قی.
ته گهر له کلاورۆژنه ی بابه ته که مانه وه پروانينه نموونه که: به شداربووی ناو
پيشپرکيکه بریتيه له مندالی ته مه ن (۰-۴) سال، چوار خوله که که ش هاوتای
ئه و چوار ساله یه. ئه رکي به شداربووه که ته وه یه له ماوه ی ئه و چوار خوله که دا
بچيته ناو چاله که وه و ئالتوونه کان ده ره يتييت، ته و جا بۆخوی پاشماوه ی
ژیانی له خوشگوزه رانيدا به سهر به ريت. ئه رکي سه ره کي مندالیش له ماوه ی
ئه و چوار ساله دا بریتيه له: ليکۆلینه وه له و ژینگه یه ی تيايدا ده ژي، ناسيني
مروقه کان، فيربوونی ئاخاوتن و په رچه کرداره کان و چۆنيتي
هه لسوکه و تکردن، له گه ل ناسيني شته کانی ده و روبه ر و په يبردن به په يوه ندي
نيوان شته کان و پرووداوه کان. له هه مووشي گرنکتر، پالفته کردنی رۆحه له
هه موو جۆره ترس و توقينتيک، تاكو بتوانيت به دلنيایي هه نگاو بنيت، ده نا
ته وای ژيانی به ده ست نه بوونی ئه و شتانه وه گیر ده خوات.

مندالان له م ته مه ندا به ته و اووه تی سه رنجيان له سهر پرۆسه ی فيربوونه.
که واته دايکان چي بکه ن؟ وه لامی ئه م پرسياره ته وه یه هيچ نه که ن، ته وه نه بيت
زه مينه ی فيربوونی بۆ خوش بکه ن و به رده می والا بکه ن.

با سه رنجيک له قوناغی گاگۆلکي بده ين: دايکيک به به ر چاوی
منداله که په وه ده رگای په کيک له چه که مه جه کان ده کاته وه و شتيکی لی
ده رده هيتيت، پاشان دايدة خاته وه. منداله که ش ئه م جووله یه ی دايکی
ده بيتيت، شتيکی زۆر سه يره به لایه وه. ئه و ديواره بی جووله یه که له جني
خويدا وه ستابوو، به جووله یه کی دايکی هاته پيشه وه!

ئەرى ئەو چى بوو؟ ئەو (شە) چى بوو كە لە دىوارە كەو هاتە دەرەو؟
 دەپەوئە بزانئە چى گوزەرا، ناچارە فێر بېئە. بەبەى ساوا لەبەرامبەر ئەم
 زانبارە نوئەدا، هەر وەك بەشداربووى پېشپركىكە تەواوى سەرنجى دەداتە
 ئامانجەكەى، هەول دەدات شتەكى نوئە لە ژياندا كەشف بكات، ناچارە
 ئالتوونەكە بدۆزئەو.

رۆحى تەنگ دەبێت

رێك لەو ساتەوختەدا كە خەرىكە بەقنەخشكى بەرەو چەكمەجەكە دەروات،
 دایكى چاوى پى دەكەوئە و دوورى دەخاتەو، بە دەستیشى ئامازەى بۆ
 دەكات: "بەققە، نەكەى!" بەلام ئەو ناچارە بە ئەركى خۆى هەستەت. چى
 كردووە! دەبێت بچئە ناو چالەكەو و ئالتوونەكان دەربەهتەت، واتە دەبێت
 ئەو گرێكوئەبە بكاتەو، ئەگىنا پرۆسەى فێربوونەكەى تەگەرەى تى
 دەكەوئە. بۆيە جارێكى تر هەلمەت دەباتەو، بەلام چى لە چاوى دایكى
 دەرەچئە! دەبێتەو باوەشى: "كۆرپە شیرینەكەى دایە، وەرە قوربانى بىم
 مەچۆ بۆ ئەوى، وەرە تۆ بزائە چىم بۆ كرىوئە، بۆخۆت بەمانە يارى بكە."
 بەلام ئەو سوورە لەسەر گەشتن بە ئامانجەكەى، بۆيە خۆى پادەپسكىئەت و
 دەپەوئەت لە باوەشى دایكى بێتە خوارى. بەلام ئەم جارە پرووبەرووى
 بەرەلستى زياترى دایكى دەبێتەو. هەتا ئەم پىداگرى بكات، دایكى زياتر
 نوورە دەبێت. بە توورەبوونى دایكى، ئەمىش زياتر دەكەوئە بە پەدا. ئەمجا
 دەكەوئە شىنوشەپۆر، بەلام دایكى زياتر پىگەى لى دەگرئەت، چونكە
 بێخەبەرە لەوێ كە لە رۆحى منداڵەكەیدا دەگوزەرئەت.

ئەو دایكەى هەست بە تەنگى رۆحى منداڵەكەى ناكات، دەچئە سەرنجى
 منداڵەكەى بۆ لای شتەكى دىكە پادەكەشئەت. بەلام ئەو هەر كۆل نادات، تا

ئەرى ئەو چى بوو؟ ئەو (شە) چى بوو كە لە دىوارە كەو ھاتە دەرەو؟
 دەپوئەت بزانىت چى گوزەرا، ناچارە فېر بېت. بەبەى ساوا لەبەرامبەر ئەم
 زانبارىيە نوڭەدا، ھەر وەك بەشداربووى پېشپركىكە تەواوى سەرنجى دەداتە
 ئامانجەكەى، ھەول دەدات شىكى نوئ لە زيانىدا كەشف بىكات، ناچارە
 ئالتونەكە بدۆزىتەو.

رۆحى تەنگ دەپت

رېك لەو ساتەوختەدا كە خەرىكە بەقنەخشكى بەرەو چەكمەجەكە دەروات،
 دايكى چاوى پى دەكەوئەت و دورى دەخاتەو، بە دەستىشى ئامازەى بۆ
 دەكات: "بەققە، نەكەى!" بەلام ئەو ناچارە بە ئەركى خۆى ھەستىت. چى
 كەروو! دەپت بچىتە ناو چالەكەو و ئالتونەكان دەرپەيتىت، واتە دەپت
 ئەو گرىكوئەى بەكاتەو، ئەگىنا پرۆسەى فېرپوونەكەى تەگەرەى تى
 دەكەوئەت. بۆيە جارنىكى تر ھەلمەت دەباتەو، بەلام چى لە چاوى دايكى
 دەرەچىت! دەپتەو باوھشى: "كۆرپە شىرىنەكەى دايە، وەرە قورىانى بىم
 مەچۆ بۆ ئەو، وەرە تو بزانە چىم بۆ كرىپوت، بۆخۆت بەمانە يارى بىكە."
 بەلام ئەو سوورە لەسەر گەيشتن بە ئامانجەكەى، بۆيە خۆى پادەپسكىتت و
 دەپوئەت لە باوھشى دايكى بىتە خوارى. بەلام ئەم جارە پروپەرووى
 بەرھەلستى زياترى دايكى دەپتەو. ھەتا ئەم پىداگرى بىكات، دايكى زياتر
 نوورە دەپت. بە توورەبوونى دايكى، ئەمىش زياتر دەكەوئەت بە پەدا. ئەمجا
 دەكەوئەت شىنوشەپۆر، بەلام دايكى زياتر پىنگەى لى دەگرىت، چونكە
 بىخەبەرە لەوھى كە لە رۆحى مەدالەكەيدا دەگوزەرىت.

ئەو دايكەى ھەست بە تەنگى رۆحى مەدالەكەى ناكات، دەچىت سەرنجى
 مەدالەكەى بۆ لاى شىكى دىكە پادەكىشىت. بەلام ئەو ھەر كۆل نادات، تا

ئەوئەي دوا جار پادەستى ئەو جوولە و ھەلسوگەوتە نامۇيانە دەيىت كە داىك دەيكات بۇ ئەوئەي بىخافلىتىت و ئامانجەكەي لەبىر بەرىتەو. بەلام بەداخەو ئەو داىكانە ھىچ بىر لەو ناكەنەو، بەم ھەلسوگەوتەيان پىيان خوش كىردو. مندالەكەيان لە ئايندەدا بىرپەرت و كەمسەرنج دەربچىت.

بەلى، لە سەرەكىترىن ھۆكارەكانى ئەو بىرپەرتى و سەرنجپەرشىيە لەناو مندالانى ئەمرودا باو، ئەوئەيە كاتىك بە خولىاي فىربوون و كەشفكردەو بەرەو شتىك دەچن، داىك و باوك بەريان پى دەگرن و دوورىان دەخەنەو، يان سەرنجيان بۇ لای ئەو جوولە و يارىيانە پادەكىشن كە بۇ لەبىربردەوئەيان ئەنجامى دەدەن.

دەتوانىن نمونەكان زياتر بكەين: ئەي مەگەر ئەوئەي پەكخستنى خواستى رۇحى مندال نىيە، كە بەرەو شتىك گاگۆلكى دەكات، بە دەنگىك يان پىداكىشانىك لە پشتهو پرايدەچلەكىتىت و دەيخەيتە باوئەشت؟ چى دەيىت، ئەگەر پىز بۇ سەرقالىيەكەي دابىتىن!

وەك دەيىن، ھەستىارىي ئەم قوناغە ئابەو جۆرەيە. پۆلى داىك تابلنى گىرنگە، گىرنگىرەن ئەركىشى بىرىتيە لەوئەي لەكاتى خۇيدا بچىت بەدەم پىداوئىستىيەكانىوئە و ئاستەنگ دروست نەكات لەبەردەم پىرۇسەي فىربوونىدا.

پىداوئىستىيەكانى مندال، دەيىت لەكاتى خۇيدا پىر بىرئەوئە

پىداوئىستىيەكانى مندالى تەمەن (۰-۴) سالى، ھى ئەوئە نىيە دوا بخرىت. بەتايىت مندالانى تەمەن (۰-۲)، تووشى ترس و توقىن دەبن ئەگەر لەكانى

خویدا به دهم پئداو یستییه کانیا نه وه نه چیت. ده توانین به م جوړه ی لای خواره وه
پروانینه بابته ته که:

چون مړو فیک هست به نامویی ده کات نه گهر کتوپر له سهر هه ساره ی
مهریخ خو ی بییتته وه، تاوه هاش مندا ل هست به نامویی ده کات که دیته
دباوه. نه گهر له سهر مهریخ چاوی به کومه له بوونه وه رنکی ناسمانی
بکویت که قاچیان له سهر یاندا یه و چاویان له نه ژنویاندا یه، گومانی تیدا نییه
که نووشی جوړنیک له ترس و سهر سامی ده بیت، کوړپه ی تازه له دایکبووش
همان هستی هیه. چاوی به که سانیک ده که ویت، که له لای سهر یانه وه

دو شت هاتو وه ته دهره وه (به سته زمانه
چون بزائیت نه وه گو یچکه یه!) و...
هند. هه موو نه و راستیانه بو نه و، جگه
له کومه له دیارده یه کی نامو هیچی دی
نین. به پای ئیوه مافی خو ی نییه
بترسیت و هست به چه په سان بکات؟
گرنگی دایک لیره وه دهره که ویت،
چونکه رولی نه و په ناگه نارامه ده بییت

نه و مندا لانه ی
پیداو یستییه کانیا نه
کاتی خو ی و به بری
پئویست پر ده کړتته وه،
له ناخه وه هست به
دلنیا یی و نارامی ده که نه.

که مندا ل له بهرام بهر نه و هه موو ئالوزیه دا په نای بو ده بات. ئیتر چون هست
به ئاسووده ی و دلنیا یی نه کات، له کاتیکدا له گه ل ترسانیدا یه کیک به سوزه وه
له ئامیزی ده گریت و خه مړه وینی ده کات، که ئینو و یان برسی بوو، یه کیک
خه می ده خوات.

به لام نه گهر به بیانوی نه وه ی "با راپیست به ته نیا بخه ویت"، خرایه
زورنکه وه و دایکی نه چوو به دهمیه وه، گوا به "خو ی رایه ت به جه وه که"، که
چاوی ده کړده وه جگه له تاریکی هیچی تری نه ده بینی، بویه له ترسا یه کسهر

دایده خسته وه. یان له کاتیکدا که پتویستی به باوه شی دایکیتسی، بهس له بهر
 نه وهی "با فیری باوهش نه بیتا" دایکی نامیزی بو نه ده کرده وه، یان که له پروی
 سوزه وه له و بهری پتویستیدایه به دایکی، نه و به بیانوی ئیشوکاره وه فهراموشتی
 ده کرد، لهم حاله تانه دا ترس و دوودلی رۆحی ده ته نیت و نه م قه ناعه ته ی لای
 دروست ده بیت: "که واته نه م شوینه تازه یه ی من بوی هاتووم، شوینیکی نارام
 و دلناییه خش نییه، به و پتیهش که نایه ن به ده ممه وه، که واته من شتیک نیم
 شایانی خوشه ویستی و گرنگیندان بم."

هر بویه ده لئین لهم قوناغه ههستیاره دا پتویست ناکات دایک شتیکي نه ونو
 بکات، نه وه نده به سه ریگه به ریبه ره سروشتیه که ی ناخی بدات ئاراسته ی
 بکات و خوی به و تیگه یشته چه وتانه وه سه رقāl نه کات که ده لئین: "با خووم
 پتوه نه گرت، با پیم فیر نه بیت". له بری نه و نه وانه، کار له سه ره نه وه بکات چۆن
 ههست به پنداویستیه کانی منداله که ی بکات و به ده م خوشه ویستیه وه پریان
 بکاته وه، به لام سه ره تا پتویسته بزائیت نه و پنداویستیانه چین.

مندال پتویستی به چه شتنی ههستی دلناییه

گه وره ترین پنداویستی نه م قوناغه ی مندال ههستکردنه به دلناییه، به
 نارامی، به دلنه وایی. ئاخه نه و پتی ناوه ته دناییه که وه، که به ته وایی مانا نامۆ به
 به و. سه رچاوه ی ده سه به رکردنی نه و هه ستانهش

بین هیچ گومانیک، دایکه. جا وهره لیسه وه به روانه
 نه و ئاتاجیه ی که مندال هه یه تی بو دایک.

به لئین وایه، چوار سالی سه ره تایی ته مه ن
 به ردی بنه اغه ی بنیاتسانی که سایه تیه. بویه
 گه وره ترین چاکه ی دایک له گه ل رۆله که پدا

مندال که دیته
 دنیا وه، پتویستی
 به و میه ههست به
 دلناییه و دلدانه وه
 بکات

ئەو، بە درىژايى ئەم قۇناغە لە گەلى بىت و بە دەم پىداوېستىيە كانىيە
 بېت. دەنا ئەو منداڵە لە گەورە پىدا نە بە رامبەر خۆى ھەستى متمانە و
 دۇنيايى دە بىت، نە بە رامبەر دەورە بەرە كەشى. ئەو چەشنە كەسانە زۆر بەى
 كات بەم جۆرە گوزارشت لە فەلسەفەى ژيانيان دەكەن: "لە ژياندا متمانەت بە
 باوكىشت نە بىت." ئاى ئە گەر داىكان دەيانزانى نە بوونى ئەم ھەستە لە سەر
 رۆج چەندە قورس و گرانە!

كەسە كە گەورە دە بىت و دە بىت بە ھاوسەر، لە پروكەشدا ھەموو شتىك لە
 جىي خۆيداىە. بە لام دە بىنى لە ناخەو ھەست بە دۇنيايى ناكات بە رامبەر
 ھاوسەرە كەى و متمانەى پى ناكات. ئەو تا ناتوانىت ناخى بۆ ھاو بە شەكەى
 ژيانى بكاتەو، ئەو تا دەلى: "لە كەيەو پىاو متمانەى پى كراو! كورە ئەمە دىناىە
 با من خەمىكى خۆم بخۆم." يەك نەزانى دەلى ھاكا لە پەكتر جيا بوونەو.

قەمان لە سەر ئەو نىيە مروف بىر لە داھاتووى بكاتەو و بە بەرنامە
 ھەنگا و بنىت، قەكە ئەو يە ئەوانەى لە مندالىدا لە ھەستى دۇنيايى تىر
 نەبون، كە پىدە گەن و گەورە دەبن، بەردەوام لە دلە پراوكىدا دەبن، بەردەوام
 چاوپرەن شتىكى ناخوش پروو بدات. ئەمە ھەمان ئەو ھەستانەن كە كاتىك
 داىكى جىي دە ھىشت، بۆى دروست دەبوو.

با ئەو شە بلىين كە ئامادەى داىك لەو چوار سالا دا ماناى ئەو نىيە
 ھەموو شتىك تەواو، چونكە ئامادەى جەستەى بە بى ئامادەى رۆحى،
 دىسانەو سەر دە كىشىت بۆ ھەستە كردن بە دۇنيايى. وەك چى؟ وەك ئەو
 داىكە كە لاى منداڵە كە يەتى، بە لام منداڵە كەى ئەمانەتى تەلە فزىون كردووە،
 پان ھىچ لىكە و تنىك لە نىوانياندا نىيە.

ئەوانەى لە منداڵیدا لە
 ھەستى دڵنیاى تێر نەبوون،
 كە پێدەگەن و گەورە دەبن،
 بەردەوام لە دڵپاوكیدا
 دەبن، بەردەوام چاوەڕێن
 شتیكى ناخۆش ڕوو بدات.

دەبینى لە ئاوا ماندوونى و
 ئیشوکار، دایكەكە دەرفەتى ئەوەى
 نێه لە گەل ڕۆحى منداڵەكەیدا ئاویته
 بێت. خەرىكى ئامادەکردنى
 خواردنە، منداڵەكە دیت بۆ لای،
 بەلام ئەو پنى دەلى: "جاری ئیشم
 ھەبە، ئیستا بچۆ دەرەو،" میوانیان
 دیت، بەس لەبەر ئەوەى مالهەكە پيس

نەكات، لە ژوورنكدا توندی دەكەن. لەبەر ئەوەى فیری نازکردن نەینە
 دایكەكە خۆى لى بەدوور دەگریت و لە ڕووى خۆشەویستییەو دەستوفەر،
 مامەڵە دەكات. جانیتر پێكەوێى و ئامادەبوونىكى جەستەى لەر جۆرەج
 سوودىكى ھەبە!

وای بۆ دەچم ناخۆشترین شت بۆ منداڵ ئەو بێت، لەپاڵ دایكیدا ئیت؛
 لە ڕووى سۆزدارییەو پنى نەگات، لەپاڵ دایكیدا بێت و نەتوانیت بە كامى نر
 خۆى بنوێتیت و ئازادانە خواستەكانى دەربېریت. ترس، فشار، فرامۆشكەرت
 ئەو سن ھۆكارەن كە ناھێلن منداڵ بەدلى خۆى چێژ لە دایكى بێتیت.

سەبارەت بەو دایكانەى كار دەكەن

لە دایكانەى دەوامیان ھەبە، كاتێك ئەم دێرانە دەخوێننەو پەنگە كۆمە،
 ڕەسپارنكیان بۆ دروست بێت. ژبانی ھاوچەرخ وای لى ھاتوو، دایكەش
 بچەنە دەرەو و ھاوشانى پیاوان بەشدار بن لە دەستەبەرکردنى بزنیوى ژباند.
 لە ئەنجامدا ناچار دەبن كۆرپە چەند مانگیكەكانیان جى بەنلن و بگەرنن،
 سەر كارەكانیان.

لهو باوه پهدام ئىتووش پىشېينى باري دەر وونى ئەر دايكه ده كەن، كە
ناچاره له كۆرپه كەى جيا بېتتووه و بچىتتە دىباى دەر ووه. سروشى دايك وايه،
له دوورى جگەر گۆشه كەى وىژدانى ئاسووده نابىت. راسته به جهسته له
ئېشه، به لام به رۆح ئووه تا له پال كۆرپه كەيدا، ئاسووده نابىت تا چەند جاريك
تەله فۆن نەكات و گوئى له دەنگى نەبىت.

به ئى، وهك دەبىنن دايكان له نىوان دوو بەرداشدان؛ له لايه كهوه په شىمانى
ئووهى ناتوانىت پىداويستى كۆرپه كەى به جى بهىتت، له لايه كى ترىشه وه
داخوازىه بېه زه بيه كانى دىباى دەر ووه. به لام ده ئى جى، خو چاوه پى ئووه
له كۆمه لگەى به كار بهرى ئەر و ناكەيت، له م پىداويستىيانە و هاوشىو كانيان
تېگات. خواهنكارىك هه تا زياد كردنى تواناى به ره مه پىنانى كۆمپانيا كەى
وه ستابىت، چى داوه له وهى ئايا دايكىك ده توانىت بچىت به دەم
منداله كه به وه يان نا. ئو چاوى له وه به كى ئىشى زياترى بۆ بكات، نهك كى
دايكايه تى بكات.

تەنانەت تىگەيشتووترىن خواهنكارىش پى خوش نيه له چەند مانگىك
زياتر، دايكى تازه مندالبو له سەر كارە كەى دوور بىت، هەر زوو گلۆپى
ئاگادار كردنه وهى بۆ هه لده كات. بارودۆخه كه هەر چۆن بخوازىت، گرنگ
ئووه به دايكان بزانن باشترىن بژارده ئووه به دايكه كه ئو ماوه به له گەل
منداله كەيدا به سەر به رىت. ده توانى پىوشوئى ديكەش بگرىته بهر، له وانه:
نېوه دهوام بكات، به شىو بهى هۆم ئوفىس له ماله وه كارە كانى به پى بكات،
مۆلەتى بى مووچه وه بگرىت، يان ئه گەر زه مېنه كه گونجاو بوو، منداله كەى
له گەل خۆى به رىت بۆ شوئى كارە كەى.

ئىم وايه له م جۆره حاله تانه دا، سهنگى بهر پر سيارىتى زياتر له سەر شانى
به ئووه بهر و خواهنكارانه نه وهك دايكان. به و مانايهى؛ ده توانى پىوشوئى

جېنگرەۋە بېگرەنە بەر لە پېتناۋ ئاسانكارى بۇ ئەۋ دايكانەى تازە مندالىان بىرۋ.
 ئەمە ھەم لە پرووى مرۇفبىرونەۋە، ھەم لە پرووى زىادكردنى بەرھەمدارى
 ئېشەۋە گرنگە. تۆبىر لە كارمەندىك يان فەرمانبەرىك بىكەنەۋە، كە ئەۋاڭ
 رۆژ نېگەرانى ئەۋەيە مندالەكەى لاي دايەنىك جى ھىشتوۋە، كە سىڭى لە
 جۆرە چۆن دەتوانىت بەرھەمدار بىت!

لەم سۆنگەيەۋە بە چاۋنىكى گرنگەۋە دەپروانىسە رۆلى خاۋەنكار
 بەرپتەۋە بەرەكان. دەتوانن رىنگە خوش بىكەن دايكان مندالەكانيان بېيىن، يان
 شوپىتىكى تايەت - دايەنگەيەكى بېچوۋك - تەرخان بىكەن، تاكو دايكان بىتوان،
 رۆژەكەدا چەند جارنىك چاۋيان بە كۆرپەكانيان بىكەۋىت و پىنداۋىستىيەكانىد
 پىر بىكەنەۋە. با بەرپتەۋە بەر و خاۋەنكارە بەرپتەۋەكان بزانن بە ئاۋرپادانەۋەيان لە
 بابەتە، خزمەتىكى گەۋرە پىشكەش دەكەن.

ئەگەر ئەۋەشيان بۇ نەكرا، با لانسى كەم تا كاتى لە شىر بىرىنەۋە ھەلى
 مۆلتەتى بى موۋچە بىخەنە بەردەم كارمەندەكانيان. بەلام ئەگەر دۆخەكە،
 شىۋەيەك بوو دايك ناچار بوو لەنىۋان دەۋام و مندالدا يەكىكىيان ھەلپۇزىت.
 ئەۋا لە پروانگەى تەندروستىي رۆجىي مندال و ئايندەى دايكەكەۋە، پىشپار
 بزاردەى دوۋەم دەكەين كە ئەۋىش مندالە.

نېشانەكانى نەخۇشىي مندالى فەرامۆشكراۋ

جارى وايە ھەلومەرجەكانى ژيان بە شىۋەيەك ھەلدەكەن، دايك ناچار
 بېگەرپتەۋە بۇ دەۋامەكەى. ھەلپۇزاردن لەنىۋان (دەۋام يان مندال)، بېرىارنىكى
 ۋا ئاسان نىيە. بۆيە لە ۋەھا ھالەتېكدا، پىتۋىستە دايكەكە بەۋردى چاۋدېزى
 گەشەى پۇجىي مندالەكەى بىكات، چۈنكە ئەۋ مندالانەى لە (۴) سالى
 بەكەمى تەمەنپاندا لە دايكىيان دوۋرن و پىنداۋىستىيە فىزىكى و دەروونىيەكانىد

له کاتی خویدا و به بری پتو بست پر نه کراوه ته وه، ته گهری زوره دو چاری ته و
 حالته بین که له دهرووناسیدا به (نیشانه کانی نه خوشی مندالی فہراموشکراو)
 بیان (نیشانه کانی نه خوشی داده) ناسراوه. له بهر ته وه ده بیت دایکان زور
 هه ستیارین له هه لبراردنی ته و که سهی منداله که یانی سپارده ده که ن.

ته و مندالانہی تووشی ته م حالته - نیشانه کانی نه خوشی مندالی
 فہراموشکراو- ده بن، به گشتی داخراو دہر ده چن و په یوهندی له گهل
 دہر و بهریان دہ پچرین. ته وه ندہ دلته نگ و خه مبار دہ نوین، ده لئی له ژبان
 زویر بوون. که دایکی یان یه کیک له ته ندامانی خیزانه که ی ده بینیت، که میک

دلخوش ده بیت، به لام هہر زوو خوری
 شادمانیہ که ی ناوا ده بیت و لای ته وانیش
 ده چیتہ وه قاوغه که ی خوی.

به پیچه وانہی ته مه وه، له هہ ندیک
 حالته ندا منداله که به شه پانگیزی و
 هاریه وه ده یگریٹ. ده لئی تولہی ته وه
 ده سه نیته وه که لای داده که ی دانراوه،
 ته ویش به په لاماردان، شکاندن و فریدانی

ته وهی دیتہ بهر ده ستی. شه رخواز و هارو هاج دہر ده چیت، ته گہر به قسهی
 نه که ن په کسہر په نا ده باته بهر په ستی و شینوشه پور.

شتیکی سروشتیہ که ته و په یوه ستیہی له نیوان دایک و مندالدا هہیہ،
 دہمردہ ست له نیوان داده و مندالدا دروست نابیت. له م پرووه وه زور گرنگه
 ته و که سهی سہر په رشتیکردنی مندالیک ده گریته ته ستو، بو ماوه په ک کاتی
 له گهلدا به ریتہ سہر و هہنگاو به هہنگاو له پتداویستیہ جه ستیہ کانیہ وه
 ده ست پین بکات، نه ک ته وهی کتوپر دایکه که جینی بهیلایت و بیسپیریت به

**ته گہر مندال له پرووی
 روحيه وه نه یوانی
 وابہ ستہی داده که ی
 بیت، توانای په یوهندی
 دروستکردنی لاواز
 دہر ده چیت.**

كەسكى نەناسراو. بۆيە وا پتويست دەكات چەند پۇژىك دادەكە ياورەرى
 دايكەكە بىكات و بزانىت چۇن ھەلسوكەوت لە گەل پۇلەكەيدا دەكات،
 بەدوايدا دەتوانىت دەست بىكات بە پىداويستىيە جەستەيەكانى. بۇ نەمورە؛
 دادەكە دەتوانىت پاكى بىكاتەو، بە مەرجىك دايكىشى لە پالىاندا ەستايىت.
 ھەرچى پىداويستىيە سۆزدارىيەكانىشە، دەيىت دايكەكە خۇى بەدەميانەرە
 يىت. ئەو دايكەكە يە دلنەوايى دەكات، كاتىك دەكەويت و شويىكى ئازارى
 پىدەگات. ئەگەر لەو نۆۋەندەدا گىرەتەك نەيەتە پىش، ئەوا ماوۋى راھاتنى دادە
 و مندال بە يەكتىرى، تىكرا شەش ھەفتە دەخايەنىت. تەنانەت دواى چوارەمىن
 ھەفتە، ئاسايە دايكەكە بۇ چەند كاترمىرەك مالى جى بەيلىت. خۇ ئەگەر
 دواى گەرانەوۋى - لە ئەگەرى نەبوونى گىرەتە تەندروسىتەدا - دەگىراولە
 دايكى دەدا و نەدەچوۋە باوۋەشى و نوزەنوزى دەکرد، ئەوكات دايكەكە ھەقى
 خۇيەتى بىر لەو بىكاتەوۋە كە داخۇ دادەكە گونجاوۋە يان نا. دەيىت ئەوۋە ەبىر
 خۇمان بەيىنەوۋە، كە وردىيىسى دايكە لەم جۇرە ھالەتەندا لەوۋەرى
 گىگىدايە. چۈنكە ئەگەر منداالەكە نەتوانىت لە پرووى سۆزدارىيەوۋە بىكات بە
 دادەكەى، ئەوكات بە لاتانەوۋە سەير نەيىت ئەگەر تواناي پەيوەندى بەستى
 لاواز يىت. يىگومان ئەوۋەش سەر دەكىشىت بۇ لاوازى لە تواناي ھاسۇزى
 و تىگەپشتن لە بەرامبەر.

باش وايە دادە تەنھا
 ئەركى چاودىرىكردنى
 منداالەكەى پى
 بسپىررىت، سەرقال
 نەكرىت بە چىشتلىيان و
 ئىشى ناو مالەوۋە.

با ئەوۋەش بلىين كە لە ھەندىك ھالەتدا
 تەنانەت بۇ دايكانىش، زەحمەتە پۇژىكى
 تىروئەسەل لە گەل پۇلەكانيان بەسەر بەرن.
 ساخر خۇ ئەركى و بەرپرسىيارىتىيەكانى
 سەرشانى، تەنھا لەودا كۇ نەبوونەتەوۋە.
 ئەوۋەتە ئىشوكارى ناومال، چىشتلىيان،

داواکارییه کانی میزد، پتداویستی مندالّه کانی تری -ته گهر هی تری هه بیست- له سهردا وه ستاون و چاوه پین بیست به لایانه وه. بویه ههر فریای ته وه ده که ویت مندالّه که ی پاک بکاته وه و خواردنی بداتی و بیخه وینیت. هه مان شت بۆ داده ش راسته؛ ته گهر ئیشوکاری زۆری درابیت به سهردا، ناتوانیت لایه نه ماددی و مه عنه ویه کانی مندالّه که ی بهر دهستی تیر بکات. له بهر ته وه وا باشه که ته نها هرکی چاودتیرکردنی مندالّه که ی پی بسپردریت، سهرقال نه کریت به چیشته و ئیشی ناو ماله وه. ده نا به جهسته یه کی شه که ت و ماندووه وه چون بتوانیت سۆز و گرنگی پتویست بدات به پاسپارده که ی بهر دهستی.

لایه نیکی تری په یوه ندیدار به بابه ته که مانه وه، که ناکریت بازی به سهردا بلهین ته وه یه: کاتیک دایک له ته مه نیکی زووه وه سه په رشتیکردنی مندالّه که ی ده داته ده ست که سیک ی تر -با بلین داده- ته گهری ته وه هه یه له نیوان دایک/مندالدا حاله تیکی ناجۆر بیته ئاراهه، که به (پهرله ی په فتاری) یان کۆدی سلوکی ناسراوه.

پهرله ی په فتاری

وهك ده زانن، ههر یه ك له ئیمه خواوه نی کۆمه له هه لسو که وت و سلوکیکی که له خیزانه که مانه وه هینا ومانه. دلخۆشی، خه مباری، توو په یی، نازار له ههر خیزانیکدا به شیوه یه ک گوزارشتی لی ده کریت. ئیمه به م حاله ته ده لنین (پهرله ی په فتاری).

بۆ نمونه؛ له وانه یه له خیزانیکدا شیوازی ده برپینی توو په یی بریتی بیست له دهنگ به رزکردنه وه و ده ستوه شانندن، ته گهری ته وه ش هه یه ته م شیوازه ش له نه وه به که وه بۆ نه وه یه کی تر بگوازیته وه. یان له وانه یه له خیزانیکدا ههستی دلخۆشی له پرنگه ی تریقه لیدان و هه له به زینه وه گوزارشتی لی بکریت.

که چی هه مان هه ست لای خیزانیکی تر، له شیوهی کزکردنی چاوه کان و
 بزه به کی شیرین، یان ده ست خسته سهر ده موچاو خوی ده نویتیت. له مه وه
 ده گه یه نه وهی کودی رهفتاری هه ر خیزانیکی جیاوازه له هی خیزانیکی تر.
 نه وه شمان بیر نه چیت، نه م تایه تمه ندیه گرنه گترین هوکاری ئالوگوری
 هه سته کانه له نیوان نه داما نی خیزاندا.

جاری وایه ده بیستین یان بهر چاومان ده که ویت، که له ناو خیزانیدا
 یه کیکیان به وی تریان ده لیت: "تو خودا نه وه که ی پیکه نیسه؟" هوکاری نه
 ده گه ریتته وه بو نه وهی، هه ستیک به کودیکی جیاواز له کودی تایه ت بهر
 خیزانه ده رپرراوه.

بویه له سهر نه وه مه سه له یه وه ستاین، چونکه یه کییک له خه سه له ته کانی نه
 مندا لانه ی گیروده ی نیشانه کانی نه خوشیی داده ن، نه وه یه ده بنه خاوه نی
 کودیکی جیاواز له کوده خیزانییه که ی خویان. ده ره نجامی نه مه ش، پیکه وه
 نه گونجانی دایک و مندا له. کاتیک له دایکی دووره، چاو له هه لسه که ونی
 داده که ی ده کات، که نه ویش له بنه ره تدا له خیزانه که ی خویه وه وهی
 گرتروه. واته پیکه نین و گریانی، وه ک پیکه نین و گریانی خیزانیکی تری لئ
 دیت. له م نیوه نده شدا، دایک ده بییت پوژ دوا ی پوژ مندا له که ی کومه له
 هه لسه که ویتیک ده نویتی که پیمان ئاشنا نییه. بویه تووره ده بییت و خوی پی
 ناگیریت. مندا له که گوئی له نوکته یه ک ده بییت، له بری "هاها... هاها"، به
 "هیی... هیی" پیکه نیسه که ی ده رده بریت. جا وه ره دایک به وه ئارامی
 به بییت! یه کسه ر ئاگاداری ده کاته وه، به لام نه وه خه یالی لای پیکه نیسی
 خویه تی، نازانیت دایکی بوچی ئاگاداری ده کاته وه.

به لام دۆخى ئه و مندا لانهى په يوه سستوونىكى د لنياييه خشيان ههيه به
دايكيانه وه، شتيكى تره. چاوليكر دني ئه وان لاساييكر د نه وهيه، نه ك كو پيكر دن.
مندا ل به كي وه په يوه سست بيت، رهفتاري ئه و كه سه وه رده گري ت.

كه وايه ئه و دايكانهى دهواميان ههيه، په نا نه به نه بهر داده؟

با سه ره تا قسه كاني سه ره وه له يه ك دوو رسته دا كورت بكه ي نه وه:
باش وايه تا وه كو (٤) سالي، دايك له مندا له كه ي جيا نه بي ته وه. ئه گهر ئه وه ش
ئسته م بوو، لاني كه م دوو سالي يه كه م له لاي بيت. خو ئه گهر ئه وه ش نه ده كرا،
ئوسا له بري گرتنى دايه ن - با خاوه ن پروانه مه ش بيت له و بواره دا- گرنكي زياتر
دهدين به وه ي لاي كه سيكي نزيكي خيزانه كه مان داي بيتين.
دايره و بايره ش يه كه م كه سن كه دين به خه يالدا، به دوايدا پوره كان، ئينجا
ئو ئاموزا و پورزا و خالوزايانه مان كه خانمي پينگه يشتوون.
با بلين هيچ كام له وانه ي سه ره وه به رده ست نين، ئه دي ئه و كات؟ له و
حاله ته دا به مه رجيك شويني له بار هه بيت- پينمايي دايكه كه ده كه ين
مندا له كه ي له گه ل خوي به ريت بو ده وام. واته دايه ن گرتن، ده ييت كوتا
بزارده مان بيت. ئه و يش كه سيكي نزيك بيت له به ها مه عه وي و
كلتوريه كاني خيزانه كه وه و هه سته كاني زيندوو بن و له توانايدا بيت
دايكا يه تي بكات.

جياوازيي نڀوان قوناغى (۰-۴) سالى له گهډ (۴-۷) سالى

نه گهر پيرتان بيت، پيشتر له سهر نه وه وه ستاين كه له (۰-۴) سالىدا منډال
له زير كار بگهري پالنه ره ناوه كييه كاڼيدا هه لسو كه وت ده كات. كاتيك دايكيش
به پينجه وانهى نه موه ده جوولته وه، به شيويه كي ئوتوماتيكي منډاله كه هار
ده بيت و توقره لى ده پريت.

نه منډالانهى تيمه پيمان وايه نازونوز ده كن يان عيڼادن، له راستيدا نه
منډالانهن كه به ربه ست خراوه ته بهر (بهرنامه لى فتر بوونى ژيان) ه كه يان. نه
هه لسو كه وته ناجوران هه كه من و تو ده يينين، هيچى تر نيه جگه له وهى
به ره لستى پنگريه كاني دايك و باوكي ده كات.

بو نمونه؛ منډاله كه ده يه ويت ده ست بدات له شتيك و بزانيت چبه،
كه چى له ولاوه دايكي پيساخواز به ده نكيكي بهر ز هوشيارى ده داتى:
"نه كه لى بفققه يه!"

له وه ها دوختكدا منډالى به سته زمان له نڀوان دوو بزارده دا گير ده خوات
پالنه لى فتر بوونى ناوه كي، له گهډ ئاگاداريه تونده كه لى دايكي. به لام دوا
جار ناره زووى فتر بوون زال ده ييت و بهر وه ته واو كرنى گه شه
فتر كاريه كه لى ده داته بهر.

نېتر دايكه كه پتي وايه كه سيكه قسه لى ناروات. بويه به ده نكيكي بهر زتر
توندر له وه لى پيشو و ئاگادارى ده كاته وه؛ "نه وه نه موت ده ست بو نه"
نه بهت!"

ئەو ياسا و پيسايانهى لەكەل رۆحى مندالدا يەك ناگرەنەو

مندال زۆر بەلايەو سەختە كە دەبينت هەرەشەى زېرى داىكى زال بوو
بەسەر ئارەزووى فېربوونەكەيدا، بۆيە دەمودەست دەست دەبات بۆ
چەكەكەى؟ گريان. راستە داىكەكە قسەى خۆى سەپاندوو، بەلام لە هەمان

كاندا بەرنامە ناوەككەى رۆلەكەشى
پەك خستوو. زىاد لەو، بوووتە
هۆكارى ئەوئى بکپرووزیتەو و
هاروهایى بکات، بەلام دوا جار
ئەوئى مروتە، مروتیش بیهوئیت
پارێزگارى لە خۆى بکات، پەلامار
دەدات. پیاوێك بەئینە پێش چاوى
خۆتان كە لەبەر هەلەیهكى گچكەى
ژنەكەى، بێرێزى بەرامبەر دەنوئیت و

ئەو مندالەى لە رێگەى
"دەستى بۆ نەبەى،
بشقشەیه"، تەگەرە دەخريتە
بەردەم خولیاى فېربوون و
پشكینەكەى، بەرگرى لە
خۆى دەكات و لە داىكى
دەدات.

بە دەست و زوبان ئازارى دەدات. پیتان وایە چۆن وەلام دەدریتەو؟ گومانان
نەبیت ژنەكەشى دەكەوئیتە پەلاماردان. هاوشیوەى ئەمە، ئەو مندالەش كە
رێگەى كەشفکردن و فېربوونى لى گیراوه، بە پەلاماردانى داىكى هەول
دەدات بەرگرى لە خۆى بکات.

رەنگە لێرەدا پرسىاریك بیتە پێش:

باشە ئەگەر وازى لى بهئین و خۆمان هەلنەقوریتین، لە دوایدا گیر
ناخوین بە دەستیهو؟

خۆى لە راستیدا مەسەلەكە ئەوئە.. پەكێك لەو هەلانەى داىكانى خواوەن
مندالى ئەمەن (٤-٠) دەكەونە ناویەو ئەوئە، لە خۆو ياسا و پيسای بێنەما

داده نین، که هیچ کامیان به رۆحی مندال ناخوات و دهره نجامی خوازاروی
لئ ناکه وئته وه.
مه به ست چیه له "ئهو یاسا و پئسیایانه ی که له گه ل رۆحی مندالدا به
ناگره وه ؟".

با به نمونه یه ک پرونی بکه یه وه: گریمان منداله که به و گۆزه به نرخ وه
گرتوویه تی، که تو بو جوانی له سهر میزه که داتنا وه. هه موو جارێک دهستی بو
درێژ ده کات و دهیه وئیت خۆی پئ بگه یه نئیت. توش له ههر جارێکدا لای
ده بهیت و ده یشار ته وه. ئه م په فتاره ته با نییه له گه ل رۆحی مندالدا. ئه و ناچاره
(قوناغه که ی داخواری ئه وه یه) ده ست به رئیت بو ئه و گۆزه یه وه و له به ره یه وه
زانباری به ده ست به ئیتیت. خاتوونی مالیش هه موو سه رنجی لای ئه وه یه، چۆن
گۆزه که به سه لامه تی پرزگار بکات. بۆیه لیره وه پئنمایه ی ئه و دایکانه ده که بز که
خاوه ن مندالی ئه و ته مه نه ن (۰-۴ سال)، ناو ماله کانیان با به جوړیک دیزاین
بکه ن، بگونجیت له گه ل رۆحی مندال و ئه و خولیا بئشو ماره ی هه به تی بو
فیربوون. به کورتی، با که لو په لی شووشه و گرانبه ها له بهر ده ستدا دانه نین.

منداله که دهیه وئیت ده ست بدات له په ره ی رۆژنامه که و گوئی له و ده نگه
سهیره بیت (خشه خش) که لیه وه دهره چیت. به روا ناکه م رۆژنامه شتیکی
ئه وه نده گرانبه ها بیت، که چی ههر بئبه ش
ده کربت له به دیهتانی خواسته که ی.

به ره له وه ی بزانه
هاتوونه ته چ دنیا یه که وه
و فیری شته کانی ناوی
بین، خۆیان له به رده م
پئسا بئشو ماره کانی
گه وره کاند ده بیننه وه.

به لای منداله وه له وه بئمانا تر نییه پئی
به ئنی "دانیشه"، پان "مه که" له و کاته دا
که خه ریکه پال به کورسییه که وه ده نئیت،
پان هه ول ده دات به سهر قه نه فه که دا سهر
بکه وئیت، چو نکه له میشکی خۆیدا وا بیر

ده کاته وه: "باشه، ته وه بۆ دایکم ناهیلنیت دهست بهرم بۆ تهو کورسییه؟ له بهر
چی ناتوانم له سهر قه نه فه که هه لبهز و دابهز بکه م؟"

هیشتا له ته مه نیکدا نییه له حیکمهت و واتای قه ده غه کراوه کان تیگات،
بۆیه سهر ده رناکات له وهی بۆچی کۆمه له شتیکی لی قه ده غه ده کریت.

تهی تهو شتانه چین که واتایه ک هه یه له قه ده غه کردنیاندا؟ با به
نموونه یه ک وه لامي ته م پرسیاره بدهینه وه: گریمان خه ریکه دهست ده بات بۆ
کاره با، به چه قۆ دهستی خۆی بپریت، یان له په نجه ره وه بکه ویتته خواره وه،
په فتاری دایک له م حاله تانه دا ده بی چون بیت؟

ناشکرایه ریساداری له م چه شنه حاله تانه دا نه ک ههر واتاداره، به لکو
پنویستیشه. تیگه یشتن یان تینه گه یشتنی مندال، شتیک له مه سه له که
ناگۆریت. تهو جووله و ده رپرینانه ی دایک به کاریان ده هیئت، ده بیت
له وه پری ساده یی و پروونیدا بن، پتویسته قسه کانی دوور بن له دهسته واژه ی
تۆقاندن، یان ته وه منده دوورودرێژ بن منداله که یه کسه ر لێیان تینه گات.

له نموونه ی پلاکی کاره باکه شدا، پتویسته دایکه که له جینی خۆی راست
بیتته وه -بی ته وه ی هه ستیته سهر پی- چاوی له سهر چاوی منداله که ی لا
نه بات و به بی هاوارکردن و چاوبزکردنه وه پتی بلنیت: "مه که!"

"مه که!"

ناگادارکردنه وه که ی دایک له رینگه ی دهسته واژه ی "مه که!" وه مانایه کی
ته وتۆی نییه لای منداله که، چونکه هیشتا ده رک به وه ناکات تهو شته چیه
که نابیت بیکات، له بهر ته وه چه ند هه نگاوێکی تر ده چیتته پیش. له م باره دا
پنویسته دایکه که به هه مان شیواز و پێداگری جاری یه که مه وه،
ناگاداریه که ی دووباره بکاته وه. له وانه یه ده رک به وه بکات که شتیکی

نااسایی له ئارادایه، به لام دیسانه وه ئه وه نابیتته پینگر له وهی دهستی نه بات بزو
پلاکه که. له دوا ههنگاودا، پتویسته دایکه که هه لپستیت و منداله که بگرته
باوهش و دووری بخاته وه، له و نیوه نده شدا به هه مان شتیواز و پینداگری
جاره کانی پتیشو پتی ده لیتته وه: "مه که!"

تو بلتی به و شیوه یه فیر بیتت جارێکی تر دهستی بو نه باته وه؟
نه خیر، به پیچه وانه وه ئه م جار به ئه نقه ست به ره و پلاکه که ده چیت، به لام
ئه م جار به به سته تی له دایکی و له و یاسایه تیگات که دایکی بوی داناه.
له م باره نوینه دا پتویست ناکات دایکه که خوی بشله ژینیت و بکه ویتته هاوار.
ئه وه نده به سه هه مان هه لویستی جار ه کانی پتیشو و دووپات بکاته ره؛ چاو
ده بریتته چاوی و به له سه رخویی پتی ده لیت: "مه که!" گومان نه به ن کزلی
داوه، به لکو دوا هه لمه تی خوی ده بات و دهستی بو دریز ده کات، به لام
پینداگری ئه م جار ه دایک، وای لی ده کات هه نگاوێکی تر نه نیت.

ئیدی پرۆسه ی "مهراقکردن و خولای که شفکردنی پلاکی کاره با"
ده گۆریت بو پرۆسه یه کی تر، که ئه ویش بریتیه له "مهراقکردن و خولای
فیربوونی شتی که کاردانه وهی دایک ده بزوینیت". پرۆسه که که وتوه ته سه
ئه وه لویسته ی دایکه که ده نیوینیت. پینداگریه کی شیلراو به نه رمی و
له سه رخویی، و ده کات منداله که چیژ له م فیربوونه ی تریش وه ربگریت.

وه ک بینتان، دایکه که نه هات به دهسته واژه و ده برپینی قورس و قه ره بالغ
زیه نی جگه رگۆشه که ی ماندوو بکات، بان تووشی په شوکانی بکات:
"نمستی بو نه به ی، کاره با ده تگریت." یان "ئه ی هاوار به مالم، ده ست نه ده ی
له و پلاکه!" به لکو ناکه دهسته واژه یه کی کورت و ساده ی به کارهینا: "مه که!"
دایکه که به وه لویسته کورت و پینداگرانه یه ی نواندی، مانای "مه که" ی
فهری منداله که ی کرد، فیر ده توانیت بو هه موو حاله تیکی مه ترسیدار به کاری

بهیتیت. بۆ نموونه؛ هه‌مان شتیواز به‌کار ده‌هینین به‌رامبه‌ر ئه‌و منداڵه‌ی چه‌قزی هه‌لگرتوو و ته‌گه‌ری هه‌یه‌ ده‌ستی خۆی زامدار بکات. که پیتی ده‌لئی "مه‌که‌!"، سه‌ره‌تا ده‌که‌وێته‌ دوودلییه‌وه، ئینجا له‌ هۆشی خۆیدا ده‌که‌وێته‌ فراوانکردنی واتای مه‌که‌، ته‌مه‌ش ده‌بیته‌ هانده‌ری ئه‌وه‌ی چه‌قۆکه‌ دا به‌یتیت. له‌ ته‌گه‌ری که‌وتنه‌ خواره‌وه، سووتان یان هه‌ر زیانیکی تر دا، ده‌توانیت سوود له‌ کاریگه‌ریی ته‌فسووناوی ته‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ وه‌ربگریت. به‌لام دووپاتی ده‌که‌مه‌وه، نیگای چاو خالی جه‌وه‌هه‌ریه‌.

ئاگاداری: ته‌م شتیوازه‌ ته‌نیا بۆ حاله‌تی مه‌ترسیدار راسته‌. منداڵه‌که‌ ده‌به‌وێت ده‌ست به‌ریت بۆ شتیک، کاغه‌ز ده‌دریتیت، یان یاری به‌ پیتلاوه‌کانی پاره‌وه‌که‌ ده‌کات، دروست نییه‌ له‌و جو‌ره‌ حاله‌تانه‌دا ته‌م شتیوازه‌ به‌کار به‌هینین. ته‌گه‌ر سه‌رنجتان دا به‌یت، دلنیا م ئیوه‌ش هه‌ستان به‌وه‌ کردووه‌ که‌ یه‌کیک له‌ گه‌ره‌ترین ترسه‌کانی دایک ته‌وه‌یه‌ منداڵه‌که‌ی (گوپرایه‌ل نه‌ به‌یت). له‌ پیناو په‌وانده‌نه‌وه‌ی ئه‌و ترسه‌دا، زۆریک له‌ دایکان به‌زووی مشووری خۆیان ده‌خۆن؛ به‌ منداڵی ته‌وه‌نده‌ ده‌یچه‌ و سه‌ینه‌وه‌ تا وای لی دیت له‌ قسه‌یان ده‌رناییت. تازه‌ چاوی کردووه‌ ته‌وه‌، هه‌شتا نازانیت ژیان چیه‌، دایکی ده‌یداته‌ به‌ر ته‌وژمی (مه‌که‌) و (نا به‌یت).

لیه‌ره‌دا خالینکی هه‌ستیار هه‌یه‌ نا به‌یت له‌ بیرمان به‌چیت: دایک و باوکی هه‌وشمه‌ند، ده‌زانن که‌ له‌ په‌روه‌رده‌ی منداڵدا شتیک هه‌یه‌ پیتی ده‌وتریت فزناغه‌ندی یان پله‌به‌ندی. په‌روه‌رده‌ و مامه‌له‌ی منداڵینکی ته‌مه‌ن (۳) ساڵ، به‌دلنیا یه‌وه‌ جیاوازی هه‌یه‌ له‌ گه‌ل شتیوازی په‌روه‌رده‌ و مامه‌له‌ی منداڵینکی ته‌مه‌ن (۱۳) ساڵ.

بۆیه‌ ترس و خه‌می دایکان له‌وه‌ی منداڵه‌که‌یان به‌ قسه‌یان نه‌کات، ئه‌و منداڵانه‌ ناگرته‌وه‌ که‌ له‌ نیوان (۰-۴) ساڵیدان. ئاخه‌ر منداڵی ئه‌و ته‌مه‌نه‌

نازانیت یاسا و سنوور چیه، توانای زیهنی هیشتا ئه وه نده گه شهی نه کردووه
 دهرك بهو شتانه بکات، بویه دانانی ههر یاسایه ک بو ئه و ته مه نه، بیمانایه -له
 پروانگهی ئه وانه وه- هاوکات وا ده زانن به ربه ستیکه و هینراوه ته سهر ریاز.
 زیهنی مندال له دوای (۴) سالییه وه ده توانیت له ریساداری و سنوور بز
 دانان تیگات. بویه که دایکیک به منداله (۳) سالانه که ی ده لیت: "ته چیه
 ئه وی" ته مه بو ئه و خالییه له هه موو جوړه مانا و ناوه پروکیک، ته نهائه وه
 تیده گات که دایکی ده یه ویت پینگهی لی بگریت، بویه ده ست ده کات،
 گریان و وړکگرتن.

**مندالی ته مه ن (0-4)
 سال، نازانیت یاسا و
 سنوور چیه، توانای
 زیهنی هیشتا ئه وه نده
 گه شهی نه کردووه ده رک
 بهو شتانه بکات.**

کاتیک دایک هه لده ستیت به دانانی
 (ده بیت و نابیت) هکان و ده سه لاتی خو ی
 به سهر منداله که یدا ده سه پیتیت، پوچی
 ناسکی مندال زیانی گه وری بهر
 ده که ویت. سه بر له وه دایه له کو تاییدا
 منداله که بهو جوړه ده ده چیت، که دایکه که
 لئی ده ترسا.

مندالانی تهمەن (۴-۷) سالان

له‌دوای (۴) سالییه‌وه‌خۆشت‌ترین شت بۆ مندال، بریتییه‌له‌ناسینی ئه‌و یاسا و پرسیایانه‌ی پرووداوه‌کانی ده‌ورو به‌ری کۆنترۆڵ ده‌که‌ن. هه‌ز ده‌که‌ن بزانی شته‌کان چۆن ئیش ده‌که‌ن، چونکه‌ له‌م قۆناغه‌دا هه‌وڵ ده‌ده‌ن خۆیان وه‌ک که‌سه‌ پتگه‌یشتووه‌کان بیهێنن. وه‌ها خه‌یاڵ ده‌که‌ن ئه‌گه‌ر ئه‌و شتانه‌ بزانی، واتای وایه‌ گه‌وره‌ بوون. ئاداب و ئوسوڵی شتیکی چۆن بیت، ئه‌وانیش هه‌وڵ ده‌ده‌ن به‌و شیوه‌یه‌ ئه‌نجامی بده‌ن. هه‌له‌په‌ی فێربوونی یاسا و پرسیا گه‌شتیه‌کانیانه‌، جا ده‌کری ئه‌وه‌ یاسا و پرسیای یاری، نووسین و خۆبێندنه‌وه‌، یان پاکژی بیت.

چۆن فێری یاسا و پێک‌خستنیان بکه‌ین؟

مندالی شېرزه و نارێک، مایه‌ی ده‌رده‌سه‌ریی زۆریک له‌ دایکانه‌. له‌تاو شېرزه‌یی و په‌رش و بلاوی مندال، جاری وایه‌ ئه‌وه‌نده‌ هه‌ست به‌ بێده‌سه‌لاتیی خۆیان ده‌که‌ن، ناچارن زه‌بر و هێز به‌کار به‌یهێنن. هه‌ر پرسیایه‌کیش به‌ زه‌بری هێز جیه‌جی کرابیت، چه‌ندین کیشه‌ی تری لێ ده‌که‌وێته‌وه‌.

یه‌کیک له‌ بنهما سه‌ره‌کییه‌کانی
په‌روه‌رده‌ی مندال ئه‌وه‌یه‌،
نه‌که‌وێته‌ ململانی له‌گه‌ڵی.
به‌کاره‌یێنانی شیوازی فه‌رمان
به‌سه‌رداکردن، له‌ شیوه‌ی
"ده‌ی فێر به‌، وا بکه‌... هتد."
تا بلایی هه‌له‌یه‌.

یه‌کیک له‌ بنهما سه‌ره‌کییه‌کانی
په‌روه‌رده‌ی مندال ئه‌وه‌یه‌، نه‌که‌وێته
ململانی له‌گه‌ڵی. به‌کاره‌یێنانی
شیوازی فه‌رمان به‌سه‌رداکردن، له‌

شېۋەي "دەي فېر بە، وا بکە... ھتە." تا بېلىي ھەلەيە. ھەر ئەوانەشە دەيتە
ھۆكاري ئەۋەي بەرپەرچى دايىك و باۋكى بداتەۋە و تەنھائە و كاتتە
جىيە جىيى بىكات كە ئەوان دەيتەن.

دەيتە قەناعەتى بە رېساكان ھەيتە

خالىكى جەۋھەرى ھەيە لە پەرۋەردەي مندالدا، كە ئەۋىش بىرېتېيە لەۋەي
مندال قەناعەتى بۆ دروست بېيت سەبارەت بە و شتەنەي ئەنجاميان دەدات.
بۆ نمۇنە؛ با وا دابىتېن لائە، مندالە شەش سالانەكەي خانەۋادەي كاي
ھېمەن، تا درەنگانېكى شەۋ بەديار دايىك و باۋكېۋە دادەنېشېت و ناخەۋىت
تەگەر گولزار خانى دايىكى پەنجەي لى رابو شېتېت و بە توۋرەيىۋە پىي بلى؛
"خېرا بچۆر بىخەۋە!" ئەۋا كارىكى دروست ناكات، چونكە نەك ھەر سوۋى
نېيە، بگرە ۋادەكات لائە
بچېتەۋە بەگژ دايكىدا.

ئەۋ دايكانەي خوازىارن رېساكانى
ژيانى كۆمەلەيتەي فېرى
رۆلەكانيان بىكەن، پېش ھەموو
شتېك پېۋىستە لەسەريان پەلە
نەكەن، ھەرۋەھا ئەۋەندە
سنگفراۋانىش بىن ھەلەي
بچوۋكى رۆلەكانيان لا گەۋرە
نەيتە.

ئەۋ دايكانەي خوازىارن
رېساكانى ژيانى كۆمەلەيتەي
فېرى رۆلەكانيان بىكەن، پېش
ھەموو شتېك پېۋىستە لەسەريان
پەلە نەكەن، ھەرۋەھا ئەۋەندە
سنگفراۋانىش بىن ھەلەي
بچوۋكى رۆلەكانيان لا گەۋرە
نەيتە. دايكى ھۆشمەند كە

مندالەكەي ھەلەپەك دەكات، ناچېت ۋەك ھەرۋە ترېشكە بگرېتېت بەسەرىدا
ۋەرۋىشكېتى بىكات، بەلكو بە ۋىنەي فرېشتە ئەم پەيامەي پى دەگەيتەيتە:

"هموو کاتیک له گه لئدام، ئاماده م یارمه تیت بدهم تاکو پړساکانی ژیان فیر بیت." نه گهر دایک به و جوړه بیت، ئیتر مندال بو له خوشیدا بال نه گړیت!
 بویه کاتیک دایکان ده یانه ویت شتیک - پړسایه ک یان شتوازیک -
 سه باره ت به ژیان فیری منداله کانیا بکه ن، گرنگه هم خالانه ی خواروه
 به مهند وهریگرن:

۱- مندال گوئ به پړسایه ک نادات، که هر خوی بگریته وه

په نکه نه وه ی ئیستا ده یلیم به لاتانه وه سه یر بیت، به لام له راستیدا مندال
 زوری هزی له وه یه به گویره ی پړسا و به نامه ژیان به سه ر به ریت" به
 مهرجیک ته واری نه ندامانی خیزان ئاماده یان تیدا بیت پابه ند بن به
 پړساکانه وه.

بو نمونه؛ مندالیکي (۷) سالانمان هیه، شهوان خوی تهر ده کات.
 دایکیشی ده یه ویت له پړنگه ی دانانی پړسایه که وه هم کیشیه چاره سه ر
 بکات: "له مه ودوا نابیت له کاترمیر (۸) وه ده م به ریت بو هیچ!" چونکه
 خوتان دوزانن خوارده وه ی دره نگوه خت، خو ته پرکردنی شهوانی
 ليله که ویته وه.

به لام نه گهر نه ندامانی تری خیزان تاکو دره نگانیکي شهو بوخویان چا و
 سه ربه تیان ده خوارده وه و ته ویش له و لاوه سه یریان بکات، ته وسا به وه
 ناوتریت پړسادانان، به لکو ته وه چه وساندنه وه و نه زیه تدانی نه و منداله یه.
 بویه نه ستمه، چاوه پړی نه وه بکه یت نه و منداله پابه ندی پړساکی دایکی
 بیت. هر نه وه ندی هستی کرد چاوی دایکی له سه ر نیچه، بزانه چون
 خوارده وه ی ناو ساردکه ره وه که نوش ده کات.

خۆ ئەگەر ئىلى پېرسىت بۆچى پېساشكىنى دەكەيت و بەو درەنگرەن
 شت دەخۆیتەو، دوور نىيە وە لامىكى لەم جورەت بداتەو: "ئەو مەن نىم
 كە پېساشكىنى دەكەم، بەلكو دايكەم، لە كاتر مېر (۸) ئەو ناهىلىت مەن هېچ
 بخۆمەو، كەچى خۆى ھەر دەمى دەجوو لىت. " ئىتر پتو يست ناكەن
 ھەستىت خۆت ماندوو بکەيت و ھەول بدەيت ئەو ەى بۆ پروون بکەيتە
 كە "ئاخر تۆ شەوان مېز دەكەيت بە خۆتدا، بۆيە باش نىيە شلەمەنى
 بخۆیتەو"، چونكە بەلای گویدا دەروات. لىكدانەو ەى مندالە كە ئاوە ھاى:
 لەبەر كەمو كورتىيە كم - كە مېز كەرنە بە خۆمدا - دەيانەو یت پەراو ىزم بخەنر
 سزام بدەن. خۆ ئاشكرايە، هېچ كەسىك ھەز ناكات سزا بدرىت.

ئەو حالەتەى لەسەرەو ە باسما كەرد، لە پروانگەى تىشك خستە سەر
 دنای ناو ەو ەى مندال، لەو پەرى بابە خدایە. كاتىك دەبىت كراو ەتە ئامانج،
 دەكەوتە بەرھەلىستى بەرامبەر ئەو پېسايانەى كە تەنھا خۆى دەگرىتەو. ئىتر
 لىرەو ە ناو مېدىي دانەرانى پېساكە دەست پى دەكات.

بە شتىك دەوترىت ياسا، كە ھەمووان جىيە جىيى بکەن. لەو بارەدا
 مندالىش ھەست بە شكۆ و پىزى خۆى دەكات. مندال پارچە يەكە لە
 خىزان، لایەنگرى دەبىت. پىتى

ناخۆشە ھەست بکات پەراو ىز
 خراو، سان مامەلە يەكى
 جىساوازی لەگەل دەكرىت. لەم
 پروو ەو زۆر گرنگە ھۆشيارى
 ئەو ە دروست بىت كە داواى
 شتىك لە مندالە كانمان دەكەين،
 خۆشمان جىيە جىيى بکەين.

زۆر گرنگە لە پىگەى "تېگەيشتن و
 ھەستىي كەردنەو"، مندالە كانمان
 فېرى پېساكانى ژيان بکەين.
 ئەمەش ئەو ە دەگەيە نىت ماو ەى
 پتو يستيان بدرىتى، تاكو ئەو
 زانيارىيە نوپىيە ھەرس دەكەن و
 لە ھىكمەتەكەى تىدەگەن.

ده توانين نموونه‌ی زیاتر بهینینه‌وه: قسه‌یه‌کی بی‌مانه‌یه باوکیک خوی جگه‌ره‌ی به ده‌سته‌وه بیت، که‌چی باسی زیانه‌کانی جگه‌ره بۆ کوره‌که‌ی بکات: "کورپی خۆم، تۆ چاو له باوکت مه‌که، تازه من فیر بووم!" ده‌زانن بۆچی بی‌مانایه؟ ئاخر منداڵانی ئەم قۆناغه له ڕینگه‌ی چاولیکردنه‌وه فیری شت ده‌بن. ده‌یان‌ه‌وێت وه‌ک دایک و باوکیان بن، با له‌سه‌ر هه‌له‌ش بن.

۲- پێویسته ره‌چاوی دۆخی منداڵه‌که بکریت

یه‌کیکی تر له‌ کێشه‌ په‌روه‌رده‌یه‌کانمان ته‌وه‌یه، کاتیکی قسه‌ له‌ گه‌ل منداڵه‌کانماندا ده‌که‌ین، ره‌چاوی حه‌قیقه‌ت و دنیا‌که‌یان ناکه‌ین. منداڵ شتیکی ده‌کات، که‌ له‌ توانایدا به. دروست نیه‌ داوای شتیکیان لێ بکه‌ین، که‌ له‌ به‌ژنوبالای ته‌واندا نیه‌. بۆ نموونه؛ با وا دابنیتین دایکیکی به‌ ڕێز ده‌یه‌وێت که‌چه‌که‌ی له‌سه‌ر خۆتندنه‌وه رابه‌یتیت، بۆ ئەم‌ه‌ش به‌نیازه‌ ڕۆژی چوار کاتژمێر کتیی پی بخوینیته‌وه. که‌چه‌که‌یشی له‌ (۲۰) خوله‌ک زیاتر ناتوانیت سه‌رنجی شتیکی بدات، دوا‌ی ته‌و ماوه‌یه‌ خه‌یالی ده‌روات و سه‌رنجی په‌رت ده‌بیت. له‌ وه‌ها باریکدا، به‌کاره‌یتانی زۆر و فشار خسته‌ سه‌ری بۆ ته‌وه‌ی ۲ کاتژمێر له‌سه‌ر یه‌ک بخوینیته‌وه، هه‌ولیکه‌ له‌ گه‌ل واقیعی منداڵه‌که‌دا یه‌ک ناگریته‌وه.

۳- به‌هه‌ره‌مه‌کی فیری ڕیسا نابیت

کاتیکی ده‌مانه‌وێت فیری یاسا و ڕیسیان بکه‌ین، پێویسته‌ ته‌و کاتانه‌ هه‌ل‌ب‌زێرین که‌ ئاماده‌باشیی فیربوونیان به‌رزه. ده‌نا تووشی بیزاری و ماندوویی ده‌بیت، ته‌گه‌ر له‌ کاتیکی نه‌گونج‌اودا فیری ڕیسا و ڕێوشوینی ئیش و کاره‌کانی بکه‌ین.

با بلین مندا له که ناتوانیت به جوانی قهیتانی کاله که ی بیهستیت، له ولاشور،
 دایکی په له به تی بچیت بو ده وام. به تو وره یه وه پتی ده لیت: "ده ی کچم خبرا
 بکه، درهنگ که وتین!" نه و جا نه وه نده ی تر په ست ده ییت: "تو وؤف... نیزار
 بووم له ده ست هم خاوییه ی تو! چهند جار پیم وتی وه ها نابیه ستریت، نه ها
 پروانه، ناوه ها... یینیت؟" دایکی به ریز وا ده زانیت مندا له که ی فیری قهیتان
 بهستن کردوه، ناگای له وه نیسه مندا له که ی وانه یه کی جیا واز تر فیر بوره.
 دایکی تو وره چونه؟ چون فشار ده خاته سهر مندا له که ی؟.

خالیکی تری هه ستیار نه وه یه له رینگه ی (تینگه یشتن و هه ست پیکردنه وه) فیری
 ریساکانی زیانیان بکه یین. نه مهش نه وه ده گه یه نیست ماوه ی پتو یستیان بدرتی،
 ناکو نه و زاتیاریه نویه هه رس ده که ن و له حیکمه ته که ی تیده گه ن.
 بویه لیروهه پرووی ده ممان ده که ی نه نه و دایکانه ی سکا لای نه وه یه
 روله کانیان درهنگ فیر ده بن یا خود هیچ فیر نابن، تکایه له ییشدا سه یرنکی
 خوتان بکه ن، بزنانن چی و چونیان فیر ده که ن.

نه گهر دایکان له لیستیکدا خال به خالی نه و گرفتانه بنووسن که له نیوان
 خویان و مندا له کانیاندا یه، دلنیا تان ده که مه وه که گیر وگرفتی مندا لانی هم
 تمه نه له ژماره ی په نجه کانی ده سستیک تینا په ریت. تینجا نه گهر بزر
 چاره سه رکردنی ههر گرفتیک یه کی یه کی

ههفته دابنیت، نه و سا له ماوه ی (۱۰)
 ههفته دا زال ده بن به سهر (۱۰) دانه یاندا،
 به لام به داخه وه له نه نجامی نه و هه لانه ی له
 سه رویندی فیرکردنی شتیکی تازه دا دیته
 ساروه، فیرکردنی (۱۰) هه لسو کهوت
 چهنلین سال ده خایه نیست.

رپسا و

سنوور به ندیه کان

چهنده زاده ی گفتوگو ی

نیوان باوان/ مندا ل بن،

نه وه نده ئاسانتر هه رس

ده کریین.

لهبەر ئهوه، گرننگه ئاگامان لهوه بێت په له نه کهین لهوهی بهزوویی فیری هونهرکانی ژیاښان بکهین، چونکه نهو کات و شوینهی ههلی ده بژیرین، کاریگهری راستهوخوی ههیه له سههر پرۆسهی فیربوون. له ساتهوهختی په خسانی وهها زه مهن و زه مینه په کدا، به دهنگی ناسکی دایک ده رگای و بژدانی مندال ده کرتهوه و په کتیک له رنساکانی فیر ده کریت. جینی خۆیه تی لهردا ئاماره به کاریگهری بیوتنه ی (کۆبوونه وهی خیزانی) بدهم، له په خساندنێ ئهوه که شه ی که تا ئیستا باسی ده کهین.

به پشتیوانی خودا، له به شی سینه مده هه لوتسته یه ک له سههر بایه خ و گرنگی کۆبوونه وهی خیزانی ده کهین، چونکه نهو جوړه دانیشتهانه لهبارترین شوینه بو فیربوونی رنساکانی ژیاښی کۆمه لایه تی. نهو مندالانه ی له پرووی پۆحیه وه پتگه یشتوون، له دوا ی (٤) سالییه وه ئاسایه به شداریان پښ بکریت. گرننگترین تایه تمه ندیی ئه م جوړه دانیشتهانه له وه دایه، گیانی هه ره وه زی و بریار دانی هاویه ش له نیوان ئه ندامانی خیزاندا به زیندوویی راده گریت.

بو نمونه؛ په کتیک له منداله کان داوا ی لاپتۆپ ده کات، له حاله تیکی ئاوه هادا له بری ئه وه ی دایک و باوکی به سههر پتی وه لامی بده نه وه، ده توان مسه له که حه واله ی کۆبوونه وه خیزانییه که یان بکه ن: "پیت چۆنه له دانیشه که ی فلانه رۆژدا، قسه ی له سههر بکهین؟" چونکه مندالان به گیانیکی بهر پر سیارانه تر مامه له له گه ل نهو بریارانه دا ده که ن، که به کۆدهنگی دراره. لێتر له مه وه فیری ئه وه ده بیت، که هیچ بریارنکی ئه ندامانی خیزان بپه په خ نییه و ئه وه ده هینیت کاتی تایه تی بو ته رخان بکریت.

۴- منڊال ھەزى لەوھ نىيە قەناعەتى پىن بھىنرەيت

پىنويستە ئەوھش بزانين كە منڊال مل نادات بۆ زۆرلىكردن و ھەزى لى نىيە بەزۆر قەناعەتى بۆ دروست بکړيت. بەس لەبەر ئەوھى شتیک نەکات كە قەناعەتى پىن نىيە، ئامادەيە پىداگري بکات لەسەر پەفتارىک كە سورر دەشزانيت ھەلەيە.

گرېمان گورپ بۆ خواردووەتەوھ و بەنيازيت ئەم ئىوارەيە بە (شېوازىكى قايلىکەر) قسە بۆ كچەكەت بکەيت و ئامۆزگاريى بکەيت شەوان زور بخەويت. كەچى دەبينى مل نادات و دەيەويت چى زووترە خۆى لەو كەش بدزىتەوھ. بەرھەلستى قسەکانى باوانى دەکات و دەرگای گفتوگۆز دادەخات. بۆچى وا دەکات؟ چونکە پىسادانان دەييت بە چەشتىک ييت، منڊال ھەست بکات دايک و باوکى لىي تىدەگەن و دەيانەويت گفتوگۆز لەگەل بکەن، نەك شتیکى ديارىکراوى بەسەردا بسەپتن.

واتە چەندە باوان گوى لە پۆلەكەيان بگرن و بيدوين، ئەويش ئەوئەندە بەئاسانى پىساكان قبول دەکات. کاتىک خويشى بوو بە دايک يان باوک، بەدەم چىز و خوشىيەوھ منڊالەکانى فيرى ئەو پىسايانە دەکات. ئەگىنا ھەرگىز ئەوھ شېوازىكى مروفانە نىيە

قولى بگريست و پەنجەي لى رابوھشىينيت و فەرمانى بەسەردا بکەيت: "بىروانە، ئەمە کوتا جارە ييت بلىيم، دووبارەى ناکەمەرە".

منڊالېش مەرۆفە، مەرۆفتيكى بچسروکە، مەرۆفېش لە پىنگەي وىزدانەوھ گۆش دەکړيت.

کاتىک منڊالەكەت لە شتیک
دەترسييت، قسەيەكى راست
نىيە پىي بلىيت مەترسە، ھىچ
شتىک لەو قسەيەوھ فير
ناييت، مەگەر ئەوھ نەييت
ھەست بە عىيە و لاوازي
خۆى بکات.

هـ- پندویسته زبسلکن واقعی و لاملوه بن

جبری ویه نعو خیر لند چویت به یس و پستی و دنگوینت که نه
پستیا پستیا و خالین نه همدو نعو یوکیکی مانتی. بنو نعوینت
منلهکت شعون نه تاریکی دقرینت هیچ منیهکی تید نیه تو پستی پست
هیچ پستی به تو منان ناکت من خوزه چوینتی ژورونکی توش دنگو
مدع مور دغیت دقریم مدتی ویه دقرینت یو به قسبهکی پست نیه پستی
پست دقریم هیچ شیکیشی تیوه قیر نیست مدکر نعو دغیت هست به
عی و لاوتی خوی بکت.

مدع یسکهکد پستی هوریت یو مانتی هست دغوینت جهخت
بکموه مور نعو که هیچ هستیک نه رنگی پستی نعیوه لغو
تغیت.

نعو نعیکی تر نعو پستی و قیوونی پستیا دیکیک به منله
نکوکی دغیت: گورپی خوزه نه گور نکل یست پستیا یو دکریم. نعو
گورونکی همنیه چوینکه نه پوینگی منلهکوه پستی پوین و
نکو نیه. ورن با پیکوه شی بکیت یو به پستی تیوه (نکوین) لای منله
چی دنگوینت؟ تید دغوینت یو جزیره تیگات که گورمکل پستی تیله گور؟
نه دنیای گورمکل نکوین و نه یلنگ دلشتن و قروعب پوین کهچی نه
نیش منله و شعیکی بی نلو پوک و نیشکی نیر لکوه لکایکدا نعو
پروشت جزیر نه همنیه و دلبز و پراکراکه گورمکل دین و به
پستیکی نلو واقعی دغیت یستوه. یگومل نعو قیری جورنک نه
نکوین و یل دنگت وها خوت نیشا بله که دوزور دغیت.

٦- ناییت جیبه جیکردنی ریتسیاهک ببه ستریتته وه به مهرجیکی دیکه وه

زور جار راهینانی منداڵ له سهر ریتسا کۆمه لایه تییه کان (له چ شویتیکدا، به چ جزوینک ههلسوکهوت بکات) پال به دایکانه وه ده نیت دایکایه تییه کی (مهرجدار) بکه ن. ئه مه له کاتیکدا چ دایکایه تی، چ خوشه ویستی، ناییت وابسته ی هیچ مهرجیکی دیکه بن. له بهرام بهر ئه و رهفتاران ه ی ده مانه وین نهجامی بدن، ناییت چاوه رتی هیچ شتیکیان لی بکه ی ن.

له م ده رپرینه دا: "ئه گهر ئاقل بیت، پاسکیلت بو ده کرم." وه ک چون ناخ و نیازی بیت گهر دی دایک رهنگ ناداته وه، له هه مان کاتدا ئه نجامدانی (رهفتاریکی دروست) یش به ستراره به مهرجیکه وه، که ئه ویش کرینی پاسکیله. ئیتر هر ئه وهنده ی جارینک فیری ئه م سه ودا و مامه له یه بوو، زهره رمه ندی یه که م دایک و باوک ده بن.

کۆمه لایه تی بوون پیداو یستییه

یه کینک له گرن گترین پیداو یستییه کانی مندا لی ئه م قوناغه (٤-٧) سال، کۆمه لایه تی بوون و ئیکه لاوی کهسانی تره.

مندا لان ریک له م ته مه نه دا، هه ست به پتو یستی بوونی برایه ک/خوشکی که ده که ن، که وه ک خویان بیر ده کاته وه و وه ک خویان هارو هاجی ده کات و با به خ دعات به و شتانه ی که جیی بایه خی خویانن.

ده کری له سه ره نادا ئه و که سه دایک بیت، به لام پاش ماوه یه ک دایکیش ناتوانیت له و بوشایه پر بکاته وه، چونکه مندا ل پتو یستی هاو تابه که، که خوی له ئاو نه ی رۆحیدا بیی پته وه.

مندال له ته مه نه دا له بری دایک - که زور له خوږی شاره زاتره - به دواى
هاوتایه کدا ده گه ریټ، که وهک خوږی که م ده زانیټ و شتیکی لیوه فیر ده بیټ
و نه میس شتیکی فیر ده کات.

له بهر نه وه مندالی ته م قوناغه پټویستی به وهیه بچیته ناو هاوته مه نه کانیه وه
و له گه ل مندالی ده رود راوسیدا تیر گه مه و یاری بکات. پټویسته لانی که م
روژی (۲) کاتر میتر له گه ل مندالی خزم و دراوسیدا به سهر به ریټ.

خالیکی تر که ده مه ویټ ناماڅه ی بو
بکه م نه وهیه، مندال تا چهنه تیکه لاوی
مندالان بیټ و یاریان له گه ل بکات،
نه ونده هه ست به پټویستیوونی برایه ک
یان خوشکیک ده کات بو خوږی.

مندالانی ته مه ن (۷-۴)
سال، به دواى هاوتایه کدا
ده گه ریټ که وهک خوږیان
که م بزانیټ و شتیکی لیوه
فیر بن و نه وانیش
شتیکی فیر بکه ن.

که له وان جیا ده بیټه وه، حمز ده کات
له گه ل خوشکه که ی/براکه ی خوږی
یاری بکات. که لینی زویر ده بن یان

یاری له گه ل ناکه ن، له دلی خویدا ده لیټ: "ته گه ر خوشکیک یان برایه کم
مه بووايه، ټیستا له گه ل نه و یاریم ده کرد!" بویه جار جار گوټ لیټان ده بیټ
به دایکیان ده لټن، خوږگه منیش برایه کم/خوشکیکم ده بوو. هه ر به پراستیش
پټویستیان.

به لام به شیک له دایکان له تاو نه و نازار و ناره حه تیانه ی به ده ست مندالی
به که مه وه چه شتوویانه، هه ر وا ئاسان قایل نابن مندالیکی تریان بیټ. به وه
دلی خوږیان ده ده نه وه، که پټگه یانندن و په روه رده کردنی مندالیک له خسته نه وه ی
چهنه مندالیک باشته، که فریای په روه رده کردنی هیچیان نه که ویټ. به لام دوا
جار درهخت به گول و گه لا کانیه وه جوانه.

مندال ته گهر خوشک يا براي هه بېت، هه ست به به هېزي خوی ده کات
له ناو کۆمه لگه دا. زۆربه ی جار تهو مندالانه ی خوشک و برايان نيه و هه ست
به تهنه اي خویان ده کهن، دووره په ريز و که نارگير ده رده چن. ته مه جگه
له وه ی وه چه کانی خوی شيان مه حکومي هه مان بیکه سی و تهنه اي ده کهن،
چونکه منداله کانی نه مام، نه خالتيکیان ده بېت شانازی پتوه بکه ن، نه
پووریکيش دلی پی خوش بکه ن. له بهر ته وه ده بېت دایکان ته وه یان له یاد
بیت، که پرپاره کانیان کاریگه ریی له سهر کور و کچه زا کانی شيان ده بېت.

له لایه کی تره وه، له وه قورستر نيه مندالتيکی تاقانه گۆش بکه ی،
چونکه له قزناغه جیاوازه کانی گه شهيدا هه موو شتيک له دایکی چاوه رپی
ده کات؛ دایکی ده چیت بۆ مه تبه خ، تهویش یه کسه ر دواي ده که ویت، دایکی
ماندوو ده یه ویت چاویک گهرم بکات، له په نا سه ریه وه ده ست ده کات به
گریان... هتد. ته مه له کاتيکدا هاته دنای مندالی دووهم، باری سه ر شانی
دایک سوو کتر ده کات، چونکه له بری دایکی تهو ده کات به هاو رپی باری،
له گه ل تهودا شه ر ده کات و له ویشه وه فیري ئاشتبوونه وه ده بېت. بهر شتیه به
خوی له ناکۆمه لایه تیوون پرزگار ده کات.

بۆیه ده لێن دروست نيه دایکان ته زموونی تالی یه که م مندالیان بکه ن به
پتوه و برپار بده ن چیدی وه چه نه خه نه وه. له بری ته وه، ده توان له کاتی
خویدا کار بۆ نه وه بکه ن بینه دایکی خیزانتيکی گه وره و به رفراوان. خالی
جه وه رپی لپه ردها بریتییه له هوکاری کات، چونکه ههر وه ک ده زانین، ته گه ر
به باری بوون به دایک له کاتی گونجاوی خویدا نه بېت، چه ندین گرتی
ته ندروستی به دواي خویدا ده هیئتیت.

پهروهده به (کردار) لهپیش پهروهدهویه به (گوفتار)

یه کټکی تر له تایبه تمه نډیه کانی مندالانی قوناغی ته مه ن (۴-۷) سال
تهویه، له ریځه ی پرفتار (برون به نمونه و سهرمه شق) هوه پهروهده بکړین،
نه کی قسه و گوفتار. بړ نمونه؛ ده مانه ویت منداله که مان له سهر ددانشتن
راپهینین، له بری تهوه ی هه موو پوژنیک ناگاداری بکهینهوه و پټی بلین:
"هه موو شه ویک پیش تهوه ی بخه ویت دم و ددانت بشو." ده توانین هه موو
شه ویک له کاتیکي دیاریکراودا خو مان بچینه لای ده ستشور و بکهینه
شوردنی ددانه کانمان. برون به سهرمه شق، باشتین ریځه یه بړ چه سپاندنی
خو له پوله کانماندا.

هارشپوه ی تهو نمونه یه ی سهرهوه، دایکه که خو ی به ردهوام خه ریکی
دروکړنه، به لام لای دراوسیتکانی پرووی پاسته قینه ی خو ی ده شارپتهوه و
به ردهوام باسی پاستگویی و دروستیژی ده کات. مندال به کامیان کاریگر
ده بیت؛ په فتاره که ی دایکی یان گوفتاره که ی؟ یتگومان په فتاره که ی.
غیه تکردن و قسه ی پاشملهش له بهر چاوی مندال له لایه ن گه وره کانهوه،
به هه مان شپوه زه هر یکی کوشنده یه ده کرپته پوخی مندالهوه، به یه کیکیش له
هزکاره کانی ترسان له تیکه لاوی خه لکی داده نریت.

له م پروهوه پتویسته باوان زور هه ستیار بن سه بارهت به به خراپه
باسکردنی که سانی تر، چونکه هه موو هه لسوکه وت و کردارنکیان ده بیت
نمونه بړ پوله کانیان و چاوی لی ده که ن، تهوجا له سهر تهو بناغه یه،
که سبتی خو یان بنیات ده نین.

قۇناغى (۷-۱۴) سالى

بەرورد بە قۇناغى پېشوو، چالاكىيە زېھنىيەكان (بىر كىردنەۋە ر
 ھەلسانگاندىن و پەيبردن بە پەيوەندىي نىۋان پرووداۋەكان) ى مندالان لەم
 تەمەنەدا لە راستىيەۋە نىزىكتەرە. جاروبار ئەمانىش لەنىۋان دىناي خەۋن و
 خەيال و راستەقىنەدا دىن و دەچن. ھەندىك جار ھەز دەكەن بىن بە كايتى
 فرۆكە يان شۆفىرى تەكسى، ھەندىك جارى تىرىش ۋەك ئەۋەى مژدەى
 شىتىكمان پىن بدەن، دىن بۆ لامان و ھەۋالمان دەدەنى كە دەيانەۋىت بىن بە
 پىزىشك يان مامۇستا. بەلام بە شىۋەيەكى گىشتى كە (۷) سالىي جى دەھىلن،
 واقىعەتەر دەبن، تەنەت پىۋىستىيان بەۋەش نامىنىت لە مىشكى خۇياندا خەيال
 بىكەن. ھەۋلى بەرجەستە كىردى ھەموو شىتىك دەدەن.

لەبەر ئەۋە بەردەۋام خەرىكى پىرسىيار كىردىن لە باۋانىان: "دايە، فرىشتەكان
 باليان ھەيە؟" بابە، ئەرى جنۆكە چۆنە؟" "دايە، ھەر بەراستى كىچى ناۋ فىلىمەكە
 دەمرىت؟" بۆيە لەم قۇناغەدا چەندە
 شىتەكان بەرجەستە بىكات و بەركەۋتىنى
 ھەيىت لەگەلىاندا، لە قۇناغەكانى دواتردا
 ئەۋەندە بەئاسانى مامەلە لەگەل چەمكە
 بەرجەستەكاندا دەكات.

كاتىك مندال ھەست بە
 ترس دەكات، پىۋىستە
 باۋانى لەباۋەشى بىگرن و
 دەست بەيىن بە سەرىدا
 و بايەخى تايىبەتى پىن
 بدەن.

لە (۷) سالىيەۋە ئىتر مندال دەكەۋىتە
 لىكچىسا كىردنەۋەى شىتە بەرجەستە و

واتاييه كان. له بهر نهوه به شپوه يه كي بهرچاو تووشی (ترسی شهوانه) ده بن. نیر ورده ورده نهو شوینانه چی ده هیلتیت، که له قوناغی پیشتردا به خه یال بویان ده چوو. ههر لهو ته مهنهوه قاره مانی ناو چیرۆکه کان له یه کتر جیا ده کاتهوه و ده توانیت بریار بدات کامیان راسته قینه یه و کامیان گالتینه.

پهنگه هه ندیک جار منداڵ نه توانیت ئەم قوناغه - که قوناغی ده ستاودهستی نیوان چه مکه واتایی و بهرجه سته یه کانه - به ئاسانی تیپه ر بکات. بۆ نمونه؛ پیوسته وه لامي ئەم جۆره پرسیارانه ی به پروونی ده ست بکه ویت: "تایا له راستیدا خپو هه یه؟" و دلنیاش بیسته وه له وه ی که هیچ خپوئیک له ژیر پتخه فه که یه وه نایه ته دهره وه، تاکو بهو جۆره بتوانیت باقیی ژیا نی به ئاسووده یی به سهر به ریت.

له راستیدا منداڵی نهو ته مهنه، به قوناغیکی زۆر سروشتیدا گوزهر ده کات. لێ نه گهر ئیمه ی پتگه یشتوو به شپوه یه کی چه کیمانه مامه له له گه ل ترسه کانیا ندا نه که یین و له هه ستیاریی دۆخه که یان تینه گه یین و وه ک نه وه ی نه وه ش به س نه بییت، هه ستاین گالته مان به ترسه کانیا ن کرد، ده بی نه وه شمان به لاوه ئاسایی بیت گرفته کانیا ن قوولتر بینه وه و کاریگه ری نه رینی له سهر داهاتووشیا ن دروست بکه ن.

له م قوناغه دا که ترسه کانی منداڵ پروو له زیادبوون ده که ن، گرنگترین شت که دایکان پتی ههستن نه وه یه، پتگه یشتووانه مامه له له گه ل حاله ته که دا بکه ن و نه وه یان بیر نه چیت که هیشتا منداڵن. ماده م به ده می خو ی ده لیت "ده ترسم"، که وایه ده ترسیت. ته نانه ت با ترسه که شی وه ک پاساوئیک به کار بهییت بۆ راکیشانی سه رنج و بایه خی باوانی، دیسانه وه نابیت ده ست بنین به پرویه وه و به ره قی وه لامي بده نه وه: "هه سته به چۆ ژووره که ی خۆت. نه ونده زلی مه که، هیچ نیه. " به لکو دروست وایه له باوه شی بگرین و

دهست بهین به سهریدا و، بایه‌خی تاییه‌تی پی بده‌ین. ئینجا گونی بۆ بگرین و هه‌ول بده‌ین لئی تیڭه‌ین: "گیانی دایه، ده‌ترسیت؟" پاشان به‌دوای سه‌رچاوه‌ی ترسه‌که‌دا ده‌گه‌رین؛ ته‌گه‌ر له‌ تاریکی ده‌ترسا، ده‌توانین گۆپه‌کان هه‌لبکه‌ین، ته‌گه‌ر له‌ ته‌نهایی ده‌ترسا، دایکی ده‌توانیت لای بڅه‌ویت. گرنگ ته‌وه‌یه پێداویستیه‌کانی له‌ کاتی خۆیدا پر بکړیته‌وه.

لایه‌نکی تری ته‌م بابه‌ته‌که‌ پرووی له‌ دایک و باوکانه‌ ته‌وه‌یه، ده‌یت ئاگاداری ته‌وه‌ بن لای خزم و که‌سوکار و ده‌رودراوسی زۆر قسه‌ی له‌سه‌ر نه‌که‌ن، که‌ منداڵه‌که‌یان بێ هیچ هۆیه‌ک و جارجاریش به‌درۆوه‌ ده‌ترسیت.

پرسیارکردن له‌باره‌ی بوونه‌وه‌ره نه‌بینه‌راوه‌کانه‌وه

منداڵانی ته‌مه‌ن (۷) سالان، به‌زۆری پرسیار له‌باره‌ی بوونه‌وه‌ره نه‌بینه‌راوه‌کانه‌وه‌ ده‌که‌ن: "فریشته‌ هه‌یه؟ ته‌گه‌ر هه‌یه‌ له‌ کوی ده‌ژین؟ ته‌ی بۆچی ئیمه‌ نایانبین؟" یان ته‌و پرسیاره‌ ده‌که‌ن، که‌ زۆرێک له‌ دایک و باوکان گیریان خواردوه‌ به‌ ده‌سته‌یه‌وه: "خودا له‌ کویه؟"

به‌داخه‌وه، زۆرێک له‌ دایکان له‌ به‌رامبه‌ر ته‌م جوړه‌ پرسیارانه‌دا یان دۆش داده‌مین و به‌یه‌ک دوو وشه‌ پۆله‌که‌یان پایی ده‌که‌ن، یان هێنده‌ قسه‌ی

سه‌پروسه‌مه‌ره‌ ده‌که‌ن سه‌ر له‌ ته‌وانیش ټیک ده‌دن. بۆ نمونه‌؛ منداڵه‌که‌ ده‌پرسیت: "خودا له‌ کویه؟" له‌ به‌رامبه‌ردا دایکی وه‌لامیکسی ده‌داته‌وه‌ که‌ په‌نگه‌ بۆخۆی واتادار بیت، به‌لام منداڵه‌که‌ی دلی پێی ئاو نه‌خواته‌وه: "خودا له‌ دلماندایه." چونکه‌ له‌ ده‌یه‌ویت زانیاری سه‌باره‌ت به‌و شوینه

ته‌گه‌ر دایک یان باوک
وه‌لامی پرسیارێکیان
نه‌زانی، زۆر ئاساییه‌ بلێن
"نازانم". ته‌مه‌ ته‌وه‌نده‌ی
تر گه‌وره‌یان ده‌کات له‌به‌ر
چاوی منداڵه‌کانیان.

دهست بکه ویت، که خودای لینه.

من پیم وایه، پتویست ناکات دایکان بهو چه شنه پرسیارانه خوځان سه غلته بکه، ناخر تهوه پرسیاریکه تهوانیش وه لآمه کهی نازانن. دایکایه تی بنگه رد و خورسکیش داخواری تهوه یه، قسه له سهر شتیک نه کهیت که زانیاریت نیه له باره یه وه.

ته مه جگه له وهی که خودی پرسیاره که خو ی هه له یه، چونکه خودای گوره بهریه له هه موو جوړه شوین و کاتیک. شوین و کات دروست کراون، دروستکراویش ناتوانیت پتناسه ی دروستکه ره که ی بکات. بویه زور له خو تان مه کن، بو تهوه ی شتیک بلین.

لیره دا خالیکی هه ستیار هه یه ده مه ویت پرونی بکه مه وه: دایکانی به ریز، ناچار نین وه لآمی هه موو تهو پرسیارانه بده نه وه که مندا له کانیا ن ئاراسته یان ده کن، چونکه جاری وایه دایکان هه ست ده کن ناچارن وه لآمیان بو هه موو پرسیار و ناروونیه ک پی بیت، ته نانه ت تهو شتانه ش که وه لآمه کانیا ن نازانن. یان جاری وایه وه لآمه که نازانیت، به لآم ته وه نده قسه کانی ده هیتیت و ده بات، سهر له مندا له که ی تیک ده دات. ته گهر شتیک نه زانی، زور ئاسایه بلن: "کچی خو م/کور ی خو م، وه لآمی ته م پرسیاره نازانم." خه متان نه بیت، وه لآمی کی له و جوړه هه رگیز دایک له بهر جاوی روله که ی بچووک ناکاته وه، بگره به پیچه وانه وه، ته وه نده ی تر مه زنی ده کات.

لیتر له وه به دوا وه لآمی هه ر پرسیاریک له دایک به وه وه ر بگریت ده زانیت که راست و دروسته، چونکه ته گهر دایکی شتیک نه زانیت، راشکاوانه ده لیت: "نازانم."

به شتيكى زور له دايك و باوكان له ترسى تهوهى له بهر چاوى
منداله كانيان ئەرزشيان كه م نه يتته وه و پيگه كه يان نه له رزيت، په نا ده به نه بهر
پيتولزاني و ياريكردن به وشه كان. بو منداليش هيچى تيناچيت، هست به
زورله خو كردن و ناسروشتي بوونى رهفتارى دايك و باوكى بكات. له راستيدا
هر ته وه شه كه شكۆ و پيگه ي باوان له ناخى منداله كه ياندا ده خاته زير
پرسيا ره وه. ته وان ده يانه ويت تيمه ي دايك و باوك بو هه ميشه به مه زنى و
خاوه ن قهر و شكۆ وه له بهر چاويان يم يينه وه، به لام ئيمه دي ين به ده ستى
خومان ته مه تيك ده ده ين.

ئه م مه سه له ي له ده ستدانى شكۆيه، به تا ييه تى له دواى (۷) ساليه وه
ته وه نده ي تر هه ستيا ر ده يت، چونكه له م قوناغه دا به ته وا وه تى پشتيان به سترو
به دايك و باوك بو فيتروونى هونه ره كانى زيان؛ كوپان چاو له باوكيان ده كه ن
و كيژان يش دايكيان ده كه نه پشهنگى خويان. بويه ته گهر باوان نه بنه نموونه ي
سه رپاستى و سه رمه شقى ره وشته رزى، ته وا دواى خويان يه كه م زيان بهر
منداله كانيان ده كه ويت. چونكه بوونه ته پشهنگيكي ناپه سه ند بويان.

كاتيك له ناخى مندالينكى ته مه ن (۷-۱۴) دا شكۆ و ئەرزشى دايك و بوك
ده كه ويته زير پرسيا ره وه، ئيدى شوينه وا ره كه ي ته مه نيك به زيندووبى ده ميتته وه
و به و چاوه وه ته ماشا ده كرين. بويه ده بينيت له قوناغى هه رزه كاريدا ته و دايك
و باوكانه خويان له به رام بهر شه رانگيزى و ياخي بوونى پوله كانياندا ده بينه وه و
هه ست ده كه ن قسه يان ناخوات و كاريگه ريان نه ما وه.

مندالانى ته مه ن (۷) سال سه نكين و سه لار ده بن

(۷) سالى له روانگه ي گه شه ي منداله وه به قوناغيكى زور گرنگ
داده نريت. چونكه نيتر بوون به تاكى پيگه يشترو و هه ولى ته وه ده ده ن

خویان وا نیشان بدهن که چیدی گهوره بوون. بۆیه به لاتانهوه ئاسایی بیت، داواکاری سهیروسه مه ریان هه بیت. بۆ نموونه؛ شتیکی چاوه پروانکراوه کوران به باوکیان بلین: "ده توانم ئۆتۆمبیله کهت لی بخورم؟" یان کچان داوا له دایکیان بکهن، که تهوان نانی ئیواره ئاماده بکهن. له راستیدا به و جزیره پهفتاران، ده یانه ویت بزنان تا چهند نرخ و بهایان ههیه و پیز له که سایه تیان ده گیریت.

مافی خوشیانه داواکاری له و جزیره یان هه بیت، چونکه پینان ناوه ته قوناغیکی نوپوه و له پرووی پۆحیه وه جوریک له سهربه خویان به ده ست هیناوه. پینان به مندالی ته مه نه یان وتووه (پیاو). بۆیه که یه کتیکیان هارو هاجیه کی کردووه، پینان وتووه: "کورم، پیاو به." واته ئیمه پینگه ی پیاو و نمان داوه به تۆ، ده سا تۆش به گویره ی ته وه هه لسوکه وته کانت ریک بخره.

به لام ته گهر ته و پینگه یه ی نه دریتی که شایسته یه تی و پینگه یشتن و گه شه ی پۆحی پشتگویی خراو و وه ک مندالیکی (5) سالان مامه له ی له گه ل کرا، له و حاله تدا کۆمه له شیوانیک له پهفتار و سلوکیدا سه ر هه لده دات. له پیشه کیشیانه وه: درۆکردن و هه لسوکه وتی ناکۆمه لایه تی.

چوونه ناو کۆمه له وه

له گه ل پینانه (7) سالییه وه، ئیدی مندال په یوه ندییه کۆمه لایه تییه کانی پروو له زیادبوون ده کات، پێویستیشه زیاد بیت. ئیدی ده ست ده کات به تیگه یشتن له و شتانه ی له ده ور و به ری ده گوزه ریت، هه ز ده کات وه ک که سیتیکی پینگه یشتوو تێروانیی خوی هه بیت. ته رکی دایک و باوک به رامبه ر ته م

گۆرانكارىيە گرنىگە لەو دەدا خۆي دەيىننەو، كە ئەوانىش بەبايەخەو تەماشاي مەسەلەكە بكەن و پتويستى بە ھەر زانىارىيەك بوو بىخەنە بەر دەستى.

بۆ نموونە؛ كورپان پتيان خۆشە قسە لەسەر سيستمى كارگيرىي ولات بكەن. ھەز دەكەن ئاگادارى بۆچوونى كاربەدەستانى ولات و سياسىيەكان بن. ھەلسوكەوتى بەرپۆەبەرى قوتابخانەكەيان ھەلدەسەنگين و قسەي خويان ھەي لەبارەي چۆنيتي بەرپۆەبردنەو.

لەبەرامبەردا، كچانىش بۆچوونى خويان ھەيە سەبارەت بە ھاوړنگاني دايكيان. پەنگە گوزارشت لە بيزاريي خويان بكەن بەرامبەر ھەندى كەس، يان ھاوشتوھى كەسنيكى گەورە شيكاري بەسەرھاتي دراما تەلەفزيونيەكان بكەن. لە ھەندى باري ديكەشدا، ھەز دەكەن پاي خويان دەرېېر سەبارەت بەو شوئەي بريارە بەختزاني بۆي بچن.

ھەموو ئەو شتانەش بۆيە دەكات، چونكە دەيەويت بە چاوي خوي بىيت كە لەناو خيزانەكەيدا پيگەيەكي ھەيە و حسابي بۆ دەكرىت. بۆيە زۆر گرنىگە دايكان نەلېن كەي كاتي ئەو شتانەيەتي، جاري مندالە. دايك و باوكي ھۆشيار لەگەل ئەو شدا كە دەزانن مەرج نيە قسەكاني دروست يىت، بەلام ديسانەو تەريقي ناكەنەو و بە چاويكي سووكەو ناپوانن بۆ پيركردنەو كاني. بگرە لەو زياتریش

دەكەن؛ ھەموو داواكاري و پيشنياريكي بەھەند وەردەگرن و كاتي بۆ تەرخان دەكەن و لەناو كەشنيكي پەر (گفتوگو) دا تاووتوي دەكەن. لېرەدا بەمەبەست وشەي گفتوگوم خستووتە ناو كەوانەو، چونكە ھەندېك كەس پتيان وايە گەورە چيسي وت، دەيىت مندال ملكەچي يىت و بارەري پي بەيىت.

مندالئى ئەو دايك و
باوكانەي فشار بەكار
دەھيئن، بۆ پاراستنى
شكۆ و كەسييتى
خويان، پەنا دەبەنە بە
درۆكردن.

له راستیدا مندال بائی ئەوەندە ئەقلى پىنگەشتوو، كه بزائیت دایكى زۆر زیاتر له خۆى دەزانیت. بۆیه پتویست ناکات خۆت ماندوو بکهیت و بکهوێته پىشپركى زانیارى له گهلى، بهس له بهر ئەوهى بيسهلمینیت تو زیاتر دهزانى! ههولدان بۆ ئەوهى له پىنگهى پوچه لکردنهوهى بیروکه کانی بیدهنگى بکهیت، ههچت دهست ناخات.

بهلام به داخهوه، به شىك له باوان رۆله کانیان تهریق دهکه نهوه و چهوتى و بى ناوه رۆكىی بیرکردنهوه کانیان دهکه نهوه به پروياندا، كه ئەوهش تا بلىی رهفتارىكى نه خوازاروه، چونكه ئەو تازە به تازە به خۆى و ههگبهى سنوورداریهوه، ههنگاو دهیته ناو ژبانى کۆمه لایه تیهوه. بۆیه زۆر گرنگه سه رنج بخهینه سه ر ههنگاوه دروسته کانی، تاكو پروا و متمانهى به خۆى بۆ دروست بێت، دهنا ههست به فشار دهکات و بۆ بهرگريکردنیش له خۆى، پهنا دهباته بهر درۆکردن.

درۆکردن و مندالى ئەم قوناغه

پێژ و بهها و شکۆ، به نرختىن سه رمایهى ئاده مێزاده. هه موو مرو فیکى دهروون ته ندروست، له پىنگهى کۆمه له په رچه کردارى که وه ئەم خه سه له تانهى

ده پارێزیت. بۆ نموونه؛ ئەگەر یه کى کمان هه ستى کرد به قسه هێرشى ده کرى ته سه ر، راسته وخۆ ده که وێته بهرگريکردن، هه چ دوور نیه ئەویش نه که وێته هێرش بۆ سه ر به رامبه ر.

مندالیش به ده ر نیه له م حاله ته، ئەویش نه گه ر هه ست بکات هه ره شه ی له سه ره، ده چیه سه نگه رى بهرگريه وه و پارێزگارى له

مندالان ناتوانن به
جاریک هه موو
په وشته جوانه کانی له
خۆياندا پیا ده بکه ن،
پتویسته په له یان لى

که سایه تیه که ی ده کات. بۆ نمرونه؛ ئهرکی ماله وه ی له سه ره، به لام نه و بۆزه
سه ری ناوه ته یاری و ئاگای له دنیا نه ماوه. لای ئیواره دایکی ده یه و ئیت بزانیت
ئهرکه که ی ته و او کردوه یان نا. ئه گهر دایکه که خاوه ن مه زاجیکسی نوند و
کاملخواز بیت و ئه گهری تو و په بوونی هه بیت، له وه ها بارتیکدا له پیتاو
پاراستنی شکۆ و به های خۆیدا، جگه له درۆ په ناگه یه کی تری بۆ نامینیه وه
هانای بۆ به ریت.

دایکی بانگی ده کات: "ئاده ی پۆله ئهرکه کانی ماله وه ت بیتنه، بزانم
ته ووت کردوه." مندالی به سته زمانیش ترسی ته وه ی هه یه ئه گهر راستیه ی
بلیت که شه که ده شله قیتیت، بۆیه پرنکوپیک ده لیت: "دایه ئه مپرو ئهرکی
ماله وه مان نه بوو."

پتده چیت ته و دایکه له تاو په روشیی ته وه ی منداله که ی به باشتترین شیره
په روه رده بکات، ئاگای له وه نه بیت که هه ول ده دات کوره که ی / که چه که ی
بخاته ژیر پکینفی خۆیه وه. بۆیه هه ر هه له یه کی لی ده بیتیت یه کسه ر به ره قی
ئاگاداری ده کاته وه، نه بادا جاریکسی تر دووباره ی بکاته وه. به بۆچوونی
خۆی، منداله که ی به و جوړه له وانه کانیدا سه رکه وتوو ده بیت. ئه ی
په چاوکردنی هه ست و لایه نی ده روونی مندال کوا؟ به داخه وه، ته وان بوون
به ژیر چه ندین شتی لاوه کیی تره وه.

له لایه که وه دایکی په روش له هه ولی ته وه دایه دایکایه تیه کی نمرونه ی
بکات، که چی له ولاره منداله که ی به مه به ستی پزگار بوون له ژیر فشاری
دایکی و پاراستنی شکۆی خۆی، په یتا په یتا درۆ ده کات. چۆن درۆ ناکات له
کاتیکدا ته و به سته زمانه شته کانی لی ئالۆسکاوه. له وه ش ناحه قتر نییه به ته ما
بیت سه رباری هه موو زۆلیکردن و فشاره کانی سه ری، هیشتا پابه ند بیت به
راستبیزیه وه. ته وه با له ولاره بوه ستیت که پازیبوون به وتنی راستی له وه ها

پهروه ردهی نه خلاق

له دواي (۷) سالييه وه، ټير ده توانين ده ست بکەين به فيرکردنی نه وړسار
بنه ما ته خلاقيانه ی که له کومه لگه دا په سەندن. تا نه و ته مه نه ناشنای هەندیک
له بنه ماکان بروه، به لام دیارترین تاییه تمه نندی نه م قوناغه نه وه یه، له ړنگه ی
نه قل و لوزیکیشه وه نه و بنه مایانه قبول بکات. واته له قوناغی پیشترداله
ړنگه ی بیننی باوان و لاساییکردنه و هیان فیری ړیسا نه خلاقیه کان ده برو،
به لام له ټیستادا پیویستی به وه یه له حیکمه ت و مه به ستی پشت نه و شتانه
تیگات، که داواي لی ده کریت په پروه یان بکات.

کاتیک له م روانگه یه وه سه یری مه سه له که ده که ین، بومان ده رده که ویت که
چوونه ناو نه م قوناغه له پرووه خیزانییه که شه وه له و په ړی گرنګیدایه. منډال له
لایه که وه فیری نه وه ده بیت درو کردن بوچی خراپه، له لایه کی تریشه وه
کوشش ده کات بو نه وه ی خه سه له تی درونه کردن بکات به ټاکاریکی چه سپر
له خویدا. له و نیوه نده شدا پیویسته باوان ده رکیکي گشتگیریان هه بیت بز
دوخه که و بهرگی سنگفراوانی و لیوورده یی پووشن و هه لی بو پره خستین
هنگاو به هنگاو پرۆسه که تیبه ړیتیت.

به لام نه وه نده ی ټیمه بهر چاومان ده که ویت، دایک و باوکان خوازبان
له پرنکدا کوره که یان یان کچه که یان بییت به سونبولی راستگویی و
په رشتبه رزی، دنیا یان لیدیتته وه یه ک نه گهر بینن هه له یه کی کردووه. به لام خو
نه وه راستیه که که بنه ماکانی په وشت به شیوه ی پله به نندی له ناخدا جینگیر
ده بن، به جارنک هه مووی فیتر نابیت. وه ک یه که م هنگاو، نه وه له ناخدا
ده چه سپیت که درو نه کات. پاشان له دزیویی دزیکردن ټیده گات و نه وه ی بو
ده بیت نه وه مان له بهر چاو بیت، که مهرج نییه هه رچی فیتر بوو به کسر

جییه جیتی بکات و بییت به به شیک له ناسنامه ی که سیتییه که ی، چونکه
ناسنامه ی که سیتییه مروّف له دوا ی بیسته کانه وه جیتی خو ی ده گریت.

هه رزه کاری به رای

له دوا ی جهوت سالییه وه، هاوشانی به ره و پیشچوونی گه شه ی زیهنی و
فیربرونی پرسیا ئه خلاقیه کان، ورده ورده مندا ل پی ده نیته قوناغی
هه رزه کارییه وه. ویرای ئه وه ی هیشتا سیمایه کی مندا لانه یان هه یه، که چی
هه ر وه ک ئه وه ی خاوه نی جهسته ی که سیکی پیگه یشتوو بن، بالایان دریز
ده بیت و سمیلان سه ر ده رده کات و کچانیش پرواله تی کیژی پیگه یشتوو
نیشان ده دن. هه مو و ئه و ئامازانه پیمان ده لپن که له بهر ده رگای
هه رزه کاریدان، به لام جاری نه چوونه ته ژووره وه.

پتویسته دایکان ئه و ماوه یه وه ک قوناغی خو ئاماده کردن بو هه رزه کاری
بینن. له و پروایه دا نیم قوناغیکی تر هه بیت له ژیان ی مروّ قدا، به ئه ندازه ی
قوناغی هه رزه کاری پر مه ته ل و ئالۆسکاوی بیت و ئه و په ری وردینی و
هه ستیاری بخوازیت له باوان.

تەمەنى (۱۴-۲۱) سالى: قۇناغى

ھەرزەكارى

لە سەرچاۋە زانستىيە كاندا قۇناغى ھەرزەكارى بەۋە پىناسە دەكرىت،
برىتتە لە سەرھەلدانى كۆمەلە گۆرپانكارىيەكى خىرا لە (دەروون) و
(جەستە) ى مرقۇدا، لە ئەنجامى دەردانى كۆمەلە ھۆرمۇنىكەۋە.

ھەرزەكارى، قۇناغى تىپەرىيۈنە لە بەرائەتى مىندالىيەۋە بەرەۋ پۇجىتى
پىنگەۋىشتۈۋ. ۋەك لە بىرگەكانى پىشەۋەشدا باسما كىرد، ھەرزەكارى ھەرا
لەناكاۋ دەست پى ناكات، بەلكو سەرەتا مىندال دەچىتە قۇناغى (ھەرزەكارى
بەرايى) يەۋە، كە ھاۋكاتە لەگەل تەمەنى (۹ - ۱۰) سالىدا.

كۆرپان بەژن و بالايان درىز دەبىت، بەلام لە پروۋى زىھنىيەۋە ھىشتا ھەربە
مىندال دادەنرىن. كچانىش لە پروۋكەشدا دەلىتى كىژىكى گەنجىن، بەلام نەۋ
كاتەش بە پەفتارە مىندالانەكانيان ھەموۋان توۋشى سەرسورمان دەكەن.

پىك دۈابەدۋاى ئەم ماۋەيە - ھەرزەكارى بەرايى - مىندال ۋەك نەۋ
فېرۇكەبەلى لى دىت كە ھاۋسەنگى لەدەست داۋە؛ لە پروۋى سۆزدارىيەۋ
دوچارى چەندىن ھەوراز و نشىۋ دەبىت، سەرى لىدىتەۋە يەك، نازانىت
چى و چۆن بىكات، لە پاستىشدا ئەمە شتىك نىيە جىنى سەرسورمان بىت،
چۈنكە نەۋە يەكەم چارە گۆرپانكارى ھۆرمۇنى لەۋ جۆرە لە پىكھاتەي
جەستەيدا پروۋى بىدات.

ئەم ھەستىياترەين قۇناغەي ھەرزەكارى، بە شىۋەيەكى گىشى لە كچاندا لەنپوان (۱۰ - ۱۱) سالى و لە كورانيشدا لەنپوان (۱۲ - ۱۳) سالىدا سەر ھەلدەدات. شايانى باسە ئەم ھەژانە دەروونىيە لە بىست سالى بەدواو ھىور دەپتەو و خۆي دەگريت. گىروگرفتەكانى ھەرزەكارى بەزۆرى لە سالەكانى سەرەتاي قۇناغەكەدايە، بۆيە لە سالەكانى دواتردا زۆر كەس پىيان وايە ئىدى ئەو مندا لە ھەرزەكارى تەواو كەردووە، ئەمە لە كاتىكدا ھەرزەكارى تاكو دواي بىست سالىش شوپنەواری ھەر دەمىت.

كوران ھەستى تاوانباريان تىدا دروست دەبىت

جا سەير لەو ھەدايە كە كوران دەچنە ھەرزەكارىيەو، ھەستى تاوانبارى زال دەبىت بەسەرياندا. ئىستا با پىرسىن: كەسى تاوانبار بە شىۋەيەكى گىشى چۆن ھەلسەكەوت دەكات؟ كاردانەو دەنوئىت بەرامبەر ھەر شىتەك كە ئاراستەي دەگريت. ئەگەر بە كورپىكى ھەرزەكار بلىت: "لەسەروو چاوەكانتەو ھەر ھەيە." ئەوا يەكسەر دىت بەگرتدا و دەيكات بە مشتومرى بىمانا لەگەلت.

يەككى تر لە ديارترين خەسلەتەكانى ئەم قۇناغە لاي كوران، داوانىيانە لە باوكيان. باوكى دلمىھەربان دەيەوئىت دەستىك بەپىت بەسەرى كورە خوشەويستەكەيدا، كەچى ئەو سەرى لا دەبات. دەلى وەرە لەلام داينىشە، بەلام ئەو زياتر دور دەكەوتتەو. باوكان بەم پەفتارانە زۆر تىك دەچن، بۆيە بەردەوام سكالايانە لەدەستيان. كەچى خۆي لە پاستيدا

كوران كە دەچنە
ھەرزەكارىيەو،
ھەستى تاوانبارى زال
دەبىت بەسەرياندا.
كەسى تاوانبار چۆن
ھەلسەكەوت دەكات؟

به نهغه ست واکه ن و هیچ نیازتی خرایان نییه به رامبه ر باوکیان، مهسه له که
 نهوه به هه ژانیتی دهروونیدا تیده په پرن، بویه زور گرنگه باوکان به کارزانی ر
 نارامگریه وه پروانه هه لسوکه وتی کوره کانیان و لیان نه گرن، با خه میان نه بیست،
 حالته که کاتییه و گوزهر دهکات.

کچان پټویستیان به دایکیانه

کچان به پټچه وانه ی کورانه وه، نه هه ست به تاوانباری دهکهن، نه له
 خیزانه که شیان داده پرن. نه وان زیاتر پټویستیان به دایک یان خوشکه.
 ده زانیت که به ره و پټکه یشتن ده پروات، بویه سه لار و سه نگینه هه لسوکه وت
 دهکات. خه زیان لیه تیکه لی کوری هاوړی و ناسراوه کانی دایکیان بټن -
 وه که نهوه ی هاوته مه نیان بټن - و وه که نه وان په فتار بکه ن.

خوازیارن چیتر وه که تاکیتی پټکه یشتو و مامه له یان له گه ل بکرن.
 بایه خی گفتوگوی نیوان دایک و کچ لیره وه سه رچاوه ده گرنیت. له حالیکدا
 نه گه ر دایک پټکه ی (خانمی تازه پټکه یشتووی) پی نه به خشیت و به ناسکی
 له گه لی نه جوړلته وه، نه وکات نه و کیژ به مه نیگه ران و تووره ده بیست و هه رل
 ده دات به زور نه و پټکه به بو خوی بیچرنیت.

هاوکات نه م قوناغه له پروانگی کرانه وه به پرووی دنیای دهره وه ر
 به ده سته پټانی تیروانیتیکی جیاواز سه باره ت به خود، به دهره فته تیکی باش
 داده نرنیت. له نه نجامی نه وه شدا دوور نییه بایه خیتیکی زیاتر بدات به دوست ر
 هاوړنکانی وه که له خیزانه که ی، به لام نه مه به هیچ شیوه یه که مانای نه وه نییه
 که رقی له خیزانه که ی بیت، یا خود بیه ویت لیان دابرنیت. ته نیا نه وه نله
 مه به که چیژ ده بیست له هاوړنیه تی و کاتبه سه ربردن له گه ل نه و که سانه دا،
 که له دهره وه ی خیزانه که ی - واته هاوړنکانی - ناسیونی.

جاری وایشه دوورکه و تنه وه و دابراڼی مندالی ههرزه کار له مال، هۆکاره که ی
 نه وه یه ده ترسیت په خنه ی لی بگریټ. گرنګ نه وه یه لیږده دا بزاینن نه م دابراڼه
 دابراڼیکې فیزیکی و جهسته ییه، سۆزداریی نییه. به لام به رده و امبوونی دایک و
 باوک له سهر ته ریکردنه وه و شکاندنه وه ی، سهر ده کیشیت بۆ نه وه ی له پرووی
 سۆزداریشه وه نه و منداله خوی له خیزانه که ی دابیریټ.

مندالی ههرزه کار بهرګه ی په خنه ناگریټ

له کاتیکدا ههرزه کار له ناو نه و گۆرانکاریه خیرایانه دا پۆچووه، که له جهسته
 و باری دهروونیدا هاتوونه ته ئاراهه، نه گهر دایک و باوک ی داوای کۆمه له شتیکی
 لی بکه ن که له دنیا که یه وه دووره، شتیکی چاوه پروان کراوه تووړه بیټ و
 هه لېچیت. به لای مندالی ههرزه کاره وه له وه ناخوشر نییه هه ست بکات باوانی
 لی ټیناګه ن، نه مه نه وه نده ی تر باری دهروونی قورستر ده کات.

له راستیدا نه وه مندالانی ههرزه کار نین که سهرچاوه ی نانه وه ی پشیوی و
 گیروگرفتن، به لکو نه وه دایک و باوکانن که لیان ټیناګه ن. زۆریه ی جار
 ده ستوقاوی ده نوټن له پیدانی نه و پیګه یه به
 پۆله که یان که ته مه نه که ی/قۆنـاـغه که ی
 داخوازیه تی. ئیتر نه و مندال نییه، به لکو
 تازه پیګه یشتوو یه که که هه نگاوێک دواتر ده بیټ
 به که سیکی پیګه یشتوو. بۆیه ههرګیز دروست
 نییه پیشر چۆن مامه له ی له گه ل کراوه، ئیستاش
 به هه مان جوړ مامه له ی به رامبه ر بنوټیریټ.
 نه وان ئیتر (خانم) و (کاک)ن.

ئاستی هۆشیاری
 خیزان، گه وره ترین
 هۆکاری ټیپه راندنی
 ههرزه کارییه کی بـ
 کیشیه.

له هه موو ئانوساتیکدا بۆی هه یه له شیرازه ده رچن

له نه نجامی تهو ئالوگۆره جوراو جورانهی به سهر مندالی هه رزه کاردا دیت، هه ر پۆزه و به شیوه یه ک ده یانبینیت. ته مپۆ ده یبینیت بووه به (پیار) و به شداری کۆری پیاماقولان ده کات، که چی سبه یینی ده یبینیت له کۆلان وه ک مندال یاری ده کات. له بهر تهوه نابیت بکه وینه تهو گومانه وه که دنیای پر شه پۆلی هه رزه کار تۆقره ده گریت و له سهر باریک ده گیرسیتته وه.

مندالی هه رزه کار هه ر وه ک تهو نه خو شه وایه که تازه له نه شته رگری هاتوره ته ده ره وه، هه موو ئانوساتیک بۆی هه یه میکروباوی ببیت. بۆیه به چ شیوه یه ک ره چاوی پاکژیی تهو ژینگه یه ده که ین که نه خو شی تیدا یه، پتویسته بهو شیوه یه ش گرنگی بهو ژینگه یه بده ین که هه رزه کاری تیدا ده ژی، دایک و باوک ساله های سال شه ونخونی ده که ن و ره نجیان له گه ل ده کیشن، که چی له هه رزه کاریدا هه ر تهوه نده ده زانی یه کتکی تر میکروباوی کردووه. بۆ نمونه؛ سه رسامی هه لسوکه وت یان نیگای هونه رمه ندیککی سینه مایی ده ییت. ده یینی جگه ره ده کیشنیت، ته میش چه ز ده کات لاسایی بکاته وه و وه ک تهو خو ی بنوئیت. ره فتار و گو فتاری، ته رزی پۆشین و هه لسووپرانی به چه شتیک ریک ده خات، که له هه موو شتیکدا بچیتته وه سهر تهو.

یه کتیک له گه رته ترین تهو مه ترسیانه ی پرووه پرووی خانه واده ی خاوه ن هه رزه کار ده ییتته وه بریتیه له به سه رمه شقوه رگرتنی پیشه نگی په سه ند بان په نچه وانه که ی؛ پیشه نگی ناپه سه ند. له بهر تهوه پتویسته دایک و باوکان له وه پری ئاگاییدا بن سه به رته به وه ی کوره که یان/کچه یان له گه ل کئی هه لده ستبت و داده نیشیت، هاوپییه تی کئی ده کات، له مالی هاوپیکی ته ماشای چ فیلم و درامایه ک ده کات، کئی کردووه به نمونه ی بالای خو ی.

گرنگترین ئەرک كە لىرەدا دەكەوتتە ئەستۆى باوان ئەوەيە، مىندالەكانيان
تىكەلى مىندالى ئەو خىزانانە بىكەن كە ھاوشىۋەى خۇيان ھەستىارىيان
سەبارەت بەم جۆرە بابەتانە ھەيە و زەمىنەى ئەوە فەراھەم بەيىنن فىرى
پەوشتى جوان بىن لە يەكتەرەو.

ھەرزەكارى قۇناغى سەرھەلدانى گىروگرفت نىيە

خۇى لە بنەپەتدا قۇناغى ھەرزەكارى سەرچاۋەى سەرھەلدانى گرفت و
كىشە نىيە. بە وىنەى نەخۇشىى شەكرە، كە خۇى لە خۇيدا نەخۇشىيەكى
بەرچەستە نىيە. ئەوەندە ھەيە جەستەى مروف ساز دەكات بۆ سەرھەلدانى
نەخۇشىى تر. ئەگەر پەچاۋى كۆمەلە پىسا و بەرنامەيەكى دىبارىكراو
نەكرىت لە بابەتى خۇراكدا، ئەوسا چەندىن شوئىنى جەستە ھاوارىيان لى
بەرز دەيىتەو و گرفتار دەبن. قۇناغى ھەرزەكارىش وەھايە، ئەگەر ورىا
نەبىن، لەوانەيە چەندىن شوئىنەوارى نەرىنى لە ناسنامە و بنىاتى
كەسىتتەيەكەيدا سەر ھەلدات. لە بارى ئاسايدا ئەو ھەلسوكەوتانەى مىندال
لەم قۇناغەدا فىرىيان دەيىت كاتىن، بەلام دەرەنجامى كارلىكى ناتەندروستى
نىوان باوان/مىندال، پەنگە پىداگىرىيان لەسەر بىكات و بىانكات بە خوو. ھەر
ئەوەندەش نا، بگرە كۆمەلە ھاوپىيەك بۆ خۇى دەدۆزىتەو كە ئەوەندەى تر
ئەو پەفتارە ناپەسەندانەى تىادا تۇخ دەكەنەو. بەو شىۋەيە، ھەنگاۋ بە
ھەنگاۋ بناغەى زنجىرە گرفتىك دادەپىژرىت، ئەگىنا سروشتى ھەرزەكارى
گرفتەۋى نىيە. لەم پروانگەيەو، دەيىت دايىك و باوكان چاوكراۋە بن
سەبارەت بەو مىكروبانەى كە لەدەرەو دەبن و جەستەى مىندالەكانيان دەكەن
بە مۆلگەى خۇيان. ھەرۋەھا پىتويستە نىگەرەن نەبن كە كۆمەلىك پەفتارى
نەشباۋىيان لى دەبىنن "چونكە كاتىن و بە تىپەپروۋنى كات نامىنن. با ئەوەش

بئین که په نابردنه بهر به کارهینانی زهبر و هیز، هرگیز به ړنگه چاره به کی
 ته دروست دانانیت بۆ به پرکردنی نهو هه لسوکهوت و ناکاره ناپه سندنه کی
 که را همت ده که ین منداله که نعمان خوویان پتوه گرتووه.
 په که مین و بنچینه یترین مهرج بۆ تپه راندنی ته ندر و ستانه کی نهو قوناغه،
 بریتیه له هوشیار بوونه و هی خیزان. بۆ نموونه؛ نهو دایکه کی که مدالی
 هرزه کاری هه به، پتویسته زانیاری دروستی هه بیت له باره کی نالوگر،
 جهسته کی و دهروونیه کانی قوناغه که و بزائیت منداله که کی هه ست به چر
 دهکات و پتویستی به چیه. له چهند دتیری دواتردا، به مه به ستی بهر چا وروسی
 زیاتری دایک و باوکانی نازیز، کومه له پتشیاریک ده خهینه روو:

۱- کومه له چالاکیه ک ړنگ بخه، که بواری وه لامدانه و هی خواسته جهسته ییه کانی کم بکاته وه

گوره ترین کیشه کی هرزه کاران، نهو ترس و نیگه رانییه به که سه باره به
 گورانکاریه کانی جهسته یان بویان دروست ده بیت. بویه باشتیرین شت نهو به
 هه ستیت به ړنگ خستی کومه له چالاکیه ک که دووری بخاته وه له روچوون له
 جهسته یدا و سهرنجی بۆ لای شتی تر رابکیشیت. ینگومان په کیک له
 به سوودترین نهو چالاکیانه ش، وهرز شکرده.

به لام لیړه دا خالیک هه به پتم خو شه زیاتر له سهری بوه ستین: زور جر
 ده بیم نهو خیزانانه کی که مندالی بالاکورتیان هه به، منداله که یان ده خه نه خوی
 باسکه و باله وه، نهو چیه! ده بانه ویت توزیک بالای بهرز بیت. ید که
 منداله که یان که مېک کیشی زیاده، به شداری خولی تویی پین یان کاراتی پی
 ده کن. من وه ک خوم، نهو جوړه هه لېزاردنانه بۆ مندالی هرزه کار به گونجاو
 ناییم. نهو خوی هیشنا خوشحال نیه به له شولاری و له هه ولی نهو دایه به

جەستەى رابىت، كەچى لەبەر ئەوەى بالاي كورته دەبىتريته خولى باسكەو،
 كە ئەگەرى زۆرە كىشەكانى قوولتر بىكاتهو. ئەى ئەگەر ھاوپرىكانى تىمەكەى
 لەبەر ئەوەى بالاي كورته و جوان يارى ناكات لىى پازى نەبوون، ئەوكات
 چى؟ مەگەر خۆى تاوانبار ناكات و لە ناخى خۆيدا ناليت: "جا بو تا ئىستا
 من چ شتىكم بە جوانى كردوو!" ئاشكرايە ئەو چالاكيسانەى لە سەرقالبوون بە
 خۆپەو دەوورى دەخەنەو، تەنیا چالاكىي جەستەىي وەك وەرزش نىن،
 بەلكو ئەو چالاكيسانەش كە زىهن و مېشك كارا دەكەن، ھەمان پۆل دەبىنن.
 بۆ نمونە؛ ماسىگرتن يەككىكە لە بژاردە ناوازەكان.

۲- گىرنگى پى بدن

بەتايەتى كورانى ھەرزەكار، ئەگەرچى خۇشيان وەھا دەردەخەن كە ھەز
 ناكەن زۆر گىرنگىيان پى بدريت و بەدەوروخولياندا بيت، بەلام راستى
 مەسەلەكە شتىكى ترە. ئەو مندالەى كە تا رابردوويەكى نىزىك بە گەرموگورى
 و نىزىكى سۆزدارى خىزانەكەى راھاتبوو، ئىستا لە ھەموو كات زياتر
 پىويستى بە بايەخ و سۆزى خىزانەكەيەتى (بە لەبەرچاوغرتنى ئەوەى، پەنگە

جارجار پىويستى بە تەنھايىش
 بيت)، ھەنووكە ترسى
 ئەنجامدانى ھەلە لە ھەموو كات
 زياتر بالادەستە. زۆر جار
 خۇشيان نازان چىيان دەويت.
 لەبەر ئەو كاتىك دەليت: "وازم
 لى بىنن، دەمەويت بەتەنيا بم!"
 ئەوا ئىو پىز بو قسەكەى دابىنن،

كاتىك ھەرزەكار دەليت: "وازم لى
 بىنن، دەمەويت بەتەنيا بم!" ئەوا
 ئىو پىز بو قسەكەى دابىنن،
 بەلام ھەرگىز نەكەن بەتەنيا جىي
 بھىلن، چونكە زياد لە ھەموو
 كاتىك پىويستى بە سەرچاوەيەكە
 دلى بداتەو و لى تىيگات.

به لام هه رگیز نه کهن به ته نیا جیی بهیلن، چونکه زیاده هه سوو کایکی
پتویتی به سه رچاوه به که دلی بداته وه و لئی تیگات.

۳- مشتومری له گه لدا مه کهن

مندالی هه رزه کار بیر کردنه وه و ههسته کانی خوی زور لا گرنکه و شانازی
پتو ده کات، بویه زوری کات دان نایت به هه له کانیدا، با له سه ره حقیر
نه بیت. به پتچه وانه وه، که له پره قی ده نویتیت و سووریوون له سه ره قسه ی خوی
نیشان ده دات. هه رزه کار خه زی لی نیه هه له کانی بدریته وه به پرویدا و
تریق بکریته وه، چونکه کرداریکی له و جوړه به هه پره شه ده بییتیت بۆ سه
که سایه تیه که ی. پتوسته دایک و باوکان ته وه یان بیر نه چیت، که هه میسه
به دۆراری دینه ده ره وه له و ده مه قالیانه ی له گه ل رۆله هه رزه کاره کانیدا
ده یکه ن. جیاوازیه کی ته وتوشی نیه له سه ره حق بن یان نا. هه تا ته و کاته ی
ته وان - هه رزه کاران - بۆچوون و بیر کردنه وه کانیا ن به که سییتی و ناسنامه ی
خویان بزانی، هه رچی یان بۆ راست بکه یته وه ته وان ده یخه نه سه ره خویان و را
لیکی ده ده نه وه که گوايه تو ده ته ویت که سیتی یان بشکیتیت. به بهرگری کردنی له
بۆچوون و بیر کردنه وه کانی، پتی وایه بهرگری له شکۆ و ناسنامه ی خوی
ده کات. بویه پتوسته باوان وریا بن، ده بیت خویان پیا ریزن له وه ی پتو
مونا قه شه کانیا ن دریز بکه نه وه، یان ته وه ی خوانه خواسته هه رزه کاره که هه ست
بکات شکستی خواردو وه، چونکه ته مپۆ نا سبه ی، به جوړیک له جوړه کان
تۆله ی خوی هه ره ده کاته وه.

ته ی نه گه ر شتیکی پتو یست هه بوو که هه ره ده بوو فیر بکریت، ته وکان
چی؟ له و حاله ته دا ده توانین له که شتیکی ئارامی دوور له ده مه قالی و
مشتومردا، به له بهرچا وگرتنی ته و کات و شوینه ی گفتوگو که ی تیدا ده که بن

هه‌لده‌ستین به شیوه‌یه‌کی هه‌ستیار بابه‌ته‌که‌ی ده‌خه‌ینه به‌ر ده‌ست. نه‌گه‌ر ده‌تازانی قسه‌ی سه‌رپیتی و ده‌مه‌قالی له‌به‌ر چاوی خه‌ل‌کدا چه‌نده زیان‌به‌خشه، هه‌رگیز توخنی نه‌ده‌که‌وتن.

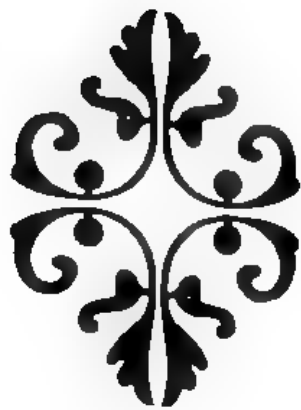
بۆ نمونه؛ هه‌رزه‌کار چه‌زی له‌ ئامۆژگاری نییه، چه‌ز ده‌کات خۆی پێ نیشانی خه‌ل‌کی بدات و ئا‌راسته‌یان بکات. بۆیه په‌روه‌رشیاران ده‌توانن سوود له‌م تابه‌تمه‌ندیه وه‌ربگرن؛ هه‌ر کات ویستیان شتیک له‌ مندا‌له‌که‌یاندا بینن، ئه‌وا سه‌ره‌تا داوای لی ده‌که‌ن ئه‌و فێریان بکات. واته‌ داوای لی ده‌که‌ن سه‌باره‌ت به‌و شته پێنمایان بکات و پێشنیاریان بخاته به‌ر ده‌ست.

٤- سزای هه‌رزه‌کار هه‌ده‌ن

هیچ مروفینکی خاوه‌ن پێز، رازی نییه به‌وه‌ی سزا بدریت. ئه‌وانه‌ی هه‌ست و شکۆیان زیندوو، هه‌میشه کاردانه‌وه‌ی نه‌رێنیان هه‌بووه به‌رامبه‌ر سزا. جا نه‌گه‌ر ئه‌مه له‌ که‌سه ساغه‌کاندا به‌و جو‌ره بیت، ده‌بیت له‌ هه‌رزه‌کاراندا چون

بیت، که‌ هه‌ر له‌ بنه‌ره‌تا هه‌سته‌کانیان تێکه‌ڵ و پێکه‌له. تاکی سزادراو، سزاده‌ر ده‌رده‌چیت. ئه‌و هه‌رزه‌کاره‌ی ئیوه نه‌مپۆ سزای ده‌ده‌ن، چاوه‌پێی ئه‌وه‌ی لی بکه‌ن پۆزیک له‌ پۆزان ئه‌ویش سزای ئیوه بسدات، به‌لام خه‌مه‌که ئه‌وه‌یه په‌نگه سزاگه‌ی ئه‌و ئامانی نه‌بیت.

دایک و باوکێک شک
نا به‌م، ده‌مه‌قاله‌یان
له‌گه‌ڵ مندا‌له
هه‌رزه‌کاره‌که‌یان کردبیت
و به‌براوه‌یی هات‌به
ده‌روه‌وه.

شېرزی لہ
رۆلہ کانی ناو
خیزاندا

شپرزی له پۆله کانی ناو خیزاندا

پۆلی دایک و باوک چییه له ناو خیزاندا؟

به پێزان، له بهشی یه کهمدا هه لۆیسته یه کمان له سههر پۆلی دایکایهتی و نهرو بار و کۆلانه کرد که له سههرشانی دایکانن، له بهشی دووه میشدا تیشکمان خسته سههر هه ندیك لهو هه لۆسوکه وتانهی که دایکان و مندا لان دهینوینن. نهرو بوو له ویشهوه دایکانمان گه پراندهوه بو سههردهمی مندا لئی خۆیان و نهرو یادهوه ریهانهی له گه ل دایکیاندا هه یانه. نهوجا پێمان بو خوشکردن تا که پۆله کهی تێستانیان که دایکایهتییه، بخه نه ژیر پرسیاره وه. هه ولمان دا وه لامی پرسیاره نهو دایکه دلسۆزه بدهینه وه، که تامه زرۆیه بزانیته: "هه له کهم له کوێدا یه؟"

لیه ره دا پرسیاره یك دپته پیش: باشه با بلیین نه وه دایک خۆی ناسی و ئاگایشی سه بارهت به رهفتاره کانی پهیدا کرد، نهوجا چی؟ ئایا نه وه گه ره نهی پهروه ره په کی ته ندروست ده کات؟ پێگومان نه خیر... ئاخر پهروه ره ی مندا ل شتیك نییه دایکان به ته نهها بتوانن پێی هه لبستن. باشه وتمان دایکه که ده زانیته چۆن مامه له بکات، نه ی نه گه ر باوکه که مشتیکیش چییه هوشیاری نه بوو و نه وه ی دایک بنیاتی ده نا له چه سپاندنی به هاداری و بنه ما کانی نه خلاق و رهفتاری هاو سهنگ، نهو به چاو تروکانی که ده یرو خاند، نهو سا چی ده لینیته؟

بۆيە ئەم بەشەمان تەرخان کردووہ بۆ قسەکردن لەسەر ئەو پرۆسە
پەرورەدەییەکی بە دایک دەست پێ دەکات و بێزار وایە لەگەڵ باوکدا
بەردەوام بێت.

ئایا ئەندامانی خێزان پۆلی خۆیان دەزانن؟

لەناو خێزاندا دوو کارەکتەر پۆلی سەرەکی دەگیرن لە پەرورەدەکردنی
منداڵەکاندا، یەکتیکیان دایکە و ئەوی دیکەشیان باوکە. بەلام ئەو دیمەنەکی
ئێمە لە زۆریەک لە خێزانەکاندا بەرچاومان دەکەوێت، تێکەڵاویونی ئەو دوو
پۆلە (دایکایەتی و باوکایەتی). بۆ نمونە؛ هەلومەرجەکانی پوژگار دایکان
ناچار دەکات کە لە هەمان کاتدا هەر دوو پۆلەکە بگریژێت، واتە ناچارە
هەم دایکایەتی بکات هەم باوکایەتیش. هەرچی باوکی ماندوونەناسە، بەیانیان
زوو لە مەل دەردەچێت و تا درەنگانیک لەسەر ئیش و کارە. ئیتر مەگر لە
پشووی سالانە، یان کۆتایی هەفتە و پشووە کورتەکاندا بتوانیت قەرەبووی
باوکایەتیەکە بکاتەوہ. ئیدی مندالیش بەناچاری بە یەک بەلەوہ دەچێتە ناو
کۆمەلگەوہ.

ئایا دایک دەتوانێت بەبێ باوک، دایکایەتی بکات؟

کاتیەک دەچمە بنجوبناوانی ئەو پەتارە شەپانگیز و هەلسوکەوتە
توندووتیژانەی کە لەو دایکانەدا دەبینرێت کە بە مەبەستی وەرگرینی چارەسەر
دێنە لام، لە زۆریەکی خۆیاندا نەبوونی باوک و فەرامۆشکردنی پۆلەکی لە
پەرورەدەکردنی منداڵەکاندا ھۆکاری سەرەکییە.

نکۆلی ناگریت لەوێ کە لەم سەرەدەمدا سەرۆکایەتیکردنی خێزان لەچاو
جاراندا بە پێژەریەکی بەرچاو قورس بووہ. کورتەپێنانی ئابووری، ھاوکات

له گهڼ ښاره زووی ژبانتیکي خوشگوزه رانتر، بووه ته هووی نهووی باوکان
 که مته رخه می بنوینن له ټهر کی باوکایه تیدا. ټه گهر هوکساری نهو
 که مته رخه میبه ش؛ دایینکردنی داهاتوویه کی گه شتر بیت بو منداله کان، یان
 دهسته بهرکردنی ژبانتیکي خوشتر، هیچ له مهسه له که ناگوریت. که مته رخه می
 هر که مته رخه میبه، جا له ژیر هر ناو و به هر پاساو تک بیت.

گه وړه ترین پشتیوان و هاوکاری دایکیک، که نیه تی په وړه وړه کردنی
 جگه رگوښه کانی هیناوه، هاوسه ره که ی، واته باوکی منداله کانیه تی. به لام
 ټه گهر دایک سهره پای دایکایه تی، هه ولی پرکردنه ووی ټه و بوښایه ش بدات که
 له نه بوونی باوکه وه سهرچاوه ی گرتووه، له و حاله ته دا بیسه رو به ره می دینه
 ښاروه. هوکساری ټه مه ش زور ساده یه؛ هیچ دایکیک توانای ټه ووی پی
 نه به خشر او به باوکایه تی بکات.

په نگه بو ټه و چنه د پوښه ی که
 باوک له مال نیه بتوانیت به و
 کاره هه سیت، به لام ټه گهر
 له بری حاله تیکي کاتی بوو به
 نه رزی زیان، ټیدی ټه و سا کاری
 دایک پوو له دزواری ده کات.

گه وړه ترین پشتیوان و هاوکاری

دایکیک که نیه تی

په وړه وړه کردنی جگه رگوښه کانی

هیناوه، هاوسه ره که ی، واته

باوکی منداله کانیه تی. له بهر ټه و

بوښای باوک ده بیته مایه ی

بیسه رو به ره می له ناو مالدا.

کاتیک باوک کچه که ی

ښاگادار ده کاته وه

گریمان کاک شیرزاد که باوکی له نجه یه، له و تووړه بووه که له نجه ی
 کچی دره نگ هاتووه ته ماله وه. باوکی بو دوايه مه یین جار ښاگاداری
 ده کاته وه:

"گوئ بگره کچم، تۆ کاتژمیر (۴) له قوتابخانه تهواو ده‌بیت، پێگه‌ی
 نێوان مāl و قوتابخانه‌ش ته‌نیا نێو کاتژمیره، تۆ بلی کاتژمیرێک. واته
 پێوست ده‌کات کاتژمیر (۵) تۆ له مāl‌وه‌ه‌ بیت. به‌لام هه‌موو پڕۆژیک
 کاتژمیر (۶) به‌ خاوه‌خواو خۆت ده‌که‌یت به‌ مāl‌دا. ئیتر له‌مه‌ودوا ده‌بیت
 کاتژمیر (۵) تێپه‌ر نه‌کات له‌ مāl‌وه‌ه‌ بیت. خوام له‌و خوايه‌ی دوا بکه‌ویت!"
 بۆ پڕۆژێ دواتر، له‌نجه هه‌روه‌ک جاران کاتژمیر (۶) دێته‌وه. با پێکه‌وه
 بزانی چۆی پوو ده‌دات:

به‌دزده‌ز خۆ ده‌کات به‌ ژووردا، سه‌ره‌تا ده‌یه‌وێت دلیا بیته‌وه له‌وه‌ی
 باوکی له‌ مāl‌ه‌ یان نا، بۆیه سه‌یری پێلاوه‌کانی ده‌کات. له‌و سه‌روبه‌نده‌دا
 دایکی دێته‌ لای ده‌رگای مه‌دخه‌له‌که‌وه و به‌ نیگه‌رانییه‌وه که له‌ پوو‌خساریدا
 ده‌خوێنرێته‌وه، به‌ کچه‌که‌ی ده‌لێت: "له‌نجه، کچی خۆم بۆ دواکه‌وتیت؟"
 ده‌بی له‌نجه چۆن وه‌لام بداته‌وه؟

"دایه، تۆ پێم باوکم هاتووه‌ته‌وه؟" ئاخه‌ر گه‌وره‌ترین نیگه‌رانیی ته‌و
 له‌و کاته‌دا ته‌وه‌یه، باوکی پێش خۆی هاتیته‌وه. که له‌ زاری دایکیه‌وه
 ده‌بیسیت هێشتا باوکی نه‌گه‌راوه‌ته‌وه، هه‌ناسه‌یه‌کی ئاسووده‌یی هه‌لده‌مژیت و
 بێ سێ و دوو به‌ره‌و ژووره‌که‌ی ده‌پرات.

دایکیشی به‌ده‌م پرته‌وبۆله‌ دواي ده‌که‌وێت: "ئه‌ری کچی، تۆ بۆ ته‌وه‌نده
 بنگرتیت؟ ده‌بیت چه‌ند جاری تر ئاگادارت بکه‌ینه‌وه؟ مه‌گه‌ر دوینی باوکت
 له‌سه‌ر ته‌وه‌ لیت توو‌په‌ نه‌بوو؟"

وه‌ نه‌بیت نه‌ویش بێده‌نگ دا‌بنیشیت و به‌ره‌په‌رچی قسه‌کانی دایکی نه‌داته‌وه:
 "بلی، وا ده‌زانن خه‌ریکی کاری خراپم، وا نییه‌؟ جا بۆ ئێوه‌ که‌ی متمانه‌تان به‌
 من هه‌بووه‌؟" ته‌م قسانه‌ ده‌کات و ده‌رگای ژووره‌که‌ی له‌سه‌ر خۆی داده‌خات و

ئەگەر لەناو خێزانێکدا لەبری
 باوک، دایک بوو بە
 سینبۆلی دەسەڵات، باوک
 دەست دەکێشێتەووە لە
 پیادەکردنی دەسەڵاتەکە.

ناهێڵیت دایکی بچیتە ژوورەووە.
 نەهاتنەووەی باوکیشی ئەو نەهاتنەووە
 بوو پێی دەدات، لەودێو دەرگاکیوە
 دەمەدەمێ لە گەڵ دایکی بکات.
 ئێستا با هەمان حالت، بەلام ئەم
 جاره لە گۆشە نیگایەکی ترەووە تاووتوتی
 بکەین:

رۆژێک پێشتر باوکەکی کەچەکی ئاگادار دەکاتەووە، بەلام بوو رۆژی دواتر
 دیسانەووە درەنگ دێتەووە. لە گەڵ هاتنە ژوورەووەیدا، تەماشای دەکات بزانیت
 پێتلاوەکە باوکی لێه. ئەم جارەش وتووێژێک لە نێوان دایک و کێژدا دروست
 دەبێت:

- باوکم هاتووەتەووە؟

- دەمێکە هاتووەتەووە، پێی ناخۆش بوو کە دواکەوتوت، وا دیار نییه کە
 حالی باش بێت.

لەنجه بە هەمان شێوەی سیناریۆی یەکەم، بەدەم پرته و پۆلەووە ملی
 ژوورەکە خۆی دەگرێتە بەر، بەلام با بزانین دەکەوتتە دەمەقالی لە گەڵ دایکی
 یان داوای پشتگیری لێ دەکات.

- دایه گیان، بەراستی باوکم لێم تووڕەیه؟ بەپرای توو چی بکەم باشه؟
 لە سیناریۆی یەکەمدا، هەردووکیان - دایک و کچ - بەشدار بوون لە
 دروستکردنی کەشیکێ ناچینگیر و تەنگراویدا. کەچەکی بەووە ناوەستیت لە
 دایکی تووڕە بێت، بەلکو دەرگاکیەکی بەسەردا دادەخات و قسەشی
 پێدەلێت.

که چي له سيناريۆي دووه مډا، کاتيک کچه که پتلاوه کاني ساوکی ده بښت، داوای يارمه تی له دايکی ده کات و هانای بؤ ده بات. له موه ده گڼه ته وهی، که باوکان ته نانه ت پتلاوه کانیشيان رۆلنکی گوره ده بښت له پوره ردهی مندالدا. له بهر ته وه که ده لښ دايک ده پروو کيت ته گره به تنيا پوره ردهی منداله که ی بکات، مبه ستمان ته وه به بهرهمی باوکايه تیکردن له لایه ن دايکانه وه چيتر نيه جگه له بیسه روه به یی و پاشا گردانی، چونکه توره باوکانن که به باشتري شتوه باوکايه تی ده کهن.

له بهر چي دايکان ناتوانن باوکايه تی بکهن؟

لای هم مووان ناشکرایه، که به سروشت پياوان له پرووی جهسته ييه وه به هيزترن. پياوان هيزيان پي دراوه، نافره تانیش جوانی و سۆز و مېهره بانی. پياوان له پروو که شدا رهق و زيرن، چهنده خویشيان ناسک بکهنه وه دهنگيان هر زير و قه له وه، دهنگيان جورنک له سام و شکۆی پتوه دياره. له بهرامبه ردا دهنگی دايکان که نهرم و ناسکه، زیاتر نهرمی و به سۆزيان لښت. بۆیه کاتيک هوّل ده دن خويان زال ده ريخن و نمايشی بازوويان بکهن، ده بښی ده ورويه ر به ناسانی ناچنه ژير پکتيه وه. مندالیش تهمه ده زانیت، بۆیه بهرامبه ری ده وه ستيته وه و به ره هلستی برياره کانی ده کات.

با پتکه وه سهرنجی تهم نمونه يه بدهين: به دهنگی به رزی فرمانده يه کی سهربازی، سه ده ها سهر باز پريز ده بن و ده ست ده کهن به مه شقکردن، به لام ته گره دهنگی فرمانده که دهنگتيکی پر و به هه ژموون نه بښت، واته ناسک و له سه رخو بښت، ده بښی هه مان کاریگه ری نابښت. (مبه ستمان له م نمونه يه، هه رگيز جياکاری نيه له نيوان ژن و پياودا، به لکو به پيچه وانه وه، مبه ستمان

ئەو يە ئەگەر ھەريەكەيان بەگۈرەي سۈرۈشتى خۇيان بىجۈۈلۈنەنە و
ھاۋكارىي يەكتر بىكەن، ژيانى ھەردوۈكيان خۇشتەر و ئاسانتر دەيتت).

دەمەۋىت نەمۈنەيەكى تر بېيىنمەۋە لەسەر گىرنگىي پۇلى باۋى ل
پەرۋەردەي مندالدا: بىرم دىت لە يەكىك لە سىمىنارەكاندا خاتوونىكى بەرىز
دەستى ھەلپرى و بەسەرھاتىكى خۇي گىپرايەۋە:

"مامۇستا راست دەفەرمۈيت! ئەو پۇژە دەمۈيست منالەكان بىخەۋىنم،
گىرم خواردبوو بەدەست ھەر سى مندالەكەمەۋە، نەدەخەۋىن. تا قۇلى
يەكىكىانم دەگرت و دەمبەردە سەر جىگەكەي، ئەۋى تريان پايىدەكرد و
دەچوۈ بۇ لاي يارىەكانى. ئىتر منىش گەيشتە تىنم و ھاۋارم لە باۋكيان كىرد،
ئەرى تۇچ باۋكىكى، دە ۋەرە شىتكيان پى بلى!

خودا ھەلناگىرت يەكسەر كۈنترۇلى تەلەۋزىۋنەكەي دانا و ھات. ھەر
ئەۋەندەي وتى: "ئادەي كەستان لەبەرچاۋم نەمىتت، خىرا بىچنە سەر
جىگەي خۇتان!" ھەرسىكيان سەريان كىز كىرد و چۈۋنە سەر جىگەكانيان.
منىش لەۋ نىۋەندەدا بەسەرسورماۋى مامەۋە. كاتۇمىرلىك بوو بەساقە و
بەقوربانىان دەبووم بەقسەيان نەدەكردم، كەچى بەقسەيەكى ئەۋ ئاقل بوون.
بەپراستى ھاۋراتم مامۇستا، بەبى باۋك، دايكايەتى زۇر زەحمەتە".

بەدلىيايەۋە تىيىنى خۇمان ھەيە لەسەر شىۋازى قسە و مامەلەي باۋكەكە،
بەلام ۋا بزانم لە پروانگەي گەياندىنى پەيامەكەۋە نەمۈنەيەكى گونجاۋ بوو.
بەلى، دوۋپاتى دەكەينەۋە كە پەرۋەردەي مندال پۇرسەيەكى دوۋلايەنەبە،
پىۋىستى بە بەشدارىي پراستەوخۇي ھەردوۈكيانە -دايك و باۋك- زاۋەزاۋ،
پىسەرۋىرەيى، ھاترھاۋارى دايك و پىپەرنامەيى لەۋ مالا داناپرېت، كە ھەمرو
شىتېك كەۋتوۋەنە سەرشانى دايكەكەي، چۈنكە دەيتت دايك زۇر لە خۇي
بكات بۇ پىكرەنەۋەي ئەۋ بۇشايبەي كە لە نەبوۋنى ھەژمۈون و شىكۈي باۋكەۋە

سهری هه‌لداوه. ئاشکرایه که شتیکی لهو جۆره چ بۆ دایک، چ بۆ منداڵه‌کان، تا باینی شتیکی ماندووکه‌ره. ئهم بابته‌هه‌یه‌کی تریشی هه‌یه، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه کاتیکی دایک هه‌لده‌ستیت به‌ گێرانی پۆلی هه‌ژموون و ده‌سه‌لات، که خۆی له‌ به‌ره‌تدا کاری باوکه، له‌و حاله‌دا باوکیش ده‌ست ده‌کشیتوه‌ له‌وه‌ی پیاده‌ی ده‌سه‌لاتی باوکایه‌تی بکات. به‌داخه‌وه، ئهمه‌ گرفتیکه‌ که له‌ زۆریکی له‌ خه‌زانه‌کاندا چاومان پێی ده‌که‌وێت. دایکه‌که‌ ده‌ست ده‌کات به‌ باوکایه‌تیکردن، یاسا و پێسا داده‌نێت و به‌ره‌قی له‌ گه‌لیان ده‌جوولیتوه‌. زیانی ئهمه‌ له‌ چیدایه‌؟ زیانه‌که‌ی ئه‌وه‌یه‌ ئیتر منداڵه‌کان ئه‌و سۆز و ئه‌وه‌ینه‌یان ده‌ست ناکه‌وێت که ده‌بوو له‌ دایکیانه‌وه‌ وه‌ری بگرن. له‌به‌رامبه‌ردا باوکیش هه‌لده‌ستیت به‌پرکردنه‌وه‌ی بۆشایی دایک و هه‌ول ده‌دات بپێت به‌ باوکیکی دایکتاسا. له‌و نێوه‌نده‌شدا منداڵه‌کان هم‌ له‌ سۆزی دایکایه‌تی بپه‌ش ده‌بن، هم‌ له‌ هه‌ژموون و سونبۆلی باوکایه‌تیش. بۆیه‌ ده‌بینی ده‌که‌ونه‌ به‌ره‌ره‌کانی ئه‌و حاله‌ته‌ی که نامۆیه‌ به‌ سروشتی ناخی دایکیان.

باوک له‌ناو خه‌زاندا سونبۆلی ده‌سه‌لاته

مه‌به‌ستمان له‌ ده‌سه‌لات، دانانی پێسا و زامکردنی جێه‌جێکردنه‌تی. به‌کارهێنانی هه‌له‌ی ده‌سه‌لات له‌ناو خه‌زاندا، سهر ده‌کشیت بۆیه‌کیکی له‌م دوو

حاله‌ته‌: گوێپێنه‌دان یاخود خۆسه‌پێنی. گرتنه‌ده‌ستی ده‌سه‌لات و بوون به‌ خاوه‌نی به‌ریار به‌ خۆسه‌پاندن ناییت، به‌لکه‌ به‌وه‌ ده‌پێت ئه‌ندامانی خه‌زان خۆیان به‌ شتیه‌یه‌کی ئاره‌زوومه‌ندانه‌ ئه‌و که‌سه‌ دیاری بکه‌ن که سهرچاوه‌ی به‌ریاردانه‌.

بوون به‌ خاوه‌ن به‌ریار
و ده‌سه‌لات، هه‌رگیز
ئه‌وه‌ ناگه‌یه‌نیت که
گرژومۆن و به‌زه‌بر
بیت.

بوون به خاوهن بریار و دهسه لات، هرگیز نه وه ناگه یه نیت که گرژومون و به زهر بیت. خاوهن دهسه لاتنی راسته قینه، نه و کهسه یه که خوشامه له یی و پرووخوشیه که ی تیکه ل ناکات به و لایه نه ی که یاسا داده نیت و بریاری کونایی ده دات. بۆ نمرونه؛ ماموستا خاوهنی دهسه لاته له ناو پوله که یدا. نه و پوله ی ماموستای تیدا نییه، ده لئی شاری بی حاکمه، به لام نه مه مانای نه وه نییه خوی تروره بکات و ده موچاوی بدات به یه کدا کاتیک قونابیه کانی

نمره ی بهرز ناهیتن. ته واو پیچه وانه، نه گهر بیان بلیت: "هیوادارم بۆ جاری داهاتوو نمره ی بهرز به ده ست بهیتن." له م باره دا نه دهسه لات و پایه که ی ده خاته ژیر پرسیاره وه، نه پرووخوشی و خوشه ویستییه که شی له ده ست ده دات.

**نه گهر باوک پیاده ی
دهسه لاتنی نه کات،
گیروگرفته کان ته نگ
به خیزان هه لده چنن.**

هاوشیوه ی نه و نمرونه یه ی سه ره وه، دروست نییه باوک له ناو مالدا بهرده وام گرمه ی بیت و ناوچه وانی گرژ کردیت و کهس نه ویریت لئی نریک بیسته وه، چونکه نه وه پیی ناوتریت دهسه لاتداری، نه وه دیکتاتوریه. جه مسهریکی نه م ناوه نده پرته - که بوون به سونبولی دهسه لاته - بریتیه له خوسه پینی و زۆرداری. جه مسهره که ی تریشی ئیه مالی و پشتگوینخسته.

هه ندیک جار پیی تیده چیت له ناو خیزانی کدا باوکه که له ئاست بهر پرسیار تیه کانی سه رشانیدا نییه، ئاگایی نییه سه باره ت به وه ی که سونبولی دهسه لات و بریاره له ناو خیزانه که یدا. سه ره نه جامی نه مه ش هاتنه کایه ی مۆدلیکی خیزانیی گرفتاریه (۱). مۆدیلی خیزانیی خوسه پینه ر. ۲. مۆدیلی خیزانیی فه رامۆشکار). مانه وه ی دهسه لات به هه لواسراوی ده بیته هوی نه وه ی

هه‌ندامانی تری خه‌زان، دایک یان هه‌ر نه‌ندامیکی تر، وه‌ک سه‌رچاوه‌یه‌کی هه‌نز به‌شیه‌یه‌کی تاکلایه‌نه له به‌رژه‌وه‌ندی خویان به‌کاری به‌هه‌ن.

له‌م پرووه‌وه‌ زۆر گرنگه‌ باوک هه‌ستیت به‌به‌جیگه‌یانندی نه‌رکی گرته‌ده‌ستی ده‌سه‌لات و به‌ریار، به‌لام به‌یرمان نه‌چیت نه‌وه‌ دایکه‌ که نه‌و (ده‌سه‌لاته‌ سروشتیه‌) ده‌به‌خشیت به‌باوک. هه‌تا نه‌و کاته‌ی دایک دان نه‌نیت به‌په‌یگه‌ی باوکدا، باوک چه‌نده‌ هه‌ول بدات ناتوانیت به‌نه‌رکی سه‌رشانی خوی هه‌ستیت له‌ناو مال و منداله‌که‌یدا. باوک نه‌و کاته‌ باوک که هاوسه‌ره‌که‌ی دایکی منداله‌کان- نه‌و په‌یگه‌یه‌ی په‌ر وه‌ا ده‌بینیت و به‌و چاوه‌وه‌ بۆی ده‌روانیت. نه‌گه‌نا ناتوانیت وه‌ک په‌تو‌ست باوکا‌یه‌تی بکات، با نه‌و باوک خاوه‌ن هه‌نز و سه‌روه‌ت و سامان و ناویانگیش یت.

دایک له‌ناو خه‌زاندا پۆلی هاوسه‌نگی ده‌بینیت

دایک هۆکاری پاراستنی هاوسه‌نگی ناو خه‌زانه‌. هه‌موو نه‌و شتانه‌شی که بۆ نه‌نجامدانی نه‌م نه‌رکه‌ په‌تو‌ستیه‌تی، له‌ ناخیدا دانراوه‌. له‌ خه‌زانیکه‌ی نه‌ندروستدا، هه‌ستی سۆز و مه‌هره‌بانی ناو ناخی دایک توانای نۆژه‌نکردنه‌وه‌ی سه‌رجه‌م نه‌و نا‌هه‌مواریانه‌ی هه‌یه‌ که پروو له‌ خه‌زان ده‌کات. بۆیه‌ که له‌م پرووه‌ ده‌روانین، ده‌بینین که به‌ ته‌واوی مانا دایکان سه‌رچاوه‌ی سۆز و مه‌هره‌بانین بۆ خه‌زانه‌کانیان.

به‌لام به‌داخه‌وه‌، له‌ پۆزگاری نه‌مه‌رۆدا به‌ چاوی نا‌کارایه‌وه‌ ته‌ماشای نه‌و دایکه‌ ده‌کریت، که به‌وه‌ته‌ کانگای سۆز و به‌زه‌یی بۆ خه‌زانه‌که‌ی. نه‌گه‌ر دایکین که به‌ سۆز و نه‌وینی دایکه‌نه‌وه‌ له‌ گه‌ل جگه‌رگۆشه‌که‌یدا به‌جوولیه‌وه‌، ده‌رویه‌ره‌که‌ی نامۆزگاری ده‌که‌ن: "نه‌وه‌نده‌ش نه‌رمونیان مه‌به‌ له‌ گه‌ل منداله‌کانتدا، که گه‌وره‌ به‌وون به‌گویت نا‌که‌ن." له‌ کاتیکدا ئیمه‌ ده‌زانین

پابه‌ندبوونی مندالان به یاسا و ریساکانی ناو خیزانه‌وه، په‌یوه‌ندیی به هه‌ژمووی
 باوکه‌وه هه‌یه. ئەوجا دایک دیت و کاریگه‌ریی هه‌ژموون و ده‌سه‌لاتی باوک
 هاوسه‌نگ ده‌کاته‌وه. به‌لام ئە‌گەر ئە‌ویش هاوشیوه‌ی باوک به‌رگی ده‌سه‌لاتی
 پۆشی، ئیدی ئە‌وسا کانیای سۆز و میهره‌بانی له‌ناو خیزاندا وشک ده‌کات.
 له‌وه‌ها باریکدا مندالی بیچاره‌ چی بکات ئە‌گەر پتویستی به‌ سۆز و

خۆشه‌ویستی هه‌بوو؟ ئە‌گەر مندال
 ده‌ستی نه‌گه‌یشت به‌ دایک و لێیه‌وه
 تینویتی ناخی نه‌شکاند، ده‌چیت
 له‌ده‌ره‌وه و به‌ ئە‌م و ئە‌و ئە‌و پۆشاییه
 ترسناکی ناخی پر ده‌کاته‌وه،
 چـونـکه خۆشه‌ویستی
 پنداویستییه‌کی له‌بنه‌هاتوه.

له‌ناو خیزانیکی ته‌ندروستدا،
 دایک و باوک هاوکاریی یه‌کتر

**پابه‌ندبوونی مندالان به یاسا و
 ریساکانی ناو خیزانه‌وه،
 په‌یوه‌ندیی به هه‌ژموونی
 باوکه‌وه هه‌یه. ئەوجا دایک
 دیت و کاریگه‌ریی ئە‌و
 هه‌ژموون و ده‌سه‌لاته
 هاوسه‌نگ ده‌کاته‌وه.**

ده‌که‌ن و شانبه‌شانی یه‌ک منداله‌کانیان گۆش ده‌که‌ن. نیشانه‌ی لاوازی نییه
 ئە‌گەر هاوسه‌ران که‌موکورتیی یه‌کتری پر بکه‌نه‌وه، به‌لکو گه‌وره‌ترین ئاماژه‌یه
 بۆ ئە‌وه‌ی که‌ به‌ پرۆسه‌یه‌کی ته‌ندروستدا تێده‌په‌رن. با بلیین یه‌کیک له
 منداله‌کان په‌په‌روی ریساکان ناکات و که‌شی مأل تیک ده‌دات. له‌م باره‌دا
 باوک دیت و به‌ ده‌سه‌لاته‌کی سه‌روه‌ری یاسا-که‌ کو‌ده‌نگیی ته‌واوی
 ئە‌ندامانی خیزانی له‌سه‌ره‌- ده‌چه‌سپینیت. په‌نگه‌ له‌و کاته‌دا منداله‌که‌ پتویستی
 به‌ دل‌دانه‌وه‌ بیت. جا چیه‌؟ باوه‌شی پر سۆزی دایک ئاماده‌یه، که‌ی ویستی
 ده‌توانیت په‌نای بۆ به‌ریت و ئارامیی ده‌ست بکه‌ویت. دایک ده‌توانیت به
 زمانه‌هه‌نگوینییه‌که‌ی خۆی، بایه‌خی گو‌په‌رایه‌لیی ریساکانی بۆ پروون بکاته‌ره‌.

بە دەم قسە كانی شیه وە، دەست بە ئیت بە سەر و قزیدا. ئیتر بە و جۆرە لە
لایەكە وە لە گەل قورسی بە جیھانی پرسیاكاندا رایەت، لە لایەكی تریشە وە
فیری ئەو دەیت كە بە برونی خوشەوێستی دەتوانیت بە سەر هەموو
نارەحەتیەكاندا زال بیت.

ئەوێ بە لامە وە سەیرە ئەوێ، لە زۆریك لە سیمینارەكاندا دەبینم دایكان
بە شیوەیەكی تر بۆ مەسەلەكە دەروانن. بە شتیکی زۆریان پتیا وایە، كە
پتویستە دایك و باوك بە هەمان جۆر مامەلە بكەن. ئەگەر لەبەر هەر هۆیەك
باوك سزای منداڵەكە دا، پتویستە دایكیش بە نەرمی لە گەلیدا نەجوولیتە وە.
بە لام من دەپرسم: ئەو منداڵەكە لە دەست یاسا و پرسیاكانی باوكی رادەكات،
ئەگەر پەنا نەباتە بەر باوەشی دایكی، ئەدی پتیم نالین پەنا بەریتە بەر باوەشی
كی؟ ئایا ئەو دایك و باوكانە خەمی ئەوێیان نییە منداڵەكەیان بە دوای
باوەشیکی تردا بگەریت لە دەرهوێ خیزان؟

بەدەر لەو، ئەو منداڵانە پرووبە پرووی سزا دەبنە وە لە لایەن باوك و
دایكیشیانە وە، خۆیان دەدەنە دەست هەستە نەرنییەكانیان ئاراستەیان بكات؛
ترووشی هەلچوون دەبن و رق و توورەیی لە ناخیاندا هەلەگرن. جگە لەوێ
كە لە دەرگای كەس و شتی تر دەدەن و سەرگەردان دەبن، ئەوێندە بە دوای
دلدانە وەدا دەگەرین. كە منداڵ گەیشته ئەم قوناغە، هیچ شتیك سوودی نییە؛
نە ئازاری و یزدانی دایك و باوك، نە پەشیمانی و حەسرەتیان.

كە وا بیت جیی خۆیەتی ئەم بۆچوونە چەوتە راست بكەینە وە. پتویستە
ئامیزی پر سۆز و خوشەوێستی دایك هەمیشە كراوە بیت. كاتێك منداڵ
لە دەست باوكی هەلەت، پتویستە پەناگەیهك هەبیت هانای بۆ بەریت. بە لام ئەو
ئامیزە ئامیزیك نییە بۆ لەكە دارکردنی شكۆ و دەسەلاتی باوك، بەلكو ئامیزیكە
ئەو دەسەلاتە و پێداگریە لە گەل خوشەوێستی و میهرەبانیدا دەشیت.

پینگەى داىك و باوك له دنيای مندالدا

وهك له سه ره وه ئاماژه مان پى دا، مندال هم پتويستى به داىكه، هم پتويستيشى به باوكه. له پروانگه يه وه ده توانين بليت، خيزانى تهن دوست نه خيزانه به كه سه ركه وتوو بووه له راگرتنى هاوسهنگى له نيوان ده سالان سوزدا. چونكه نهو خوراكه سوزيهى مندال له باوكيه وه وهى ده گريت، جياوازه لهو خوراكهى كه له داىكه وه وهى ده گريت.

به داخه وه، هه نديك له باوكانى ته مرق پاساويكيان بو خويان داتاشيوه به هويه وه پاده كهن له نهركى باوكا يه تى: "راسته كاتيكى كه مم هيه بو بينى منداله كانم، به لام كه پتكه وه ده بين ده ليتى هاوپرين، ته وه نده نيوانمان خوشه." زورنىكى تريس سكاله ده كهن له ده ست پراكه پراكى به ده ستهيتانى بزيوى و ئيشوكار: "مه پرسه چه نده سه رقالم، شه وان ته وه نده درهنگ ديمه وه، منداله كان خه وتوون. به يانيانيش پيش ته وهى ته وان ههستن، من له مال ده رچورم." ناتوانم به ته واوه تى بليت ئيشوكار و بزيوى ژيان، باوكانى له مال و منداله كانيان دوور خستوو ته وه. ئاخىر باوكان له كوئيشدا -هه رهك ئيستا- به دواى بزيويه وه ماندوو بوون، به لام له گهل ته وه شدا كاتى ته وه يان هه بور چيروك بو منداله كانيان بگيرنه وه و باسى به سه رهاته كانى خويانيان بو بكه.

بوونى باوك، ئارامى ده به خشيت به مندال. يه كيك له خوشترين و بهر دليانيترين كاته كانى مندال، تهو كاتانه به كه له گهل باوكيدا به سه رى ده بان. به روا ناكه م باوكان بتوانن بليت: "با زور سه رقاليش بم، به لام ديسان وه ته وهى له دهستم بيت ده يكه م بو ته وهى منداله كه م فه راموش نه كه م." بزيوى؟ به زيشكيك به پينه بهر چاوتان، كه هه لده ستيت به برينى تهو بزيويه كه لوكسجين داين ده كات بو يه كيك له نه خوشه كانى. تهو جا پاسا و بو تهو كارى ده هيتته وه و پى ده ليت: "داواى لىسوردن ده كه م، ته وه نده كانم نيه

خەرىكى تۆبەم، ۋەك دەيىنىت زۆر سەرقالم. بەلام دىل لە دىل مەدە، جارجار سەردانت دەكەم و تۆكسجىنەكەت بۆ دەبەستمەۋە و بۆ خۇمان دەمەتەقى دەكەين. "بە راى تېۋە، ۋەلامى نەخۇشەكە دەيىت چى يىت؟ نەخۇشەكە پىۋىستى بەۋەيە ھەموو ساتىك تۆكسجىن ھەلبىزىت، نەۋەك بەگۈرەي كاتى پىزىشكەكە خۇي رىك بەخات.

دۇخى مىندالىش جىاۋازىيەكى ئەۋتۇي نىيە لەگەل ئەمەدا. ئەۋكاتانەي بىلوك لەگەل مىندالەكەيدايە، ھاۋشىۋەي نەخۇشەكەكە تۆكسجىن ھەلبىزىت، ئەگەر ھىچ شىتېكىش نەكات، ھەر ئاسۋودەيى و دىلىيى بەخش دەكات. چۈنكە باۋكان بە شىۋەيەك بەدى ھىنراۋن، كە ھەستى دىلىيى و ئارامى بە مىندالەكانيان بىەخشن.

بۆ نمۇنە؟ بە شىۋەيەكى گىشتى ھەمان شەلەژانى رەفتارى لەۋ مىندالە كوراندە بەدى دەكرىت، كە بەبى باۋك گەرەبوۋن. گىشتى سەرەكى ئەۋ كوراندەي كە يىشەش بوۋن لە خۇشەۋىستى و بايەخى باۋك ئەۋەيە، ناتوان لەمەر رەۋىتىكى ھاۋسەنگ زىان بگوزەرىن، ھەرۋەھا بەزەحمەت ئەۋ بىرارانە دەخەنە بوۋارى كىردەيەۋە كە لە زىانياندا دەيدەن. كەۋاتە دەتۋانىن بلىن گەرەترىن دەرھاۋىشتەي بى باۋكى لە كوراندە بىرىتە لە بىرپارنۇنەدران، يىەرنامەيى و شىپزەيى، لەگەل بىشېرادەيى.

كوران لە باۋكىانەۋە فېر دەبن پىاۋ دەيىت چۆن يىت. جا ئەگەر لەناۋ خىزاندا باۋك يان كارەكتەرىك نەبور كە پۇلى باۋكايەتى بىيىت، كورپى ناۋ ئەۋ خىزانە فېرى باۋكايەتى نايت و ھەلى ئەۋەي بۆ ناپەخسىت بزانىت كاروبارى ناۋ مال چۆن بەرپىۋە دەبرىت و بە چ شىۋازىك مامەلە لەگەل خەنمى مالدا دەكرىت. چى لەۋە دژۋارتىرە، مىندالېك لە قۇناغەكانى

گه شهيدا ئه و كه سهى له پالدا نه بئيت كه پتويسته بيكات به سه رمه شن و
موديل بو خوى!.

گرنگى بوونى باوك ته نيا له كوراندا كورت نابيته وه، بهلكو بو كچانيش
زور گرنگه. كچان له باوكيان وه ههستى دلنيايى و ئاسايش وه ده گرن،
پنداويستى (خوپه نادانه پال كه سىكى به هتير) له ناخياندا پر ده بيهته وه. پال پشت
به ته زموونى كه سىي خوم، ده توانم بلّيم ئه و كچانهى كه وهك پتويست
ههستيان به بوونى باوكيان نه كردوه له ژياناندا، بهرده وام به دواى په ناگه يهكى
ئارامدا ده گه پرين كه دالدهيان بدات، له ژير په نا و سيپه رى ئه و كه سانه دا ههست
به ئاسووده يى ده كه ن كه له خويان به هتيرترن. ته نانه ت زور جار ئه و كه سهى
هاوسه رگيرى له گه ل ده كه ن، ههز ده كه ن به ته مه ن له خويان گه و ره تر بئيت.

ئه و هه ستانه ي كچيك له باوكيه وه وه رى ده گرئيت، تا بلّى تايپه ته. باوك
وهك گه و ره ترين پال پشت و پر كه ره وه ي لايه نه لاوازه كانيان ده بينن. بو
نموونه؛ ئه و وزه ته رتيپه ي كه له كاتى داهيتانى قري باوكى، يان چوونه
باوه شى، يان هه ر شتيكى تره وه وه رى ده گرئيت، له هيج كه سىك و شتيكى
تره وه وه رى ناگرئيت.

له بهر ئه وه گه و ره ترين شه ژانى رهفتارىي ئه و كچانه ي كه بى باوك
گه و ره برون، برىتيپه له پر نه بوونه وه ي ئه و پنداويستيه ي كه بو په نادان و
پاريزران هه يانه، هاوكات له گه ل ههست كردن به نا ئاسووده يى ده ورون و
هه لچوون. قه ره بوو كردنه وه ي ئه و پنداويستيه يانه ش له قوناغه كانى دواتردا، تا
بلّى كارىكى سهخت و تهسته مه.

ئه و باوكانه ي له تاو ده وام و ئيشوكار بواريان نيه كات بو منداله كانيان
تهرخان بكه ن، ده بئيت ئه وه بزائن كه شتگه ليكيان فه راموش كردوه، كه دواتر
نهك به پاره بهلكو به هيج شتيكى ته م دنياه به دهست نايه ن و ناكردرين.

جئیی خۆیه تی لیره دا ئامازه به خالیکی ورد بکهین: جاری وایه باوکه که له مالیشه، به لام وهک پتویست گرنگی نادات به مندا له کانی و حساب بۆ هاوسه ره که ی ناکات و شکۆ و که سیتی ئه ندامانی خیزانه که ی بریندار ده کات. ئه و مندا لانه ی له بهر دهستی باوکیکی له و جورده دا پیده گهن، ئه وانیش وهک باوکیان شکۆشکین و توندوتیژ ده رده چن. له هه مووشی ناخۆشتر ئه وه یه، یه که م کهس دایک و باوکه که خۆیان ده بنه قورسانی به ره مه که ی خۆیان.

نهیانی باوکایه تی نموونه یی: کو بوونه وه ی خیزانی

تا کو ئیره هه ولمان دا تیشک بخهینه سه ر گرنگی و بایه خی پۆلی باوکان له په خساندنن زه مینه ی له بار بۆ دایکان، تا کو به جوانترین شیوه ههستن به ئهرکی سه رشانیان. ئه مه له لایه ک، له لایه کی تره وه کو مه له شیواز و پتوشویتییک هیه، که پتویسته باوکان بیگره بهر تا کو بتوانن به ئهرکی باوکایه تی ئه ستۆیان

هه لبستن. بۆ نموونه؛ گرنگترین هۆکار بۆ دروستبوونی خیزانی ته ندروست، بریتیه له و کو بوونه وه خیزانییه که هه فتانه ئه نجام ده دریت. به رجه سته نه بوونی ئه م تایه ته مندییه ش، له مه ریکی گه ریه له به رده م گه شه کردنی خیزان و ئه ندامه کانی.

گه ره ترین شله ژانی په فتاری له و کچانه دا که بی باوک گه ره بوون، بریتیه له پر نه بوونه وه ی ئه و پیداو یستییه ی که بۆ په نادان و پاریزران هه یانه، هاوکات له گه ل هه ستکردن به نا ئاسووده یی ده روون و هه لچوون.

کاتییک له سیمیناره کانمدا

باس له گرنگی کۆبوونهوهی خیزانی دهکهم، ههلوتست و کاردانهوهی دایک و باوکان له دوو شیوه داخوی دهییتتهوه: یان ئهوهیه دهلین: "ئیمه ههموو پۆزیک کۆبوونهوه دهکهمین." یان "کاتمان ههیتت دهیکهین." بهلام ئهوهی ئیمه مههستمانه، تهواو جیاوازه لهوهی که ئهوان باسی دهکهن. قسهی سههتیی و دههتهقی بهردهم شاشه، ههرگیز پتی ناوتریت کۆبوونهوهی خیزانی، چونکه ئهوهی ئیمه باسی دهکهمین تاقمیک پتسا و خهسلهتی تایهتی خوی ههیه، که گرنگترینان ئهمانهی لای خوارهوهن:

۱- کات و پۆزهکهی جیگیره

تیروانینی جۆری "کهی کاتمان ههبوو دهیکهین"، بهلگهیه لهسهه ئهوهی که دانیشتوانی ئهو ماله کۆبوونهوهی خیزانی ئههجام نادهن، چونکه کۆبوونهوهی خیزانی کات و پۆزی دیاریکراوی ههیه و ههموو ئهندامانی خیزانیش زانیاریان ههیه لهبارهیهوه. بۆ نمونه؛ سهروکی خیزان دهتوانیت بریارینکی لهم جۆره بدات: "ههموو ههفتهیهک پۆزی پینجشممه، کاترمیر (۸-۹) ی شهو کۆبوونهوهی خیزانیمان ههیه."

ئهم کات و پۆزهش ناییت بگۆرددریت یان دوا بخهریت، مهگر پهزامهندیی ههموو ئهندامانی خیزان وههگیریت ئینجا. کاتی کۆبوونهوهکه کاتینکی تایهته، پۆزهکهشی تایهتترین پۆزه. ناییت لهو کاته دا میوانداری کهس بکهریت، یان هیچ سهردانینک دابنهریت. پتویسته ههموو چالاکیهکانی خیزان بهگۆرهی ئهو مهوعیده پتیک بخهریت. ئهرکی سهرشانی سهروکی خیزانه، پتوشوننی پتیشهخت بگهرته بهر بهرامبهه ههر هۆکارینکی دهههکی، که دهگهری ههیه تهگهره بهخاته بهردهم کۆبوونهوهکهیان.

۲- داخوازی جۆریک له جدییته

مادهم ئیمه ده‌لێین گرنگترین سه‌رچاوه‌ی بڕیاردان له خێزاندا نه‌و کۆبوونه‌وانه‌یه‌ که نه‌نجامی ده‌ده‌ن، که وا بێت پێویسته جۆریک له جدییته و پابه‌ندبوونی تیدا بێت. په‌فتارگه‌لیکی هاوشتیه‌ی بێریزی نواندن، خۆنواندن و حساب بۆ نه‌کردن، کۆبوونه‌وه‌ی خێزانی له ناوه‌ڕۆکه‌که‌ی به‌تال ده‌کاته‌وه و ده‌یکات به‌ پرۆسه‌یه‌ک بۆ خۆسه‌پاندن و نمایشی هێز و بازوو. له‌ نێوه‌ندی ئهم چالاکییه‌دا، هه‌موو ئەندامانی خێزان گۆیان لی ده‌گیریت و بۆچوونه‌کانیان به‌هه‌ند و هه‌رده‌گیریت و گفتوگۆی دوور له‌ توندوتیژی درێژه ده‌کیشیت، تاکو ده‌گه‌نه‌ بڕیارێکی هاوبه‌ش. باوکیش به‌رپرسی په‌که‌می پاراستنی تارامی و هاوسه‌نگی کۆبوونه‌وه‌که‌یه.

"چێژ له‌ باوکایه‌تی ده‌بینم."

خێزانی‌ک سێ منداڵیان هه‌بوو، گه‌وره‌که‌یان که هه‌رزه‌کارێکی (۱۵) ساڵ بوو، په‌فتاری شه‌پانگێزانه‌ی ده‌نواند و که‌شی ناومالی تیک دابوو به‌سه‌ر په‌کدا. که که‌وتمه‌ گفتوگۆ له‌ گه‌ڵیان، بۆم ده‌رکه‌وت که هه‌یج بیه‌رکه‌یه‌کیان نییه‌ سه‌باره‌ت به‌ کۆبوونه‌وه‌ی خێزانی، له‌ راستیدا کیشه‌یه‌کی واشیان نه‌بوو که گیر بخۆن به‌ده‌سته‌یه‌وه، هاوکات زۆر گرنگیشیان ده‌دا به‌ ده‌رپرسی خوشه‌ویستی له‌ ناو خۆیاندا. به‌لام دوا‌ی ده‌ستیشانکردنی حاله‌ته‌که، بۆم ده‌رکه‌وت که نه‌نجامه‌دانی دانیشتی خێزانی بووه‌ته‌ هۆی ئه‌وه‌ی ئەندامانی خێزان له‌ په‌کتر دابهرپن و به‌و شێوه‌یه‌ مامه‌له‌یان له‌ گه‌ڵ نه‌کریته‌ که ته‌مه‌نه‌که‌یان داخوازیه‌تی. په‌که‌م ده‌رهاویشه‌ی ئهم دۆخه‌ ناسازه‌ش له‌ هه‌لسوکه‌وتی منداڵه‌ هه‌رزه‌کاره‌که‌یاندا په‌نگی دابوووه‌وه، چونکه هه‌شتا به‌و چاره‌وه‌ بۆیان نه‌ده‌پروانی که ته‌مه‌نه‌که‌ی شایسته‌ی بوو.

دواي ئالوگۆرى بىرورپا، گەشتىنە ئەو ئەنجامەي كە لەمەودوا ھەمىر
 ھەفتەيەك لە كاتىكى ديارىكراودا كۆبوونەو ھەي خىزانى ئەنجام بەن. لەپاش
 يەكەم كۆبوونەو ھەيان، داىكيان بەم شىۋەيە باسى دانىشتەكەيانى بۆ گىرامەرە:
 "پۇزى پىنجشەممەي رابردوو، كاترمىر (۸)ى سەرلەئىوارە، دواي ئەو ھەي
 زەمىكى بەلەزەتمان خوارد، ھەموومان لەدەورى مېزىك دانىشتىر
 دەستمان كرد بە كۆبوونەو ھە. ھەر ھەك ئەو ھەي پىشتىر قسەمان لەسەر كردىر
 كاغەز و قەلەمىشمان ئامادە كرد تاكو پىر و راسپاردەكان بنويسىن.
 ھاوسەرم پىتى و ابوو كە ئەو ھە گەرەكردنى مەسلەكەيە و پىويست بەو
 ناكات، بىرم دىت وتى: 'ئەو چىيە خۆ نەتەو ھەي كگرتو ھەكان كۆ نەبوو ھە!'
 بەلام دوا جار بەنابەدلىش يىت، پازى بوو. لە سەرەتاو ھەستم دەكرد
 باوكيان ئاناسوودەيە، وادەردەكەوت كە گومانى ئەو بەرئىت دەمنەوئىت
 دەسلەتەكانى لى زەوت بكەين، بۆيە خوشحال دەرنەدەكەوت بەو ھەي كە
 ھەموومان قسەمان ھەيىت و پاى خۆمان دەربىرىن. يەكەم جار كچە ھەشت
 سالانەكەم دەستى كرد بە قسەكردن، ئەو بوو وتى: 'بابە گيان، شەوان تا
 درەنگانىك سەيرى تەلەفزیون دەكەيت، منىش لەتاو دەنگەكەي خەوم
 لىناكەوئىت.' بە بىستى ئەم قسەيە باوكيان ھەلچوو: 'لە تەمەنى تۆدابەر
 جورە قسەمان لەگەل داىك و باوكمان نەدەكرد، تۆ تەماشى، چەنە
 زماندرئە! ئەمە چ كۆبوونەو ھەكە!' لەو كاتەدا كە من خەرىك بووم باوكيانم
 ھىور دەكرەو ھە، لەپەر كۆرە ھەرزەكارەكەم دەستى كرد بە قسە: 'وہللا منىش
 لەتاو دەنگى تەلەفزیون خەوم لىناكەوئىت. خوشكەكەم راست دەكات.' ئەمە
 ئەو ھەندەي تر فروى كرد بە ئاگرەكەدا: 'ئىمە ھاتووين كۆبوونەو ھەي خىزانى
 بكەين، نەك گوى بۆ قسەي پىروپوچى جەنابتان بگرم. ئەوا من پۇشتم
 ئىو ھەتەن چۆنتان پى خوشە، وەھا بكەن.' ئەو ھەي وت و مېزەكەي جى

هیشته. به پویشتی نهو، ئیمهش که سمان تاقهتی کۆبوونهوه که مان نه ما.
سه رنان نه ئیشینم، یه کهم ههفته مان بهو شیوهیه تیپه پری."

نهو راستیهی که له هه لۆیستی ئهم باوکه وه بۆمان دهرده که ویت نه وه یه،
هیشته نه وه ی پو قبول ناکریت که مندا له کانی که سیتی و شیوازی ژیا نی
سه ریه خوی خویان هه یه، چونکه به وه پراهاتو وه کهس قسه له قسه یدا
نه کات. که هه ستیشی به ناره زایی مندا له کانی کرد، خوی پینه گیرا و هه له اتنی
به باشتین چاره بین، به لام خوشبه ختانه دوا ی چهند دانیشتنیک باوکه که ئهم
شانه ی بۆ گیرامه وه:

"لێت ناشارمه وه که له سه ره تادا زۆر قه لس بووم به قسه ی مندا له کانم.
ئاخر من به دهستی خۆم گه ورهم کردبوون، که چی ئه وان هه ولیان ده دا شتم
بۆ راست بکه نه وه. به راستی زۆر قورس بوو له سه رم. هه فته ی یه کهم
به ناخۆشی گوزه را، هه ر چۆنیک بیت له هه فته ی دو وه مه وه که میك هاتمه وه
سه رخۆم. له راستیدا ئه وان له سه ر حه ق بوون. نه وه نده پیم لێرا کیشابوو، وام
نه ده زانی غه یری خۆم که سی تر له و ماله دا ده ژی. حسابم بۆ کهس نه ده کرد،
جا بۆ کهس ده یو ئرا به ره له ستیم بکات! به لام له سایه ی ئهم کۆبوونه وانه وه، بۆم
ده رکه وت که مامه له ی من وه ک باوک هه چی تر نییه جگه له
نا به رپر سیاری تی، په نگه ئه وان له دلی خویاندا وتی تیان توخوا نه وه باوکه.
خوشبه ختانه هه فته ی چواره م باشت بووم. له ناخی خۆمدا بپر یارم دا بوو به
شیوه یه کی کارا به شداری کۆبوونه وه کان بکه م. ئیتر له و پۆژه وه بۆم ده رکه وت
که من زۆر داریم کردو وه نه ک باوکایه تی. به راستی من ئیستا له باوکایه تی
تنده گم، گرفتی مندا له کانم ده بینم، بی نه وه ی لیان توو په بېم، هه ول ده ده م
پسێکه وه به دوا ی چاره سه ردا بگه رپین. خۆزگه زووتر بایه خی ئهم
کۆبوونه وانه م بۆ دهرده که وت."

۳- پېښو ته په کيڼک بهرېوهی بهریت

په کيڼکي تر له تاييه تمه ندييه کاني کږوونه وهی خيژانی ته وهی، که سهرؤکی خيژان سهرپه رشتی بهرېوه چوونه که ی بکات. به لام ته گهر باوکه که راهاتېوو له سهر ته وهی زوو زوو بلیت: "تيوه خوټان کږو بېنه وه، دواتر له برپاره کان ناگادارم بکه نه وه." تهوا ټامانجه که نايه ته دی. به پيچېه وانه وه، پېښو ته سهرؤکی خيژان بانگېشتی هموو نه دامانی خيژانه که ی بکات بو ته وهی له ده وری مېزی کږوونه وه خر بېنه وه و ده ست بکه ن با ئالوگؤړی بو چوون و ده برېښی همسته کانيان. واته له مودېلی خيژانی ته ندروستدا، سهرپه رشتیاری کږوونه وه کان باوکه. تا باوک وه ستاييت، ناييت تهو ټه رکه بدریت به سهر شانی دايکاندا.

۴- به شداربوون بو ته وانه یه که گه یشتوونه ته

تمه نېکی دیاریکراو

رهنگه ليره دا پرسيارتيک بیت به ميشکماندا: "ټایا پېښو ته ده کات هموو نه دامانی خيژان به شداري بکه ن؟"
له وه لامدا ده ليين نه خيتر، چونکه تمه نې به شداربوون له کږوونه وهی خيژانيدا سنوورداره و ته نيا تهو نه دامانه ده گريته وه که له سهر وو (۷) ساله وهن. کاتيک په کيڼک له نه دامانی خيژان پی ده نيته (۷) ساليه وه، له مه راسميڼکي تاييه تدا بانگېشتی کږوونه وه که ده کړيت و به خيتره اتنی لن ده کړيت. ته مه ته وه ده گه په نيته که ئيتر پی ناو ته قوناغيڼکي نوپوه و پيڼگه په کی تاييه تی به ده ست هيناوه. کاتيک له م پرووه وه ته ماشای کږوونه وهی خيژانی ده که پڼ، ده بينين که هاوکارتيکی مه زنه له به ره وپيښېردنی گه شهی سؤزداري مندالدا.

لیره دا خالئیکی بچووک ههیه، پتیم خوۆشه له سههری بوه ستم: ههر چهنده تهههنی به شداریکردن له کۆبوونهوهکاندا (۷) سالییه، به لام دهییت بزانین که به شداریکردن له میکانیزمی بریاردان و دهنگداندا ئه و ئه ندامانه ده گریتتهوه که تهههنیان (۱۲) سال یان به رهو سه ره وهیه. له (۷) سالییه وه ئاساییه منداڵ به مه بهستی راهاتن له سههر کلتووری کۆبوونهوه، به شداری بکات و گوئی لی بگریت، به لام چونکه هیشتا گه شهی هزری تهواو نه بووه، رهنگه دریه کیی زۆر بنوینیت.

۵- کۆدهنگی بنه های بریاردان

مه رج نییه هه موو ئه ندامانی خیزان هه مان بۆ چوونیان هه ییت له سههر بابه تیکی دیاریکراو، له م باره دا په نا ده بریت بهر میکانیزمی دهنگدان بۆ په کلاییکردنه وهی بریاره کان. ئه ی ئه گه ره دهنگه کان په کسان بوون؟ له وه ها باریکدا دهنگی سه ره وکی کۆبوونهوه که که باوکه، به دوو دهنگ هه ژمار ده کرت.

کۆبوونهوهی خیزانی ئه وه فییری
منداڵ ده کات، پیز له ماف و
سنووری کهسانی تر بگریت، له
ئاستیکی بهرزدا ئالوگۆری پای
جیاواز بکات و به سنگیکی
فراوانه وه ئه نجامی کۆدهنگی قبول
بکات، ئه گه رچی وهک ئه وهش
نه ییت که خۆی خوازیاری بووم.

با بلێین خیزانیک له
کۆبوونهوه که یاندا تاوتویی
ئه وه ده که ن که پشویی هاوین
بچسن بۆ کوئی. دایکه که
ده یه ویت به خیزانی سهردانی
ماله باوانی خۆی بکه ن،
باوکیشیان ده یه ویت سهردانی
دۆست و هاویری دیرینه کانی
بکه ن، بێگومان مندا له کانیش

ھەر يەكەيان بېرۆكە يەكە جياوازی ھەيە. با وا دابنئین گفتۆگۆكانیان ھېچ
 ئەنجامیك نادات بەدەستەو، لەم بارەدا پتوێستە باوك داواى دەنگدان بكات.
 ئەگەر ئەنجامى دەنگدانە بە جۆرێك بوو كە ھەفتەى یەكەم سەردانى مانى
 باوانى دایكیان بكەن، ئەوا پتوێستە باوكیان پێز لە پریارە كە بگرت
 ھەنگاوى كردهیى بنیت بۆ جێبەجێكردنى پریارەكە.

ئەو مندالانەى لە كەشێكى خێزانى وەھادا گەورە دەبن، بە كردهیى فێرى
 ئەو دەبن كە پێز لە ماف و سنوورى كەسانى تر بگرن و لە ئاستىكى بەردا
 ئالوگۆرى پرا جياوازه كانیان بكەن و بە سنگىكى فراوانەو ئەنجامى كۆدەنگى
 قەرل بكەن، ئەگەرچى وەك ئەو ەش نەبێت كە خۆیان خوازیارى بوون، وەى
 چۆن فێرى ئەو دەبن كە لە چاوى كەسانى ترەو پڕواننە پرووداوەكان.

٦- گيروگرفتهكانى خيزان لیژەدا چارەسەر دەكرین

لەو خێزانانەدا كە میكانیزمى كۆبوونەوێ خێزانى بە شێوەیەكى كارا
 بە گەر خراوە، كەمترین ناكۆكى و بەریەككەوتن پروو دەدات، چرنكە
 ھەموویان دلنیا لەوێ كە لە كۆبوونەوێدا كێشەكان قسەیان لەسەر دەكرن
 و بەدووردی تاروتوى دەكرن. باش دەزانن كە مشتومرى سەرنى
 بریارى تاكلایانە و پەلە ھېچى لى سەوز نابێت.

بەدەر لەو، پچرانى پەيوەندى و بەھەلە تیگەیشتن كە دوو ھۆكارى
 سەرەكین لە پشت زۆربەى كێشەكانى ناو خێزانەو، لە ڕینگەى كۆبوونەو
 دانێشتنە خێزانیهكانەو بۆ نزمترین ئاست دادەبەزیت. بەم شێوە
 پەيوەندى بەرھەمدار و كراوە لەنیوان ئەنداماندا دیتە كایەو و كەس ھېچ
 لە دلى خۆیدا گل ناداتەو.

۷- مندالان لیږدا ههست به بوون و کهسایه‌تی

خویان ده‌کهن

زور جار مندالان له‌به‌ر ته‌وه‌ی (هیشتا مندالن)، له‌لایه‌ن باوانیانه‌وه
فهراموش ده‌خرین. مندال له‌چاوی دایک و باوکیدا هر منداله، جیاوازی
نییه‌ خودای ده‌کرد (۷۰) سال یان (۹۰) سالیس ده‌بوو. یان با بلتین کچیک
ته‌مه‌نی بووه به (۲۰) سال که‌چی هیشتا دایک و باوکی به‌چاوی منداله‌وه
بوی ده‌روانن، له‌کاتیکدا ته‌و خانمیکي لاه و دنیای ده‌روه حسابیکي تری
بو ده‌کهن. جا بویه ته‌گر خیزان له‌کاتی خویدا ته‌و پیگه و به‌هایه نه‌ده‌ن به
رؤله‌کانیان که‌شایسته‌ن، ته‌وا له‌دنیای ده‌روه‌دا به‌دوای پیگه و به‌های
خویاندا ده‌گرین.

له‌م روانگه‌یه‌وه پتویسته کو‌بوونه‌وه‌ی خیزانی ته‌و سه‌کویه بیت که
هموو تاکیکي خیزان هه‌ست به‌ها و گرنگی خوی بکات تیایدا.

۸- له‌سر میزی راویژ ریگه نادریت به‌شهر و هه‌را

له‌و خیزاناندا که‌ماوه‌یه‌کی که‌مه میکانیزمی کو‌بوونه‌وه‌ی خیزانی په‌پره‌و
ده‌کهن، زوربه‌ی کات ده‌بینین ده‌مه‌قاله‌ دروست ده‌بیت. گرنگترین حال لیږدا
ته‌ویه، له‌م خیزاناندا هه‌تا ریکه‌وتی کو‌بوونه‌وه خیزانییه‌کان هر باوک یاخو
هر دایک خوی خاوه‌ن بریار بووه، یان په‌نگه‌یه‌کیک له‌منداله‌کان هه‌تا‌کو
ته‌و کاته هموو شتیکي بو‌چوو‌بیته‌سر، به‌لام چیت ته‌مه به‌و جوړه نابیت و
لیدی منداله‌کانیش و هاوسه‌ره‌کانیش پای خویان ده‌رده‌برن له‌سر بریاره‌کان.
ته‌مه‌ش په‌که‌م نیشانه‌ی گو‌رانی هاوسه‌نگیه‌کانی ناو ته‌و خیزانه‌یه. ته‌و
ته‌ندامه‌ی که‌پیشتر هموو شتیک هر به‌دلی خوی بووه، بوی هه‌یه له
کو‌بوونه‌وه‌کانی سه‌ره‌تادا هه‌ست به‌نااسووده‌یه‌ک بکات و کو‌مه‌له

داکۆکیه کی ناپتویست له خۆی بکات، یان پهنگه میژی گفتوگوش جی بهیلت. به لام تهوهی که پتویسته بکریت تهوهیه، به هیمنی و به ئارامی مهولی له گه لدا بدریت مه تاکو به م کلتوره تازهیه رادیت.

۹- پتویسته تهو بریارانهی که دهدریت له دهفته ریکدا

بنووسریت

پتویسته کۆبوونهوه خیزانییه کان وه ک قسه کردنی ئاسایی لئی نه پروانریت، به لکو وه ک شتوازیکی کاریگهر مامه لهی له گه لدا بکریت. بۆ تهو مه بهسته پتویسته بریار و پامپاردهی ناو کۆبوونهوه کان که به رهه می کۆدهنگی و ته بایی گشتیه، تۆمار بکریت. چونکه تهو بریارانه له حوکمی دهستووردان بۆ تهو خیزانه.

له پەروەردەى منداڵدا پښوېسته پەچاوى چى بکړيت؟

پەروەده و فيرکارييه کى تەندروست، پښوېسته چى له خو بکړيت؟

بابەتى پەروەردە و فيرکاريى منداڵ، يە کيکە له و بابەتانهى که فسەى زوړ
هەلە گریت. سەرەتا دەبیت ئەو بزانين که پەروەده و فيرکاريى دوو شتى
جياوازن. پەروەردە، بە دەستهيئاننى پەوشتى بەرز لەخو دەگریت. له کاتيکدا
فيرکاري، بە دەستهيئاننى زانيارى و توانا و ليهاتنه له بابەتتيكى ديارىکراودا.
بەر و اتايەى مەرج نيه ئەو منداڵەى فيرکارييه کى باشى پيشکەش کراوه،
خاوەن پەوشتى بەرزيش بیت.

لەناو خەلکيشدا بە گشتى که باس له منداڵتيكى پەروەردە کراو دەکړيت،
مەبەست لەو يە که تا چەند خاوەنى بەها بەرز و بالاکانە.

"کورم تۆ نابيت بە پياو؟"

دەگيرنەوه باوکيک هەبوو که هەميشە بە کورپەکەى دەوت: "کورم، بە خودا
تۆ قەت نابيت بە پياو!" کورپەکەشى له رقى باوکى، هەول دەدات
خوێندنەکەى زوړ بە سەرکەوتوويى تەواو بکات. دەچیتە دەرەوهى ولات و له
سواری بەرپۆه بردندا بە پروانامەى زوړ بەرزەوه دەگەریتەوه و دەیکەن بە
پارێزگار. لەو کاتەدا قسەکەى باوکى بىر دەکەوتنەوه، که پى دەوت تۆ نابيت
بە پياو. ئينجا بە شۆفیرەکەیدا هەوال دەنيريت بۆ باوکى، دەلپيت: "بەرۆ بۆم

بانگ بکه با بییت کوربه که ی بووه به چی!" پاش ته وه ی باوکی دیته ژوره وه،
 له سهر کورسیه که ی خویه وه بانگی باوکی ده کات و ده لیت: "باوکه بیرت
 دیت تۆ به منت دهوت قهت ناییت به پیاو، ده ئیستا سه یرم بکه، نه ک بووم به
 پیاو، به لکو ده سه لاتم هه یه به سهر هه موو ته م شارهدا و بووم به پارێزگار."
 باوکیشی به غه مباریه وه زهرده خه نه یه کی بۆ ده کات و ده لیت: "کورم من که ی
 وتوومه تۆ ناییت به پارێزگار، بوون به پارێزگار زۆر ئاسانه، خوتندن ته و
 ده که یت و ده بییت، من وتم تۆ ناییت به پیاو. ته گهر ببوویتایه به پیاو، دوا ی
 وه رگرتنی ته م ده سه لات، باوکت بانگ نه ده کرده بهر پییت و ئاوه ابه
 لووتبه رزیه وه قسه ی له گه لدا بکه یت، به لکو به پیکانی خۆت ده هاتیت بۆ ته و
 ماله ی که تیندا گه وره بوویت".

به لێ، به راستی بوون به پیاو به واتای بوون به خواهنی به ها مرویه کان دیت.
 خوتندن و گه یشتن به پله یه کی به رزیش، به ره هه می فیکاری و خوتندنه.
 له پۆژگاری ته مپۆماندا، به چاوی خۆتان دایک و باوکان ده بینن که
 چهند به په روشن بۆ ته وه ی منداله کانیا ن فیکارییه کی باش به ده ست به ینن.
 ته وه تا له ده می خۆیان ده گرنه وه، به س بۆ ته وه ی ته وان به شوین و پله و پایه ی
 به رز بگهن له داها توودا. باشه، تۆ بلیی ته م دایک و باوکانه هه مان هه ول و
 ته قه لا بدهن بۆ ته وه ی منداله کانیا ن بین به خواهن بیروباوه ری پته و و خۆیا ن
 به و به ها بالایانه نارایش بدهن که په سه ندکراوی کۆمه لگهن!

له راستیدا له ته نجامی به ده سه ته ینانی فیکارییه کی به هیز و سه رکه وتوو،
 پشپۆری و کارامه یی به ره هم دیت، به لام هه موو که سیکی کارامه و خواهن
 پشپۆر مه رج نییه په روهرده یه کی باشی وه رگرتییت، به و واتایه ی مه رج نییه
 هه لگری به ها بالا مرویه کان پییت، وه ک؛ ریز و خوشویستنی ده ورو به ر و
 په وشتی به رز و ناسکی له مامه له دا.

بۆيە لە کاتى پيشکەشکردنى فيركارييه کى به هيزدا، گرنگه ئاوپى جددىش
له پههه ندى پهروه رده يى بدهينه وه، چونکه فيركارييه کى خالى له پهوشته
به رزه کان، سوودىكى ئه وتۆ به خاوه نه کهى ناگه يه نيت.

به ها بالاكانى ئيوه كامانهن؟

زۆر گرنگه باوان خويان بزنان كه تايا پشت به كام به هايانه ده به ستن له
پهروه رده كردنى مندا له كانياندا، به ها بالا گهردوونيه كان، بېروباوه په
ئاينيه كان، كلتور و نه ريت له نمونهى ئه و به هايانه ن.

چ خيزانيك، چ شتيكى به لاوه ئاساييه؟

هه موو خيزانيك به شيوه يه کى ئاگايانه ياخود نا ئاگايانه له ژير کاريگه رى
کۆمه له نۆرمي کدان (بنه مايه کدان). با وا دابتيين کورپى ته مه ن (١٦) سال به
خيزانه کهى ده لیت: "من ده مه ویت گواره له گوئ بکه م!" وه لامى ته م خيزانه
بۆ داوا کاريى کورپه کهيان به و سه رچاوه يه ئاشنامان ده کات، که ته م خيزانه له
به رپاره كانياندا بۆى ده گه رپته وه. ته گه ر بيتو ته مه مندا لى خيزانيك بيت که
پشت به كلتورى پۆژئاوا به ستن له پهروه رده ي مندا له کهياندا، ئه وا وه لاميان
بۆ ته م داوايه به جوړىک ده بيت که په نگه بلين يه که م گواره ش خومان بۆت
ده کسپن. به لام ته گه ر خاوه ن تيروانينيکى پۆژه لاتيان به بن، ئه وا په نگه
هه لوئستيکى سه رتاپا جياوازيان هه بيت.

تيستاش به له به رچاوغرتنى مامه له ي ته م دوو خيزانه، با شيكارييه ک بۆ
شيوازى پهروه رده کهيان بکه ين:

هۆکارى ته وه ي له خيزانى يه که مدا زۆر به ئاسايى حاله ته کهيان وه رگرت
و پشتگيريشيان کرد، ده گه رپته وه بۆ ته وه ي ته مه له نۆرمه كانى ته م خيزانه دا

شتیگی باوه و نامۆ نییه به لایانه وه. خۆ هه ر ته م مندا له ته گه ر داوا ی نه وه
 بکات ملوانکه یه ک له مل بکات که مه دالیا یه کی که عبه ی پتوه بیت، رهنگ
 رینگه ی پس نه دن و داوا که ی ره ت بکه نه وه، له بهر نه وه ی خواستیگی له
 جزه به تۆرمه کانی خیزانه که یان نامۆیه. که واته بریاردان له سه ر ئاساییوون و
 نا ئاساییوونی ره فته ره کانی مندا له به گویره ی پتیه ی جوگرافی و شتواری
 پهروه ده ی خیزانه که ده گۆریت.

بهر رهنگه سه ره نای کیشه که ش لیره وه بیت، کاتیک مندا له به دنیای دهره
 ناشنا ده بیت، رهنگه چه ز له جتیه جیکردنی هه ندیک یاسا و به های تر بک
 که به خیزانه که ی خۆی نامۆیه، ته مه ش وا ده کات که له گه له خیزانه که یدا
 تروشی ناکۆکی بیت.

ئاساییوون و نا ئاساییوون به گویره ی چی دیاری **ده گۆریت؟**

له م سه ره مه دا ته نه ات له هه مان گه ره کیشدا شتیگی ئاسایی و
 چاوه رو انکراوه، که چه ندین خیزانی خاوه ن به ها و کلتووری جیاواز بوونیان
 هه میت. که وا بیت پتوسته تۆرمه کان به گویره ی چی په سه ند و په یه وه بکرن؟
 خالی ده ستیک هه میت چی بیت؟

زۆرینک له خیزانه کان ته و سه ره چاوه یه ی که له پهروه ده ی مندا له کانیا نا
 بۆی ده گه رنه وه، بریتیه له و بیرو باوه یه ی په یه وه ی ده که ن. هه ره فته رینک له
 چو له چتوه ی بیرو باوه یه که یاندا جیی نه ییته وه، به نا ئاسایی له قه له می ده دن.
 به شتیگی تری خیزانه کان به گویره ی دابونه ریتی ته و ناوچه یه ی تیدا ده رین،
 هه له سنگاندن بۆ ره فته ری مندا له کانیا ن ده که ن. شایانی با سه جیاوازی نیوان
 هم دوو تهروانه ش، کۆمه لیک گرفت به دوای خۆیدا ده هیتیت.

هەندىك جار خىزانە كە خوڤى لە
سەيمانى دەژى، منداڵە كەشى لە زانكۆيە ك
لە لىبەنسا دەخوڤتت، ئە گەر ئەم خىزانە لە
پەرودەى منداڵە كانياندا بە پىژەيه كى بەرچاو
پشتبان بە نەرىت و كلتوورى ناوچە كەى
خۆيان بەستت، ئەوا شتىكى چاوه پروانكراو
دەيت ئە گەر منداڵە كەيان بکەوێتە ژىر

بۆ ئەوهى منداڵ نۆرم و
بەهاكانى خىزانە كەى
قبول بكات، سەرەتا
پىويستە خىزانە كەى
ئەويان قبول كرديێت.

كارىگەرى نۆرم و كلتووره باوه كانى فیهنناوه، چونكە لە بارىكى وههادا ئە گەرى
ئەوه هەيه ئەو منداڵە هەستى بە فشارى كۆمەلگا كرديێت لە هەندىك پرووهوه.

كە وايت گەرنەگە باوان بەوردى ئەو سەرچاوانە بکۆلنەوه، كە لە پەرودەى
رۆلە كانياندا بۆى دەگەرێتەوه. واتە پىويستە بە شىوێهەك بن، منداڵ پروو لە هەر
جىيەك بكات گۆرانكارى بەسەر پەفتار و هەلسوكەوتيدا نەيت، چونكە
كاتىك حەز بە نۆرمى شوڤتت كە دەكات و هى خىزانە كەى خوڤى لەيىر دەكات،
كە دەگەرێتەوه ناو خىزانە كەى هەست بە جياوازى و نامۆيى دەكات.

مالى لانه لە گونديكى دووره دەستهوه بەرهو شاريكى گهواره دهگوازنهوه.

كاك هبوا و خىزانە كەى ماوهى چەند سالىكە لە گونديكى دووره دەستدا
ژيان بەسەر دەبەن. كاتىك لانهى كەچيان ناوى لە زانكۆ ديتهوه، بىيار دەدەن
مال بگوازنهوه بۆ شار.

لە سەرەتادا هەموو شتىك زۆر بەباشى دەروات، بەلام پاش ماوهيهك لانه
بە هۆى وانه خوڤننەوه درەنگ دەگەرێتەوه مالهوه. باوكيشى ئەمەى پىناخۆشه،
بەلام لانه هەر جەخت لەسەر ئەوه دەكاتەوه كە ئەو لەمەدا خەتاي نيه و

دەرچوونی له وانه کاندایه بنده به وهی که له گه‌ل هاورپنکاییدا به ههره وهزی
کۆشش بکات. ههر چهنده باوکی بهم وه لاهمه قایل ناییت، به لام هیچ ناییت و
نایکات به ناخۆشی. پوژنکیان لانه دیته وه و داوای پوخته دهکات بو
ئه وهی بچیت بو شاههنگی یادی له دایکبوونی هاورپنه کیان له شاریکی تر.
دایک و باوکی بهمه تووره دهبن و پوخته تی نادهن. لانه بهمه ناپهحه دهییت
و له سه‌ر دلی زور قورس دهییت، بوئه ئیتر له و پوژه وه له گه‌ل هاورپنکاییدا
به خراپه باسی ماله و میان دهکات و لیان دهخوینیت. ئهمه‌ش یه کهم جاره لای
کهسانی ییگانه، قسه به دایک و باوکی بلیت.

پاش ماوہیہ ک زیاتر لہ ہاور پٹکانی نریک دہ بیٹہ وہ، بہو تہ نڈازہ یہ ش لہ
خیزانہ کہی دوور دہ کہو پٹہ وہ۔ وای لی دیت ئیتر لہ گہل ہاور پٹکانی دہ ہر
خہریکی سہردانی کردن و کاتبہ سہر بردنی درنگہ شہ وان دہ بن، بہ لام ہیچ کام
لہو شتانہ لای مالہ وہ باس ناکات، چونکہ ترسی تہ وہی ہہیہ پریگی لی
بگرن۔

پروژتکیان لانه له گه ل هاورپه کیدا به ته له فون قسه ده کات. له میانه ی
قسه ویاسدا، ئاماژه بو ته وه ده کات که باوانی زور لیتی تووړه ده بن و
ده یشکینه وه. دایکی له و دیو ده رگا که وه گوئیستی ته م قسانه ده بیت، خوی
پتیاگیریټ و خوی ده کات به ژووردا، هاوار ده کات به سهریدا: "پو له، شهرم
ناتگری به خراپه باسی خیزانی خوټ ده که یت لای ته م و ته و؟ باوکت له بهر
خاتری تو خه و و خوړاکی له خوی ټیک داوه. له بهر خویندنی تو وازمان له
همه سو کاروبارنکی گوند هیناوه و هاتوینه ته ته م شاره گه وره یه. ئا ته مه به
پاداشتی تو بو ټیمه؟"

له بهرامبهردا لانه هیچ خوی نیک نادات، نه ناهت ته له فو نه کاش به گوڼه وه
لا نابات، نه و جا به پوزیکه وه پروو ده کاته دایکی: "دایه، من هیچ شتیکی

نااساییم نه کردووه، به لکو ئه وه ئیوه رهفتاری نااسایی دهنوین. "دایکیشی بهمه زۆر پهست ده بیت و هاوار ده کات به سه ریدا: "ئه وه تۆیت بی ئه ده بی ده کیت! تو پروانه، هیشتا جه نابی پیمان ده لیت ئیوه نااسایین!" ئه مه ده لیت و ئینجا ته له فۆنه که ی لی ده ستیت و به بی ئه وه ی بزائیت کییه، ده ست ده کات به سه کردن: "ئه ری باشه ئیوه خوداتان نییه؟ ئیمانان نییه؟ بوچی واتان له کچه که م کردووه؟ پشتر له پرووی نه ده هات له لای باوکی دم بکاته وه، ئیستا وای لی هاتووه قسه مان پی ده لیت و به ره پرچمان ده داته وه."

- پورری گیان، له سه رخۆ به. ئیمه هیچ شتیکی نااساییمان نه کردووه.

- بو ناشی بلئی ئه وه ی ئیوه ده یکه ن ئاساییه؟

- پورری گیان واز بیته، ئیره شاره شار، گوند نییه!.

- کچم، ره وشت له هه موو شویتیک هه ره وشته، بی ره وشتیش له هه موو

جیه که هه ره بیره وشتیه. ره وشت کوا گوند و شاری بو هه یه!.

وه که ده بین به هو ی نورمه وه، چون ئه م کچه گه نجه له گه ل خیزانه که یدا

نروشی ناکوکی بووه. به لای ئه مه وه له شاردا هه ره چی بکریت ئاساییه، به لای

باوانیشیه وه رهفتاری کچه که یان نااساییه.

باری ئاسایی و نااسایی به پیی چی ده گوړیت؟ وه لامی ئه م پرسیاره

له وهری ئالۆزیدا، به لام لیره دا قسه کانی دایکه که جیی تیرامانه که ده لیت:

"ره وشت شار و گوندی بو نییه." رهفتاره ئاساییه کان ئه وه هه لسوکه وتانه که

له لاین ئایین و ره وشت و به ها بالا گه ردوونیه کانه وه په سه ند کراون.

ره وشتیش له لای ئه وه که سانه ی که هه مان کلتوور و باوه پریان هه لگرتووه،

هه مان واتا و ره نگدانه وه ی هه یه. ئه گه رهفتاریک له گونددا به بیره وشتی

له قه له م بدریت، ناگریت له شاردا سیمبولی ره وشته رزی بیت، به لام بو ی هه یه

هه ندیک جیاوازی برونی هه بیت.

بۆچی منداڭان لەگەڵ خێزانەکانیاندا تووشی پێکدادان دەبن لەسەر نۆرمەکان؟

وەک ئاشکرايە هەموو دايک و باوکێک ئاواتی ئەوەیە پەفتار و
هەلسوکهوتی منداڵەکەى لە سنوورى ئەو نۆرم و بەها بالايانەدا بسوورپێتەوه،
کە لە لایەن کۆمەڵگەوه پەسەند کراون. ئەى ھۆکار چيیه هەندیک جار منداڭان

کۆمەڵە داوايەکیان لە خێزانەکانیان
هەيە، کە بە ئائەسايی دادەنرێن و
لەگەڵ نەریت و نۆرمە باوەکاندا يەک
ناگرنەوه؟ چى وای کردووه ئەم
منداڵە خاوهنى بيروباوەریکی جياواز
بێت لەوێ خێزانەکەى؟ لە کاتیکدا
هەر ئەوان بوون کە لە خوێشى و
ناخۆشیدا بە دەمیەوه بوون و بەردەوام
دەستیان پێوەى بووه؟

**پێویستە دايک و باوکان
لەسەر بنەماى دادپەرورەى
مامەڵە لەگەڵ منداڵەکانیاندا
بکەن، دروست نییە گەر و
بچووک هەمان شىوازيان
لەگەڵ بەکار بهێنرێت.**

منداڭ لەگەڵ هاتنە دنیايدا، بە چەندین قوناغى فيربووندا تێدەپەرێت.
داخووازی و بەرھەمى هەر قوناغیکیش جياوازه لە ھى قوناغیکى تر، بەلام
ئەگەر بێترو خێزان شارەزايى نەبێت سەبارەت بەوێ منداڵەکەى لە چ قوناغ و
تەمەنیکدا چ ھەز و خولیا و توانايەکی ھەيە بۆ فيربوونی شتەکانى
دەرورەيى، ئەوا پەنگە نۆرمیکى نەگونجاو بۆ ئەو قوناغەى بگوازێتەوه. واتە
ئەگەر ئەو بابەتەى کە منداڭ دەيەوێت فيربێت، جياواز بێت لەو بابەتەى کە
خێزانەکە ھەول دەدات فيربى بکات، ئەوا خێزان لەم بارەدا لە گەيانەندى
نۆرمەکانى خۆى بە منداڵەکەى گرفتى بۆ دروست دەبێت. واتە ھەر وەى
چون کارێکى دروست نییە لە وانەى بێرکاریدا بابەتى بپرە جەبریەکان بۆ

مندالیکى سهره تايى باس بکريت، به هه مان شيوه پتويسته دايک و باوک بزانن
له چ قوناغیکدا چ بابەتیک فیری مندالە که یان ده کەن.

به کورتی، پتويسته باوان تاگیان له پیداو یستییه کانی قوناغی گه شه ی
جگه رگوشه که یان بیت. ته گینا له دوایدا ده که ونه گله یی و ده لین: "ئای زه مانه!
له ده می خو مان گرتوه بو ته وان، که چی ته وانیش ئاوه ها پتوه فا ده رچوون."

چ کاتیک رهفتاره ناناساییه کان له مندالدا زهق ده بیتته وه؟

مه رجی سهره کی بو ته وه ی مندال بیرو باوه ر و نورمی خیزانه که ی په سه ند
بکات و له زیانیدا رهنگ بداته وه، ته وه یه خیزانه که ی خوش بویت و ته وانیش
ته میان خوش بویت. خوشو یستن به مانا قوولە فیرکاریه که ی، واته که مندال
هه ست بکات خوش و یستراوه و به لای خیزانه که یه وه گرنگه. کاتیک هه ستی
به مه کرد، ئیتر هه ستی لایه نگری بو خیزانه که ی زیاد ده کات. رهنگه زوریک
له باوان له کانی خویندنه وه ی ته م دپرانده، شتیکی له م جو ره به خه یالیاندا
بیت: "جا بو هیچ خیزانیک هه یه مندالی خوی به لاهه گرنگ نه بیت!" له
راستیدا گرنگی پیدان و خوشو یستی مندال ته نها له چوارچیه ی به خیرکردندا
خوی نابینیتته وه. به لی، له سهر ته وه کوکین که هه موو دایک و باوکیک مندالی
خوی خوش ده ویت، به لام ته ی ته گهر ته و دایک و باوک به زمانی حال و
رهفتار په یامینکی تریان ده گه یاند، ته وکات چی؟ له وه ها باریکدا، زوریه ی
جار مندال له ناخی دل وه خوازیاره سهر به خیزانه که ی نه بیت، بگره دوور نییه
نه فرته له کلتوور و بیرو باوه ریشیان بکات، چونکه براریان بو نه ره خساندوه
گوزارشت له هه سته کانی بکات. به شیه یه کی گشتی ته و مندالانه ی له ناو
خیزاندا دلنایی به ده ست ناهینن، هه ول ده دن له ده ره وه ته و بو شاییه پر

بکه نه وه. ته نانه ته ندیک جار په ننگه نه وه که سه یان نه وه تاقم و گرووپه وهی
 به دیلی خیزانه که ی بییتیت. له حاله تیکدا نه گهر نه وه گرووپه/که سانه له
 خیزانه که ی زیاتر به ده میوه به چن و حسابی بو بکه ن و له هه سته کانی تیگهن،
 به ناسانی وابه سته یان ده بیت و پيداوړستییه سوزییه کانی به وان پر ده کاته وه.
 ناشکرایه مروف به سروشتی خو، لایه نگری بو شویتیک یان بو که سانیکی
 ده بیت، که هه ست ده کات پیزی لی ده گرن و لیس تی ده گهن. له حاله تیکی
 وه هادا، ده گونجیت کوریکي تازه پینگه یشتو به پرووی دایکیدا هه لېشاخیت و
 بیه ویت لاسایی گرووپه هاوړیکه ی بکاته وه: "تیر من گواره له گوی ده کم،
 که سیش ناتوانیت پڼگریم لی بکات." لیرهدا نه گهر گواره له گوړکردن له
 خیزانه که دا شتیکی قبولکړاوه بیت، نه واکوکی ده که ویت نه توانیانه وه، چونکه
 چیر نه منداله پابه ندی نورمه کانی خیزانه که ی نییه و به دیلیشی ده ست
 که وتووه.

په ننگه پرسباریک بیته پشه وه و بوتړیت نه و مندالانه بو ناو هه جیواز

ده رده چن؟ بوچی پابه ندی نورم و
 نه ریتی خیزانه که یان نابن؟ یاخود
 بوچی بیوه فا ده رده چن به رام بهر
 باوانیان؟ له کاتیکدا نه وان هه
 چیان هه یه و نیانه خستویانه ته بهر
 ده ستی؟

له وه لاسی نه پرسبارده ده توانین
 بلین: مندال له و کاته ی که له دایک
 ده بیت، ساو په کی دیاریکراو له گهل
 دایکیدا به سهر دبات، تا کو بنه ما کانی په روه رده ی لیوه فیر ده بیت. نه م ساو

ویژدانی مندال هه وهی
 ناوینه یه کی ساف و بیگه رده،
 جیگه ی نه وه که سانه ی تیدا
 نابیتتو وه که درو ده کهن و
 بهر ژه وه ندیخوازن. با نه و
 که سانه دایک و باو کیشی بن.

دیار یکراوه تا ته مهنی هه رزه کاری بهرده وام ده بێت، که نزیکه ی (۱۳-۱۴) ساله. نه گهر دایه که که توانی بیتی به چه کیمانه هم چند ساله به سه بهریت له گهلی، بهرهمی په نه چه که له دوای هم قوناغه ده چیتته وه. خو نه گهر حاله تیکی پیچه وانه ی هم له ئارادا بێت، نه و سا سزانه دان و توله نه سه ندنه وه له دایک و باوک بو و یزدانی منداله که ده مینیتته وه.

چی وا ده کات به ها کانی خیزان له مندالدا بهنگ نه داته وه؟

۱- نه گهر مندال له ناو خیزانه کهیدا ههست به به ها و گرنگی خوی نه کات

هه ره که ده زان به تی به یوونی کات و برینی قوناغه کانی گه شه کردن، دیا بینی مندال و تیروانینه کانی گورانکاری به سه ردا دیت، نه مهش دۆ خیکی سروشتیه. له بهر نه وه ی مندال له پرووی جهسته یی و دهروونییه وه تاکیکی سه ره خۆیه و جودایه له باوانی. دار و دره خته کانی دارستانیش به و جۆره ن. راسته هه موویان له دورره وه له یه ک ده چن و له هه مان جیگه دان و له هه مان

خاک و خۆله وه خۆراک و هه رده گرن، به لام له گه ل نه وه شدا که س ناتوانیت نکولی نه وه بکات که له پرووی و هه رگرتسی خۆراک و گه لا پیزانه وه، هه ره که یان به گرتیه ی سروشتی خوی کاردانه وه ی مه به. به هه مان شیوه، مندال هه ره چه ند ه له باوانیشی به چیت، به لام ژیا نیکی

نرخ و به های نه و په وشت و ئا کارانه ی مندال له باوانیه وه فیژ ده بێت، به نه ندازه ی نرخ و به های خودی باوانه له لای منداله که.

جودای ههیه و خاوهنی که سیتییه کی تایهت به خۆیه تی.

بۆ نموونه؛ گریمان دایکیک ههزی له سهیرکردنی زنجیره درامایه،
منداله کهشی تامه زرۆی وینه کیشانه. دایکه که چووه ته قوولایی دراماکهوه،
منداله کهشی به دنیای هونه رهوه سهرقاله و خه ریکی کیشانی وینهی نهو
چۆله که به که به سه ر دره ختی ههوشه که یانه وه نیشتووه ته وه. مندالی زیکه له
له کیشانی وینه که ی ده بیته وه و دهیه ویت پیشانی دایکی بدات و بزائیت
کاردانه وه ی چۆنه.

گومانی تیدا نییه، کاردانه وه ی دایک له و کاتانه دا زۆر گرنگه. نه گه ره
به ده م سهیرکردنی دراماکه یه وه بلتیت: "ئا... ئا به قوریان زۆر جوانه!" نه م
حاله ته ش چهند جارێک دووباره بیته وه، نه و با به تیه پریوونی کات نه و دایکه نه م
په یامه نه رتشیه له ناخی منداله کهیدا ده چه سپیتیت: "تۆ توانای نه وه ت نییه له م
ماله دا خۆت سه لمیتیت!" یان با وا دابننن منداله که ههزی له یاریی باسکه به،
به لام باوکی به زۆر ده یخاته خولی دووگۆلییه وه، ته نها له بهر نه وه ی خۆی به
مندالی ههزی له دووگۆلی بووه! وا بزانه م پیشینیکردنی حاله تی پۆچی نه و
منداله سه خت نییه! هه ر چیه ک ده کات، دلێ پتوه ی نانوسیت و خه یالی لای
یاریی باسکه ده ییت. نه مه ش نه و په یامه به مندال ده دات، که تۆ ناتوانیت هه ز
و خولیاکانت به جی به ییت.

یه کیک له هۆکاره کانی
دابیرانی مندال له
خیزانه که ی نه وه یه،
نه دامانی خیزان یارمه تی
نادهن له هه لگرتنی
باره کانی سه رشانی

بۆیه له م پرووه وه نه گه ر خیزان
خواست و تواناکانی مندال به هه ند
وه رنه گرت و هه ز و خولیاکانی خۆی
به سه ردا سه پیتیت و مافی هه لبراردنی بۆ
نه هیلپه وه، کاتێک نه و منداله گه وره
ده ییت، نه م پر سپاره له خۆی ده کات:

“هري به پاست من چيم؟” به مانايه كي تر، كاتيگ منداڻ له ناو خيزانه كهي
خويډا هه ست به بووني خوي ناكات و حسابي بو ناكړيت، ده كه وښته گه ران
بدرای كه سيگ يان لايه نيكدا كه له هه سته كاني تيگات و پيداويستيه كاني بو
په بگانه وه. هه روه ك بليي له پروي سوزداريه وه له خيزانه كهي خوي
داده پريت، به لام پرسياړه كه نه وه به كه ثايا كه س گهره نتي نه وه ده كات، هه موو
جارتك پتي له كه سيگي باش و خاوه ن متمانه بكه وښت؟

نه گه ر باوان نه توانن تيبيني نه م داپرانه بكن، نه وا بوي هه به پوژنيك
مندا له كه يان به كومه له داوايه كي جياوازه وه پرويه پرويان بيته وه. خو كه
نه م پروي دا، سه رسامي و خوشله ژان هيچ مانايه كي تيدا ناميښته وه،
چونكه ئيتر خوي ده زانيت چي ده وښت، هه موو جوړه به ره له ستي و
پنځريه كيش جگه له كاتبه فيرودان هيچي تر نيه.

كه وا بيت باشتريڼ پښمايي بو دايك و باوكاني نازيز نه وه به، به
شپوه به كه په فتار نه كهن پوله كانيان له خويان ته را بكن. به هيچ هو كاريك
مندا له كه تان ته ريق مه كه نه وه و پروشكيني مه كهن. كاريك بكن، شانازي
بكات به وه ي كه به شيكه له و خيزانه گه وره به ي كه له خال و سام و ناموزا و
خالوزا كاني پيك هاتوه.

۲- له گهر نه و پيگه به ي ندريني كه ته مه نه كهي داخوازيه يتي

مه به ست چي به له پيگه ي شايسته و به چ شپوه به ك ده دريت به منداڻ؟
وه لامي نه م پرسياړه مان له لاپه په كاني پيشوودا به چهندين شپوه ي جياواز
داوته وه. نه گه ر به كورتي تيشكيك بخه به نه سه ري، نه وا ده لښي: منداڻ
له گه ل هه نكاو نسي بو هه ر قوناغيكي جياواز له ته مه نيدا، كومه له
گه رانكا ريه كي جه سته يي و ده رووني تيدا پروو ده دات. بو نموونه؛ مندا ليكي

تەمەن (۷) سال، نایەوئیت وەك تەمەن (۵) سالتیک پەفتاری لە گەلدا بکریت. لەبەر ئەوەی لە پرووی زانستی فیرکاری، (۷) سالی قوناغیکی زۆر گرنگە لە ژبانی مندالدا، پتویستە پینگەیهکی شایان بهو قوناغە ی بدریتی و هەست بکات کە پتزی لی دەگیریت، چونکە هەرچەندە هیشتا مندالیش، بەلام نایەوئیت (وەك مندال) پەفتاری لە گەلدا بکریت. واتە دەیهوئیت یاری بە کەسایەتی نەکریت و گالتهی پی نەکریت. خو ئە گەر خوشک یان برای لە خۆی بچووکتی هەبیت، ئەوا باشتر وایە وەك (دادە) یان (کە) بۆی بپروانریت. کاتیکیش پتزییه ک لە لایەن خوشک و برا بچوو کە کانهو نوێزا بەرامبەری، ئەوا دەبیت یە کسەر خو هەلقورتینریت و ئەو پەيامە بگەیهنریت ی ئەم مندالە ئیدی خواوەنی پینگەیه کە شایانی پتزه.

جیتی خوێتەتی ئاماژە بەو بەدەم کە ئەمە تەنها مندالانی تەمەن (۷) سال ناگریتەو، بەلکو مندال کە دەگاتە (۱۴) سالیش بە هەمان شیوە پتویستی بەو بە هەست بکات پینگەیهکی جیاوازتری هەیه، چونکە ئیدی لە قوناغی هەنگاواندایە بەرەو بوون بە کەسیکی پینگەیشتوو. لەم قوناغەدا کە هەرزەکار بەدوای ناسنامە و کەسیتی خۆیدا دەگەڕیت، زۆر گرنگە حسابی بۆ بکریت و پای وەرگیریت، دەنا دەرئەنجامی نەخوازراوی دەبیت و کاریک دەکات کە لە خیزان و لەو بەهایانەش دوور بکەوێتەو کە لەو مالهەدا هەیه.

ئەگەر خیزان لە وەختی خۆیدا ئەم پینگەیه بە مندال نەبەخشیت، هەر بە (هەتیو) و (خوێری) بانگی بکات و حسابی مرووفی بۆ نەکات، ئیتر ئەو نرخی و بەهایە کە لە خیزانە کە دەستی ناکەوێت، هەول دەدات لە هاوڕێکانی یان گرووپیکی توندپەرە یاخود لەناو دز و جەردەکاندا بە دەستی بهییت و وابەستە ی ئەوان بیت.

بۆ نمونە؛ چەتەيەك زۆر بەئاسایی پىڭگەيەكى پىزدار دەدات بە منداڭىكى (۱۵) سال. راستە حسابى پياوى بۆ دەكات، بەلام داواكارىيەكانى كۆمەلە كارىكى نامرۇقانه و نەشيان، وەك پەلاماردانى خەلك و پراووپرووتكردن. بەلام ئەو بە چەشنىك پەروەردەي دەكات، كە را ھەست بكات ئەو رەفتارانەي لى دەوەشيتەو.

۳- ئەگەر گومانى ھەيىت لە دلسۆزى باوانى

لەو ساتەوە كە منداڭ چاۋ بە دنيا ھەلدەھيىت، يەكەم كەس كە دەيىتە كانگاي دلىاي و متمانه بۆي، دايك و باوكيەتى. چونكە ئەوان دەپاريزن و پىداويستىيەكانى بۆ دەستەبەر دەكەن. ئىدى لىرەو ئەو پەيامەي پىدەگات كە: "ئەم دوو مرقۇقە قەت سووكايەتيت پى ناكەن، ئەھا كە برسيت دەيىت شت دەخەنە بەر دەستت، كە تىنوت دەيىت يەكسەر ئاوت بۆ دەھيىن!" منداڭ بەردەوام دەيىت لەم بىركردنەوانە، ھەتا ئەو كاتەي گويىستى كۆمەلە شتىكى نەرتنى دەيىت لەلايەن باوانىو ھەسەر خۆي، يان كە دەيىت ھەندىك جار درۆي لەگەل دەكەن و راستىيەكانى لى دەشارنەو ھەلى دەخەلەتېن، ئىتر بەو جۆرە وردە وردە متمانهي كال دەيىتەو. ناخى منداڭ پاك و بىخەوشە، زەحمەتە كەسانى درۆزن و بەرژەو ھەندىخواز لە ناخى ئەودا جيگەيان بىتەو، جا خوداي دەكرد دايك و باوكيشى دەبوون.

ئەگەر باوان كەوتنە داوى ئەو شتانەي كە خۇيان

فېريان كىدووە...

زەنگى تەلەفون لىدەدات، تارا دەچىت وەلامى تەلەفونەكە بداتەو. كە ھەلى دەگرىت، دەزانىت پوورە نازدارى ھاوپىي دايكيەتى، بەلام لەو كاتەدا

دایکی دهرفته نییه قسه ی له گه ل بکات. بویه به تارا ده لیت: "بلی دایکم له مال نییه!" نهویش به قسه ی دایکی ده کات و ده لیت دایکم له مال نییه. لیره دا دایکه که به نااگایی، بیتمانه ییه کی گه وره له ناخی منداله کهیدا دروست ده کات، له بهر نه وه ی به پرۆزی ئاشکرا له بهر چاوی کچه که ی درۆ ده کات. نه مه له کاتیکدا له مندالییه وه باسی خراپی و قیزه ونیسی درۆی بۆ کردوو و ئامۆزگاری کردوو که نابیت متمانه ی به و که سانه هه بیت که درۆ ده کن.

له م باره دا کچه که ی لیکدانه وه یه کی له م جوړه بۆ پرووداوه که ده کات: بان نهو شتانه هه لهن که له مندالییه وه دایکی بۆی باس ده کات، یا نه وه یه دایکی که وتوو ته داوی نهو شتانه ی که خۆی فیری کردوو.

٤- نهو کاته ی مندال متمانه ی به باوانی نامینیت

گریمان دایک و باوک له بهر چاوی منداله کانیا، دهر باره ی مه سه له به ک ده بیته ده مه قاله یان. ده مه قاله توند ده بیته وه، به شیوه یه ک دایک و باوکه که قسه ی ره ق و نه شیاو به یه کتر ده لین. نهو دایک و باوکه ی له زیه نی مندالدا وه ک شتیکی پرۆز نه خشینرا بو، نه م دیمه نه ی ئیستایان له پر هه موو شتیکی سفر ده کاته وه و، پرۆز و شکۆیان ده خاته ژیر پر سیاره وه. نهو جا ده ست ده کات به پیدا چوونه وه ی تپروانینه کانی بۆیان: "نهو باوکه ی نهو هه موو پرۆز له ده گرت، نا نه مه یه که بپرۆزی ده نوینیت به رامبه ر دایکم و هیرش ده کاته سه ری!"

به کورتیه که ی، مندال به هینده ی پرۆزگتنی له باوانی، پرۆز لهو به هایانه ده گرت که له وانه وه فیری ده بیت، چونکه پرۆزگتنی لهو به هایانه له بهر پرۆزی و گه وره یی نه وانه. واته کاتیک مندال متمانه ی به باوانی که م

دەيتەو، بە ھەمان شتووە متمانەى بەو شتانەش لاواز دەيتت كە لەوانەو ڤير
پروە.

كاتىك دەيانەوئت ئامۆزگارىيەكى پيشكەش بىكەن، دوور نىيە
بەرپرچيان بداتەو و بليت: "خۆ ئىو خۆتان ئەم شتانە جىيەجى ناكەن،
ئېتر بۆجى بە من دەلئىن؟" ئەو ش خۆى لە خۆيدا سەرەتاي دابراى سۆزە لە
ئوانياندا.

هـ- مەلانىي ئىوان چاوەروانييەكانى باوان و مندال

زۆرىك لە دايك و باوكان بە ئەندازەىك ھۆگرى مندالەكەيانن، كە
ئەنەت بوار نادەن بچووكترىن ھەلەش ئەنجام بدەن. ئەمەش زياتر لە
سەرەختى پريارداندا دەرەكەوئت، كاتىك ئەسەر و ئەوسەرى لى دەگرن و
ناھىلن خۆى پريار بدات، سوورن لەسەر ئەوەى مندالەكەيان ئەو ھەلپزىرت
كە ئەمان بە لايانەو دروستە. ئەمە لە كاتىكدا بيتاگان لەوەى دەيانەوئت
پۆلەكەيان بىكەن بە ئامرازىك بۆ پرکردنەوەى پىداوئستىيەكى پرەكراوەى
خۆيان. واتە كاتىك دەلئىن: "پۆلە گيان، ئىمە بۆ تۆمانە." لىرەدا -زۆرىەى
جار- ئاواتىكى بە دىنەھاتوو ياخود پىداوئستىيەكى پرەكراوەى باوان لەژىر
ئەم دەرپرەندا خۆى ھەشار داو.

باو ھەدا دابئىين كە باوكىك بە مندالەكەى دەلئىت: "كچم، پزىشكى
بەناوبانگترىن پىشەيە. لەپىناو ئەوەى تۆ بىيت بە پزىشك، ھەر چىمان
لەدەست بىت درىغى ناكەين." لىرەدا پرسىارەكە ئەمەيە: ئايا مندال تا چەند
ھەز و خولياى بۆ ئەم پىشەيە ھەيە؟ ئەگەر مندالئىكى ھەستناسك بىت،
لەوانەيە خولپايەكى زۆرى بۆ ميوزىك ھەبىت، ئەگەر بوارى بۆ پرەخسەيت
پەنگە لەپال ميوزىكژەنە جىھانييەكاندا خۆى بىيئەو. بۆيە زۆر گرنگە دايك

و باوکی ههول بدهن له تواناکانی منداله که یان تیبگهن و به گویهری
لیهاته کانی ئاراسته ی بکه ن.

له خاله کانی دواتردا تیشک ده خهینه سهر تهو ململانیانه ی که له نیوان
خیزان و مندالدا سهر هه لده دات و ده بیته هو ی تهو ی مندال له خیزانه که ی
دابهریت، چونکه ته گهر ئاگاداری ته م لایه نه نه بین، گله یی و گازنده ی زور
دروست ده بیت: "ئاخر من باوکیک/دایکیکی زور باش بووم بو ی، نازانم
چی لی به سهر هاتوو ه؟".

یه که م: چاوه پروانییه ناواقعییه کان

کاتیک باوان منداله که یان به باشی ناسن و نازانن توانا و خولیاکانی له
چ بوارتیکدان، ده چن به ئاراسته یه کی چهوت هانی ده دهن. با وای دابیتین
مندالیک ترسی له خوین هه یه، که چی خیزانه که ی زوری لی ده کات بو
تهو ی بچیت پزیشکی بخوینیت، لهو پیناوه شدا به رده وام له په نا گوی
ده خوینن، بو تهو ی یه که می پۆل بیت.

یاخود خیزانیکی تر ههر تهو نه ده ده بینیت که منداله که یان چه زو
خولیا ی بو یاریه ته لکترونییه کان هه یه، زوری لی ده که ن بیت به
ته ندازیاری کو میوته ر، ته مه له کاتیکدا نازانن ئایا ته م منداله خاوه نی
میشکیکی ته ده بیه یان زانستی. به پیچه وانه ی چاوه پروانییه کانی خیزانه که ی،
په نگه زیاتر تامه زرو ی میژوو و بواره کو مه لایه تییه کان بیت. هه ندیک
جاریش باوکه که خو ی ته ندازیاری بیناکارییه، زور له منداله که ی ده کات بو
تهو ی تهویش هه مان بهش بخوینیت، به لام که چه که ی به هیچ جوړیک نه له
دوو ر نه له نزیک خولیا ی بو نه خشه کیشانی بینا نییه.

دەرته نجام تهو مندالانهی که زوریان لی ده کریت بو تهوهی بواره کانی وه کی
 پزیشکی و نه دازیاری بخوینن، سهریاری تهوهی که هزیشیان لی نیه،
 له گهل خیزانه کانیاندا تووشی ململاتی ده بن. بو تهوهی ده مه قاله یش دروست
 نهیت، ناچار ده بن دوورووانه مامه له بکه ن. په نگه بیرکردنه وهیه کی وه های بو
 دروست بییت: "ته گهر وه ک تهوش نه بم که تهوان ده یانه ویت، با هیچ نه بییت
 بهو جوړه خوّم دهر بخه م." به لام ویزدانی مندال ته گهر له گور نه نراییت - هیچ
 کات نه م دووروویه ی پی قبول ناکریت. هیچ دووریش نیه کاردانه وهیه کی
 نالوزیکانه بنویتی، بگاته تینی و ده ست له دنیا بشوات و به دهستی به تال
 بوخوی بسوورپته وه، له حالیکدا ته گهر ئاواتی خیزانه که شی هینایته دی و
 بویت به پزیشکیش، زیانی به خوژگه و په شیمانی ده باته سهر.

پیم خوشه له سهر ته م خاله بوه ستین: کاتیک مندال ده بییت که ناتوانیت
 بهر پادهیه سهرکه وتوو بیت لهو بواره ی که خیزانه که ی بو ی هلبزاردوره،
 هول ده دات به ره و تهو بواره نه بچیت که هز و خولیای بویان هیه.
 هروه ها ته گهر له م ریگه په دا که سانیک یان گروپکی جیاواز هاوکاری و
 پشتگیری خویانی بو دووپات بکه نه وه، ئیتر نه م منداله ش هول ده دات به
 هاوکاری تهو که سانه ناسنامه یه کی نوی، بهو جوړه ی که خوی ئاواتی بووه
 دروست بکات. ئیتر ده مه قاله و ململاتیکه ش له تیوان خیزان و مندالدا
 لیره وه ده ست پی ده کات.

نووه م: که مندال ده بییت به قوریانی به میه اتنی

خه ونه کانی باوانی

وه ک له نمونه که ی سهره وه دا بینیمان، هندیک جار مندال ده بیته
 قوریانی خهون و خه یاله کانی باوانی. په نگه دایکه که ویستی بییت به

پزیشك به لام بواری بۆ نه ره خسايت، يا خود باوكه كه كۆليژی پزیشكيش
خویندیت، به لام ههلی بۆ نه ره خسینرايت كه پروانامه كهی به دهسته
بهیت. زورجار باوان ههز ده كه نه و خهون و خهیا لانهی كه بۆ خویلا
به دی نه هاتوو، مندا له كانیان به دی بهین.

له م پرووه پتوسته باوان سه ره له نوێ پيدا چوونه وه بۆ داخوازیه كانیلا
بكه نه؛ ئایا ئه م چاوه پروانیانهی كه من له كچه كه م هه مه، پر كرده نوێ
پیداو یستیه کی ته وانه كراوی خو مه یان نا؟ چونكه مندا لان ته و كانه
دلخوش ده بن كه خهونی خویان به دی بهین، نه ك ببین به ئامرازێك بۆ
به دیهیتانی خهونی باوانیان.

له لایه کی تره وه، دایك و باوكان ده بیت ته وه له یاد نه كه نه هه مه
مندا ئێك تا كێكی جیاوازه. هه ره كه یان خاوه نی جیهانیکی تایهت به خۆی
و ههز و خولای جودایه، بۆیه مه رج نییه هه مان ئاوات و خه یالی باوانی
هه بیت، په نگه ته وهی ته وان ئاواتیان بووه بۆ ئه م كابوس بیت. كه واته باشتر
وايه باوان زور له مندا له كانیان نه كه نه و به زور به ئاراسته یه کی دیاری كراوه
نه یانده نه بهر.

سێهه م: كاتێك باوان رای مندا له كانیان وه رنا گرن

نه گه ر بێترو هه ره له سه ره نموونه كهی سه ره وه به رده وام بێن، با بێن
خهزانێك ههز ده كات مندا له كهی بێت به دكتۆر، ده بێن مندا له كه شیان
هه مان ئاراسته ههنگاو ده نیت و سه ری ده خوریت له باب تهی پزیشکی و ته
گۆزارانهی كه تایه تن به و بهاره وه. باوانیش كه ته م نیشانانه ده بێن، به یاری
ته ره ده من مندا له كه یان بێتینه كۆلیژی پزیشکی. ته م ره قتاره با تا پاده یه كه
دروستیش بیت، به لام ته وه راستیه كه و به شێكه له سهروشتی مرۆف، به

ئارەزوویەکی زۆریشی بۆ شتیکی ھەبیت، پیتی خوش نابیت بەبی وەرگرتنی
 پای خۆی بریار لەسەر چارەنووسی بدریت. ئەو منداڵانەی سەبارەت بە
 داھاتوو و بریارەکانیان پای خۆیان وەرناگیریت، بە ئەو بریارەش پەسەند
 بکەن، بەلام دەبیتە ھۆکاری دروستبوونی کاردانەوہیەکی کە منداڵ خۆشی
 نازانیت ھی چییە. چونکە رەنگە ھەستیکی وەھای لا دروست بکریت، کە
 ئەو بەشیکە لە جیبەجیکەری بریارەکانی کەسانی دیکە. ئەمەش سروشتی
 ئادەمیزادمان بۆ روون دەکاتەوہ، کە کاردانەوہی بۆ ئەو شتانە ھەیە کە بەبی
 گوێپێدان و وەرگرتنی پای خۆی بریاری بۆ دەدریت.

٦- پێویستە باوان پێگەی دایکایەتی و باوکایەتی خۆیان لەدەست نەدەن

زۆر جار دایک و باوکان پێگەی خۆیان لەلای منداڵەکانیان لەدەست
 دەدەن و ھەستیشی پێ ناکەن. ھەندیک ھەلسوکەوت ھەن کە ھەرگیز لە
 کەسی پێگەیشتوو ناوہشیئەوہ، بۆیە کاتیک منداڵ ئەو ھەلسوکەوتانە لە
 گەرەکانی دەبینیت، نرخ و بەھایان لەبەر چاوی کەم دەبیتەوہ و بە چاویکی
 ترەوہ تەماشایان دەکات. بۆ نموونە؛ ئەو باوکەکی درۆ دەکات، یان لەبەر چاوی
 منداڵەکانی سووکایەتی بە ھاوسەرەکەکی دەکات و گالته بە میوانەکانی دەکات
 لەپاش پوشتیان، گومانی تێدا نییە باوکیکی لەو شیوہیە نرخ و بەھای لەلای
 منداڵەکەکی دادەبەزیت. سروشتی منداڵ، کاری نەشیار و ھەلسوکەوتی
 نابەجیتی پێ ھەرس ناکریت، بەتایبەتیش ئەگەر ئەم رەفتارە ناپەسەندانە لە
 باوانیدا بەدی بکات کە وێنايەکی پیروزیان لە زیھنی ئەمدا نەخشاندووە.
 زۆریک لە باوان بە شانازییەوہ دەلێن لەگەڵ منداڵەکەمدا ھەر وەک
 ھاوڕێم. کە بەداخەوہ بوون بە ھاوڕێی منداڵ، مانای لەدەستدانی پێگەی

دایک و باوکایه تییه. چونکه منداڵ پتویستی به وه نییه باوانی بیسه هاوړن، به لکو پتویستی به باوکینکی خاوه ن ئیراده و به هیز و دایکینکی هه ستاسک و میهره بانه. بویه باشر وایه دایک و باوکان به وریاییه وه رهفتار بکه ن، تا کو نرخ و به هایان له چاری منداڵه کانیاندا که م نه بیته وه. وه ک ده زانن ته م مه سه له به ته نیا پرووی له شکۆ و که سیتی دایک و باوک نییه، به لکو دیوینکی تری ته وه به که به که مېوونه وهی متمان و سه رسامی منداڵ به باوانی، کاریگره ربوونی به به ها و ره وشته بالا کانش که م ده بیته وه.

۷- بهرکه وتنی منداڵ له گه ل نه و شتانه ی که له ته مه نه کی که وره ترن

به کتیک له و هوکارانه ی که و ده کات منداڵ له خیزان دایریت، پرویه پرویوونه وهی ته ی له گه ل کو مه له پرووداوینکدا که هاوشانی ته مه نه کی نین. ته مه ده کړت پرووداوینکی وه ک لاقه کردن یان جیابوونه وهی دایک و باوک بیت. له ته گه ری پروودانی هر کام له م حاله تانه دا، پتویسته باوان پشتگیری ته واوه تی خو یان بو منداڵه کانیان ده ربړن، ده نا زه مینه ده ره خست بو سه ره له دانی چه ندین شله ژان و تیکچوونی رهفتاری. کاتیک منداڵ که سیتی خوشه ویستی خیزانه کی له ده ست ده دات، وه ک حاله تیکي ئاسایی هر منداڵه و به گویره ی سروشتی خو ی کاردانه وهی کی جیاواز ده نویتیت. بو ی هه به رهفتاری شه رانگیزانه ی لی به دهر بکه ویت، یان به هو ی ته وه ی که ته قه بولی مردنه کی نه کردووه، له وانه یه زور بترسیت. خو ته گه ر باوان له م حاله ته دا زه خیره ی خو یان نه خه ن له پرووی مه عریفی و سۆزداریه وه و هه ولی هیور کردنه وهی منداڵه که یان نه دهن، له و حاله دا

ئەمەش بۇ ھۆرکردنەۋەي خۇي پەنا دەباتە بەر چەندىن پىڭگاي جىاواز، كە
ئەمەش بۇي ھەيە بەناخۇشى بشكىتەۋە بەسەر مندال و باۋانىشدا.
ۋاتە كاتىك ھەست بەۋە دەكات كە خىزانەكەي ھاۋكارىيى ناكەن بۇ ئەۋ
بارە دەروونىيە قورسەي كە لەسەر شانپەتەي، ئىتر ۋردە ۋردە لە باۋانى دوۋر
دەكەۋىتەۋە.

۸- ئەگەر دەمە قالەي نىۋان باۋان و مندال لە كاتى خۇيدا چارەسەر نەكرىت

نۋاندنى پەفتارى نەشپاۋ و ئائاسايى لە مندالدا، بەزۋرى لە قۇناغى
ھەرزەكارىدا بەدى دەكرىت. ئەگەر لەم قۇناغەدا كە گۇپانكارىيى ھەزرى و
جەستەيى و سۆزدارى بەسەر مندالدا دىت، خىزانەكەي پىشتىگىرى نەكەن،
ئەۋا ئائاسايىبوۋنى حالەتەكە تەشەنە دەكات. بە دەرىپىتكى تر، ئەگەر
گرفتەكانى قۇناغى ھەرزەكارى دەمودەست چارەسەرى بۇ نەدۆزرىتەۋە،
دەيتە ھۆي ئەۋەي مندالەكە لەسەر ئەۋ پەفتارانە بەردەۋام پىت و لە
خىزانەكەشى داپىرپىت. ئەم بابەتە لە بەر ئەۋەي لە بەشەكانى پىشۋودا
لەسەرى ۋەستاۋىن، لىرەدا ھەر ئەۋەندە ئامازەي پى دەدەين.

۹- پەيوەندىيى ناتەندروست لە خىزاندا

لەم بەشەدا، ھەۋلمان دا تىشك بەخەينە سەر ئەۋ ھۆكارانەي كە
كارىگەريان ھەيە لەسەر ھەلسوكەۋتى ئائاسايى مندالان لەناۋ خىزاندا.
گىرنگىرىن خالى تايپەت بەم مەسەلەيە، بىرىتپە لە بوۋنى پەيوەندىيەكى
تەندروست لەگەل مندالدا. كە باس لە پەيوەندى دەكەين، تەنھا مەبەستمان
لە پەيوەندىيى زارەكى نىيە، بەلكو زياتر مەبەستمان لەۋ زمانە نازارەكپەيە كە

سەرچاوه‌ی گه‌یاندنی چه‌ندین په‌یامی کاریگه‌ره به نه‌قلی ئاگا و ئاڤاگای
مندال و له‌ بنچینه‌دا له‌ زمانی زاره‌کی کاریگه‌رتره.
نه‌گه‌ر له‌ خیزانی‌کدا گرفتی په‌یوه‌ندی هه‌بیت، زه‌حه‌مه‌ته مندال له‌ پرووی
سۆزداریه‌وه بتوانیت پنداویستیه‌کانی به‌ شیوه‌یه‌کی ته‌ندروست پر بکاته‌وه.
تیکچوون و شپ‌زه‌یی په‌فتاریش دیارترین ده‌رهاویشه‌ی ئهم‌حاله‌ته‌یه.
که‌واته ده‌توانین ب‌ئین گ‌رنگ‌ترین شت له‌ خیزاندا، بوونی په‌یوه‌ندییه‌کی پته‌و
و ته‌ندروسته.

پیرست

- مندالی سازگارترین دۆخی مرقۇبۇونە ۳
- لە دەستىڭدا ۶
- بەشى يەكەم: بۆچى دايكان ناتوانن دايكايەتى بکەن؟ ۸
- ئايا لە پەروەردەى مندالدا، نيازى باش و خوشەويستى بەسە؟ ۸
- پەروەردەى مندال وەك بەرپۆەبردنى ئۆرکىسترا وایە ۹
- توانای دايک لە چ ئاستىڭدايە؟ ۹
- نورسايەکانى سەرشانى، ناھیلن دايكايەتى بکات ۱۰
- ناشنايەتیی دايک لە گەل خودى خویدا ۱۱
- دايک چۆن دەتوانىت خۆى بناسىت؟ ۱۲
- رېبەرى خودناسىی دايک ۱۳
- سەرەتای سوورپانەوہ لە بازنەى بەتالدا: ھەلگرتنى کۆلىک کە لە توانای خۆت
بەدەرييت ۵۶
- بەشى دووہم: پروسەى ناسىنى مندال لە لايەن دايکيەوہ ۶۶
- ناسىنى مندال ۶۶
- شۈنەوارى مندالى بەسەر گەورەکانەوہ ۶۷
- مەلىکە، چىرۆكى کەسىک کە دەيەويت راستى بىيىت ۶۹
- دايکى خۆپەرست نىيە، بەلام ۷۲
- جياوازى نىوان دايکى خۆپەرست و دايکى خودسەنتەر ۷۳
- بۆچى دايكان خويان لە مندالەکانياندا دەيىتەوہ؟ ۷۴
- مەملانىي نىوان دايک و مندال: جەنگى شکۆمەندى ۷۶
- ئادەمىزاد وەك ئازەل پەروەردە ناکرىت ۷۸

- ۸۰ ههركات دایک ههستی بهو زیانه کرد، که به منداله که ی گه یاندوووه
 ۸۲ ترس و دله پراوکتی له وهی "خه لکی چی ده لئین؟"
 ۸۵ منی راسته قینه، منی ساخته
 ۸۷ قوناغی مندالی ته مه نی (۷-۰) سالی
 ۸۷ هیزی مندالانی ته مه ن (۴-۰) سالی
 ۸۸ ته نها دایکایه تیه کی سروشتی بکه!
 ۹۲ پنداویستیه کانی مندال، ده بیت له کاتی خویدا پر بکرتنه وه
 ۹۴ مندال پتویستی به چه شتی ههستی دنیاییه
 ۹۶ سه بارهت بهو دایکانه ی کار ده که ن
 ۹۸ نیشانه کانی نه خوشی مندالی فه راموشکراو
 ۱۰۱ په رله ی په فتاری
 ۱۰۳ که وایه نهو دایکانه ی ده وامیان هه یه، په نا نه به نه بهر داده؟
 ۱۰۴ جیاوازی نیوان قوناغی (۴-۰) سالی له گهل (۷-۴) سالی
 ۱۰۵ نهو یاسا و پتسایانه ی له گهل پوچی مندالدا یه ک ناگرته وه
 ۱۱۱ مندالانی ته مه ن (۷-۴) سالان
 ۱۱۱ چون فیری یاسا و پتکخستیان بکه یین؟
 ۱۱۲ ده بیت قه ناعه تی به پتساکان هه بیت
 ۱۲۰ کومه لایه تیوون پنداویستیه
 ۱۲۳ په روه رده به (کردار) له پیش په روه رده وهیه به (گوفتار)
 ۱۲۴ قوناغی (۷-۱۴) سالی
 ۱۲۶ په سیارکردن له باره ی بوونه وه ره نه پینراوه کانه وه
 ۱۲۸ مندالانی ته مه ن (۷) سال سه نگین و سه لار ده یین

- ۱۷۵ چ خیزانیک، چ شتیکی به لاره ئاساییه؟
 ۱۷۶ ئاساییوون و ئااساییوون به گویره ی چی دیاری ده کریت؟
 ۱۷۷ مالی لانه له گوندیکی دووره دهسته وه به ره و شارنکی گه وه ده گوازنه وه.
 ۱۸۰ بوچی مندالان له گه ل خیزانه کانیاندا تووشی پیکدادان ده بن له سه ر نۆرمه کان؟
 ۱۸۱ چ کاتیک ره فتاره ئااساییه کان له مندالدا زه ق ده بیته وه؟
 ۱۸۳ چی وا ده کات به هاکانی خیزان له مندالدا ره نگ نه داته وه؟
 ۱۸۷ نه گه ر باوان که و تنه داوی نه و شتانه ی که خۆیان فیزیان کردووه.

هونه‌ری دایکایه‌تی

لهم پەرتوو کەدا، لە پال باسکردنی ئاسانی ئەرکی دایکایه‌تی و باوکایه‌تی،
پۆشنایی دەخرێته‌ سەر ئەو ورده‌ کارییه‌ ورد و گرنگانه‌ی کە زۆر جار
لەناو خێزاندا فەرامۆش دەکرێن. هاوکات پێگه‌ چاره‌ی گونجاو بۆ گرفته‌
باوه‌کان پێشنیار ده‌کریت، کە زۆرێکمان به‌ده‌ستیه‌وه‌ گیرۆده‌ین.

ته‌وه‌ره‌ سه‌ره‌کییه‌کانی ئەم به‌ره‌مه‌:

- پێگه‌یه‌کانی به‌رده‌م دایکایه‌تی چین؟
- ئایا له‌ په‌روه‌رده‌ی منداڵدا، نیازی باش و خوشه‌ویستی به‌سه‌؟
- پڕۆسه‌ی ناسینی منداڵ له‌ لایه‌ن دایکیه‌وه‌ چۆنه‌؟
- ئایا شوێنه‌واری منداڵی به‌سه‌ر گه‌وره‌کانه‌وه‌ ده‌میته‌وه‌؟
- جیاوازی نێوان دایکی خۆپه‌رست و دایکی خودسه‌نته‌ر چیه‌؟
- مملاتی نێوان دایک و منداڵ: جه‌نگی شکۆمه‌ندی!
- ته‌نها دایکایه‌تییه‌کی سروشتی بکه‌!
- پێداویستیه‌کانی منداڵ، ده‌بێت له‌ کاتی خۆیدا پڕ بکریته‌وه‌.
- ئەو یاسا و پێسایانه‌ی له‌ گه‌ڵ پۆحی منداڵدا یه‌ك ناگرته‌وه‌ کامانه‌ن؟
- چۆن منداڵ فێری یاسا و پێکخستن بکه‌ین؟
- په‌روه‌رده‌ به‌ (کردار) له‌پێش په‌روه‌رده‌وه‌یه‌ به‌ (گوفتار)!
- شه‌ه‌زی له‌ پۆلی ته‌ندامانی خێزاندا، چ گرفتیک دروست ده‌کات؟
- له‌به‌ر چی دایکان ناتوانن باوکایه‌تی بکه‌ن؟
- چی وا ده‌کات به‌هاکانی خێزان له‌ منداڵدا په‌نگ نه‌داته‌وه‌؟